

Harangozó Ilona: Szerelem

SZÁLINGER BALÁZS

Letört fánál

Azok kik ezt a fát letörték
ezért utaztak messzire
tüzet is raktak épp ide
s annál idézték föl a törvényt
hogy nincs a fának senkije

azok kik ezt a fát letörték
nem látták az erdő jövőjét
virágágy lesz a fa helye
és mint elszáradt venyige
vissza-visszajárnak időnként

azok kik ezt a fát letörték.

Az Irodalmi Jelen

NEGYVENEZER

dolláros regénypályázata

Módosult időpontok

Lezárult az Irodalmi Jelen által meghirdetett NEGYVENEZER dolláros regénypályázat. Minden várakozást felülmúlva, 283 pályamunka érkezett. A nagy munkavolumen miatt, a pályaművek elbírálásának határideje 2006. április 30-ról 2006. augusztus 31-re módosul. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jelgék feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006 szeptemberében (nem májusban, ahogy az eredetileg tervezve volt) adják át Aradon.

Addig is folyamatosan frissítjük a www.irodalmijelen.hu weblapon a regénypályázattal kapcsolatos információkat.

Lőrinczi László: *Barátom, Gaetano*
Pollágh Péter: *A praxis*
Földényi F. László: *Szabad lélegzetvétel*
Faludy György: *Arthur Koestler*
Kemenes Géfin László: *Adalékok a kétkamrás elme teóriájához*
Jász Attila: *Az örökké valóság 1 napja*
Zoltán Gábor: *Faust megítélése*
Tódor János: *Ember elleni munkák* (regényrészlet)
Szócs Géza: *Nigjar Hanım*
Bokros László: *Bableves és barna kenyér*
Maros András: *A lista*
Armos Lóránd, Bálint Tamás, Barabás Zoltán, Farkas Wellmann Endre, Gömöri György, Gyukics Gábor, Kovács katáng Ferenc, Schiff Júlia, Vári Csaba, Zemlényi Zoltán, Zudor János versei
Kritika Bollobás Enikő, Kiss Gy. Csaba, Monostori Imre, Németh László, Tóth Erzsébet, Penckófer János, Bánffy Miklós, Demeter Szilárd könyveiről
A 37. Magyar Filmszemléről Simó Márton számol be
Színkritika a Budapesti Honvéd Kamaraszínház, a Marosvásárhelyi Ariel Színház, a Trafó és a Budapesti Kamaraszínház előadásairól
Sándor vagyok én is! – Johann von Kronstadt rovata

Nem tartozik, de követel!

– Beszélgetés Jókai Annával –

Beszélgetésünk Jókai Annával 2005. június 16-án, az Alexandra Könyvkiadónak az V. Pécsi Országos Színházi Találkozó keretében rendezett Ünnepi Könyvvásárán, a Széchenyi téren zajlik, miközben a szabadtéri színpadon Koltai Tamás, a Színház folyóirat főszerkesztője folytat párbeszédet az olvasóival, megjelent könyve kapcsán, akit Jókai Anna követ majd.
MAJD – ez nem csak szójáték – hanem legújabb kötetének címe, amely a budapesti Széphalom Könyvműhely kiadó jóvoltából jelent meg. Mielőtt a kötetet kinyitnánk, a következőket olvassuk az ismertetőben: „Jókai Anna Kossuth-díjas író, és a Prima Primitiva közönségdíjainak 2004. évi nyertese, új elbeszélőskötetében a mese, a szellemi sci-fi és spirituális realizmus határmezsgyéit járja. Az emberi lét eredete és jövője foglalkoztatja képzeletét. De nem általában, hanem konkrétan. Bölcséletileg megalapozott írói fantázia segítségével hosszabbítja meg az ismert eredőket, a múlt és a jövő felé. Iróniával, kíméletlen írói tisztánlátással, felelősséggel törekszik az életet fenyegető erők árnyékát, a torz társadalmi jelenségek veszélyeit, a személyiségre leselkedő embertelen tendenciákat bemutatni. A Majd a jelenben érik, és rajtunk áll, milyen lesz.”

– Sok könyvét olvastuk az elmúlt évtizedekben, még a kezdetektől fogva, és nem csupán azért, mert a Jókai név „jól hangzott”.

– Első regényemet, a 4447 címűt (amelyet színpadra alkalmazva is bemutattak) követte a *Tartozik és követel*, *Napok, Jákob lajtorjája*, *A labda* (amely a tévéjátékból Domján Edit alakítása miatt vált emlékezetes sokak számára, akárcsak az *Abigél*, a nemrég elhunyt Szerencsi Éva művészetének köszönhetően). *ASzegény Sudár Anna* erdélyi naplóregényemre Sütő András azt mondta, hogy az egész erdélyi létrendről és a klinikai helyzetről olyan valóságos képet ad, hogy senki sem gondolná, hogy egy Budapesten élő író szólt hozzá. Máig is úgy tudom, hogy ez az egyetlen olyan regény, amelyet nem „odavaló” magyar ember írt.

– A *Nagy Könyv 100 legfontosabb könyve között ott találjuk Jókai Anna Ne féljetek című könyvét.*

– Életem talán legfontosabb könyve a *Ne féljetek* című regény, amelynek most várjuk tizenhatodik kiadását. Nagyon sok

novelláskötetem, esszékötetem (*A mérleg nyelve*) jelent meg, azt hiszem 22 körül jár műveim száma, igazán sok minden van a hátam mögött.

– Ön az első szabadon választott elnöke a Magyar Írószövetségnek.

– Azóta több írói társulás jött létre, de egy jó pár egészében benn volt az Írószövetségben. Párhuzamos tagságok voltak. Én már hosszú évek óta nem veszek részt magának az Írószövetségnek a vezetéseben, az Írók Szakszervezetének vagyok az elnöke, és sok más közéleti megbízatásom van. De úgy tudom, száz valahány író kilépését hozták magukkal, akik egy évvel ezelőtt létrehoztak egy külön társaságot. De az Írószövetség még most is ezres létszámmal működik. Jobb író, és kevésbé fontos író nem létezik. Az irodalom és a művészet nem olyan, mint a sport, hogyha átviszi a léceket, akkor tudják, hogy ki a bajnok. Az irodalom és a művészet mindig egy kicsit szubjektív.

Folytatása a 8. oldalon

OBERTEN JÁNOS

Normális országban büntetőeljárások indulhatnak olyan ügyekből, melyekről itt unott pófácskával veszünk tudomást. Lenyeljük a kígyót, lenyeljük a békát. Pedig kétlábban járó lexikonnak sem kell lennünk, hogy sorolni tudjuk a bájos példákat. A honorárium-elmaradásokat, a kései kifizetéseket, a kiadói szerződészegéseket, díjak és kiadók, kiadók és folyóiratok, folyóiratok és tanszékek etc. bárgyún, erőltetve, alcázott, vagy épp büszkén, beavatottan hirdetett kapcsolatait. Ideológiát mindenre találunk. Ha egy pályázat aspiránsa egyben zsűri is, azt mondjuk: kicsoda egy élelmes figura. Ha a kurátorok a beérkezett anyagok megtekintése előtt hozzák autós táskájukban, retiküljükben a maguk kis VIP-listáját; hát nyugtázzuk: ez ilyen ország. „Portásország” (Peer Krisztián), listás ország, uram-bátyám ország. Koldusok, szakértők és váteszek számban is verhetetlen, könnyen keresztül köp-hető, kis ország. Az átlagnál mindenhez picit jobban értő taxisok, pincérek, politikusok és irodalmárok országa. „Az a baj veled, hogy mindenből szellemi ügyet csinálsz” – szegezték nekem annyian, utánozhatatlan mosollyal. „Beszélj már úgy, ahogy mi” – gondolták közben. (Az elmúlt tíz évben minimum másfél tucatnyi fáradt irodalmár próbálta – különféle pszeudo-bölcs regiszterekben – szemtelen személyemnek elmagyarázni, hogy nem érdemes ugrálni, különben a fejéről fogják megenni a kását. Ilyenkor mindig fékevesztett jókedvem lett: a *Polip* című sorozat jutott eszembe, melyet bátran ajánlok bárkinek, ki meg szeretné érteni a című kis irodalmi hierarchiánkat.)

POLLÁGH PÉTER

A praxis

(Bevezetés a szép alomba)

„hol a normakövetést úgy hívják: / »tehetség«
– hibázni ott kiténtetés”

Íme, a további cicomák. Nálunk a szerző „önként” lemondhat a honoráriumról, majd *vásárolhat* saját kötetéből, saját kiadójától, s megtisztelve érezheti magát, hogy a MÉH előtt neki ajánlották fel a felbecsülhetetlen értékű papíryanagot. Akadozik a terjesztés, elmarad a reklám (az mi?), a könyvbetűt. Dunát, Tiszát lehetne rekeszteni mind a kézirat- és számla-eltűnési, eltűntetési „legendákkal”, mind a kisstílusú plágiumkakkal. Egyébként se szeri se száma a legkülönfélébb reminiscenciáknak. Fordítva ülünk a lovon: nem elég epigonok lenni, annak is kell látszani! Új fogalmakat kell tanulnunk, olyanokat mint a „normakövető dilettantizmus”. Hiszen mellényül az, ki mostanság a dilettánsokat hónaljzagú művházak ingfélépő Petőfi-epigonjai közt keresgéli. Mint annyi minden, ez is professzionalizálódott. Leggyengébb céltársaink tudják a legjobban: ha szorgalmasak és kenetteljesen aláztatosak vagyunk, mintaként márkás alanyt választunk: a siker közelebb kúszhat-mászhat hozzánk.

A kimosakodott dilettáns (díj-lettáns?) definíciós kényszere nem túl erős, magát szak-

emberként vagy épp az értékek „utolsó örözként” határozza meg. Nem kell neki elmesélni: ki kinek a kije, s mitől döglök a légy. Magát dörszölnék, vajt fülűnek véli; olyannak, ki „már látott ezt-azt”. Ösztönből önmenedzsel, rendszeresen (s hangosan) leltározza értékeit: mit tett a cégért, a céhért szakmáért. *Imád találkozni*: ismer, ismerkedik, társaságba jár. Éjjel azt álmodja: Kossuth-díjat kap. Ha iszik is: semmiképp „nem úgy”. Szakszervezetbe, mozgalomba, (bájos) művészeti csoportba – azaz ugyanabba a folyóba – szívesen lép. Minderről van véleménye, és *kikéri magának*. Ő valaki, s persze spontán is – mint egy abortusz. Kiállításokon, fogadásokon otthonosan forog. Gondolatait meg-megfürdeti a hasonszőrűekében, s édesen borzong meg a nagy egyetértésben. Egyetértő cimborákra lelnie igazán nem nehéz, hiszen a legtöbb írószervezetet gyakorlatilag fél tucat szervezeti arc működteti. Szervezeti értelmiségiek, kik egymást szavazzák meg tisztségviselőnek. Fiktív, bájos rangok, titulusok, és nagyon is valós góg. Permanens házbibli – örök suhancoknak.

(Négy-öt irodalmár, ha összehajol...) A legszébb (értsd: legmenőbb) alakzat a hatalom alakzata. Represszió alatt az ész: a hatalom beszél.

Habkönnyű fiúk-lányok szaladgálnak, mászás szívvvel. Az ambíció súlya ez. Karriert csinálni: örök vágy, mint bármikor. Diplomáciást játszanak hát, és nem szakad meg a szívük. Irodalmi diplomáciának csúfolt könyök-ölés, könyökvédő-koptatás. A Másik megismerésének szándéka zavarba ejtően hiányzik. Demokratikus kommunikáció helyett csendőrpertu, alakoskodás, fontoskodás, s keveseknek: akolmeleg. Az eltussolás kultúrája. Az esetleges abszolutizálása. Múlt-jelen-jövő, ok és okozat összekeverése. Kollektív vakítás.

Metafizikai értelemben persze a valódi el-lenség nem az a néhány tehetséges deviáns, ki hangot ad fenntartásainak – hanem a tükör. Az a bizonyos (*elméletileg* minden háztartásban elérhető) *önreflexív* tükör, melyben a nyers emberi látszik csak, a *tülon túl emberi*. Igen, a nyers ember, a maga obligát félelmeivel, esetlegességeivel, kinek a világhoz kapcsolódni nem is olyan könnyű. Nem tanítják sehoh, az is biztos, s talán nem is tanulható; „papírt” nem szerezhetünk róla, de papír kell. Hát marad a (*bárho, bárho-gyan* megszerzett) diploma (doktori fokozat, állami díj), mint lobogtatni való – *válasz*, mely a remények szerint kizár minden további kérdést, kételyt. Csak a kompetenciákra ne kérdezzon rá senki. „Csak a kétely, csak az ne érjen el” – mormoljuk, félrefordítva tekintetünk; hisz nem látni, minden pénz megér.

BOZSIK PÉTER

(Boldogasszony hava)

A cselekvés semmit sem mond el Isten lényegéről, de leírja a teremtményeivel fenntartott kapcsolatait – jutottak eszébe Maimonidész gondolatai Áron Lévinek 1493 első hónapjában.

Áron Lévi alig pár hónapja élt a balkáni kisvárosban, amelynek a nevét azóta képtelen volt megjegyezni, hogy odaérkezett. A Legkatolikusabb Királyi Rendelet okán volt kénytelen elhagyni Spanyolországot sok-sok sorsársával együtt.

Most egy sötét szobában ücsörgött, durva lópokrócba burkolózva. Hidegtől elszokott teste már elgémberedett a fagytól. Így, fogvacogva elmélkedett.

„Mindent elolvastam, megtanultam, amit halandó elolvashat és megtanulhat a titkos tanokból, mégsem jutottam semmire. Egyetlenegy pillanatnyi sem jutott nekem az isteni kisugárzásból. Isten vajon csak előttem titkolja létezését, vagy az egész tan csak ámitás?” – tette föl végül magának a kérdést Áron Lévi.

De kérdésére nem kapott választ.

„Ha a kimondott, leírt vagy csak az elgondolt szavak – füzte tovább a gondolatait Áron Lévi – azonosak a magát kinyilvánító Istennel, akkor minden kimondott, leírt vagy elgondolt szóban szükségszerűen kell Isten végtelenségének tükröződnie, s így azoknak végtelen értelmük van. De én az Egyet kerestem egész életemben, és helyette mindig a végtelenhez jutottam. Vagy a kettő ugyanaz lenne?”

Válahol itt tartott elmélkedésében Áron Lévi, amikor kitekintett keskeny ablakán és egy verebet látott ugrálni a jégcsapokkal díszített kopár juharfán. Elmerült a szerencsétlen, éhező madár látványában, akiben saját sorsára ismert. Ekkor történt meg vele az, amit életében csak egyszer mesélt el tanítványának, Simon Zalmanak.

„Áron Lévi – olvashatjuk Simon Zalman egyetlen fönmaradt levéltöredékében – maga sem tudta, mi történik vele. Ahogy ott ült székében és szemlélte a verebet, egyszer csak megemelkedett vele a szék, és ő maga is, mintha egyé vált volna a székkal, a levegőbe emelkedett. Aztán a tíz szám, főleg ötös és hetes, és a huszonkét mássalhangzó betűi kezdtek el keringeni körülötte ördögi gyorsasággal. Majd lassult a mozgásuk, és egy ötsoros verssé állt össze ez az egész kavalkád. Áron Lévi aztán ennek a versnek szentelte egész hátralévő életét. Azt mondotta, hogy neki egyetlen egyszer sem üzent az Isten, csak most, s az ő dolga az, hogy megfektse ezt az üzenetet. Többé – kivéve ezt az egy alkalmat – senkivel nem beszélt, és egy sort sem írt le. Még a verset sem, azt mondotta, csak be kell hunyia a szemét, és maga előtt látja, személyesen csak neki szól, nincs szüksége rá, hogy leírja.

Áron Lévit, miután nekem ezt elmondta, harmincegy nap múlva találták meg a város szélén megfagyva. Szájába egy jégcsap volt gyömöszölve, kezében egy csonttá fagyott verebet szorongatott. A verset emlékezetből és fordításban idézem:

5. Didergő veréb
7. Ugrál száraz ágon fény
5. Hidege villan

7. Egy jégcsapon nehézvíz
7. Csöppje oltja szomjadat

(Böjtelő hava)

Amikor Aquila János a frigszekevény előtt imádkozó, térdelő férfialakot, mely a bölcs Salamon királyt hivatott ábrázolni, önmagáról mintázta a veleméri templom freskóinak festése közben, még nem gondolt arra, milyen váratlan események fogják munkáját befolyásolni. Pontosabban nem is akkor, hanem akkor, amikor a déli ablak képeit festette, melyek a harmadik isteni személyt, a Szentleket jelenítették meg, mert „délről jő az Isten”; szóval, amikor a déli ablak képeit festette, a szentmise jelképeit: a könyvet, a kelyhet és a kancsókat, akkor egy napon álmában kinyílt a templom falára festett könyv, és Aquila János egy rövid verset vélt látni a könyv lapján, ám hiába meresztette szemét, nem tudta elolvasni, pedig meglehetősen jártas volt az írás-olvasás tudományában. Csak annyit tudott megállapítani, hogy a vers nem lehet több öt sornál, és érezte, hogy valami módon saját sorsával van összefüggésben.

Mint tudjuk, az ismétlődő álmok összezavarják a lelket, majd a test rohamos zsugorodását eredményezik. Így járt Aquila János is. A sóvárgó kíváncsiság összezavarta a lelket, majd pár nap múlva étvágytalanná vált, és hiába főzték neki kedvenc ételét (főtt fűfűszert hajdinakásával, őzgerincet csomborral ízesített bormártásban és párolt almával, borban párolt kappanhúst árpapaléval, ringlós ártánykarajt), rohamosan fogyni kezdett. Kezdetben még kiadta utasításait segédeinek, mit hogyan csináljanak, később már ezt se tette, csak intett a kezével, ami annyit jelentett, tudják, mit kell tenniük. Ő pedig nem tett mást, csak naphosszat a templom falára festett könyvet bámulta.

Isten kegyelméből (öntudatlanul is keresztnevének jelentésére gondolt) hamarosan túl leszek e mélabún, mormolta maga elé. Negyvennapos böjtöt rendelt el magának, lekuporodott a déli ablak befejezetlen képei alá, segédeit, tanítványait elzavarta onnét, csináljanak addig mást és lehetőleg máshol, volt még munka bőven, kenyéren és vízen kívül semmit sem vett magához, napjait pedig imádkozással töltötte, hogy így szabaduljon meg lelke az őt kínzó kíváncsiságtól és sóvárgástól.

Egy hét után már béke honolt lelkében, üresség töltötte el, csak mardosó éhség gyötörte, és iszonyatosan kívánta a bort. A második

héten ez is elmúlt, a hatodik hét elején pedig úgy érezte, hogy testetlenné vált teljesen.

A negyvenedik napon ott, helyben meggyónt és megáldozott. Amikor magához vette Jézus testét és vérét, kinyílt a falra festett könyv, és Aquila János szeme elé tárult a vers és annak értelme:

Sólyomszem villan
Balkáni gerle vére
Barna avaron
Szemem tükrében les rád
Két fölbérelt orvvadász

Nem szabadultam meg teljesen pogány énemtől, gondolta Aquila János, pontosan egy év múlva megismétlem a böjtöt, fogadta meg magának, utána a legyengült emberek bizonytalan lépteivel az oltárhoz ment, egy kehelybe bort töltött, majd annak teljes tartalmát fölhajtva, összeesett.

(Böjtmás hava)

Mikor Khakhiba wakafaragó mester és szerzetes közeledni érezte a halált, magához hívatta mind a harmincegy tanítványát, és a következőket mondotta nekik: „Hetven és öt évem a végéhez ért. Megköszönöm testemnek szolgálatait, és hamarosan megszabadítom tőle lelkemet. Tegnap azt álmodtam, hogy pillangóként röpködök egy virágos réten. Főlébredtem nem tudtam eldönteni, hogy Khakhiba vagyok-e egy lepke álmában, vagy pillangó Khakhiba álmában, ezért úgy vélem, itt az ideje, hogy utolsó lélegezzek.”

Ekkor elhallgatott, és megszűnt lélegezni. Tanítványai gyorsan friss forrásvizet adtak a haldoklóknak (mert hitük szerint a víz köti össze a haldokló lelket az evilággal), hogy még egy pillanatra visszatérjen abba a világba, amelyet épp elhagyni készül. A víztől újra lélegezni kezdett a mester, ecsetet kért és a következő wakát írta:

Hóvirág bújik
A lucskos humuszról Hold
Ércfénye csillan

Szemem piciny tükrében
Töcsát borzol egy könnyecsepp

Aztán egy mély sóhajjal végleg kilehelte lelkét.

Legkedvesebb tanítványának még egy lepecsételt levelet hagyott hátra, azzal az üzenettel, hogy csak a halála után szabad fölbontania. A levél egy ecsettel rajzolt körből állt, amely a tanítványok szerint a teliholdat ábrázolta. „A mester tehát megvilágosodott”, gondolták. „Ha neki sikerült, nekünk mért ne sikerülne”, morfondíroztak tovább, azzal harmincegy egyenlő részre tépték szét a kört, és ingük alá rejtették.

Száz éve, 1905-ben született Budapesten a Sötétség délben szerzője, Arthur Koestler; voltaképpen – magyarul – Köszler Artúr. Ő volt az első, aki a Szovjetunió ellen részleteiben is igaz, nagyszerű könyvet adott közre 1941-ben, és később még számos munkával gazdagította az irodalmat. Híre harminc esztendővel ezelőtt jóval nagyobb volt, mint manapság.

Faludy György

Arthur Koestler

Személyes viszonyom vele volt talán a legintenzívebb az idegen írók közül. 1934-ben láttam először, mikor Koestler visszatért a Szovjetunió melletti propaganda-útjáról. Előzetesen már ismertem Németh Andort, az esztétát, aki a Belvárosi Kávéházban egy idegen fiatal férfit ült. Helyet foglaltam mellette. Az idegen férfi Koestler volt. Hallgattam hosszú rajongását a Szovjetunióról, aztán néhány perc múlva otthagytam Németh asztalát. Koestler a Szovjetunióból Magyarországra jött – miután a „hitleri Németországba” nem térhetett vissza –, hogy magyar útlevelet szerezzen magának. Ez sikerült is neki.

Néhány év múlva a Gergely fiúk egyike hozott hírt róla Párizsból. Koestler a polgárháborús Spanyolországban tartózkodott, természetesen a köztársaság és nem Franco oldalán. Malaga városában az angol konzul házában lakott. Amikor Franco csapatai Malagához közeledtek, az angol konzul családjával és Koestlerrel autójába ült, nehogy Franco hadaival érintkezzenek. Malaga határán viszont Koestler a konzul kétségbeesése ellenére kiszállt az autóból, és azt mondta, hogy meg akarja nézni, miként viselkednek Franco hadai egy elfoglalt városban. Elkérte a konzul házána kulcsait. 48 órán belül Franco emberei elfogták Koestlert és átszállították a sevillai börtönbe. Ott folyt a köztársasági rabok – nagyrészt spanyol parasztok – kivégzése éjjel-nappal. Koestlerre is ugyanez a sors várt, de az angol Alsóház közbelépett érte, és Franco kiengedte, majd szabadulása után Párizsba költözött. Mindebben az volt a csodálatos, hogy Koestler a fasiszta börtönben mondott búcsút kommunista meggyőződésének. A változás oka egyedül és tisztára az volt, hogy a kommunista és az elvadult nacionalisták egyformán nem törődtek az emberi élet értékével; holott demokrata társadalmunk legfontosabb értéke éppen az emberi élet értékének megbecsülése. Gergely István még azt is tudtomra hozta, hogy Koestler szinte egyedül folytatta a harcot a német kommunisták ellen Párizsban, az emberiség egyik tisztességes része mellett, amely vak volt Sztálin bűnei iránt.

1938 utolsó hónapjában érkeztem Párizsba, ahol mindnyájan tudtuk, hogy Hitlert – aki időközben elfoglalta Ausztriát és Csehszlovákiát – csak fegyverekkel lehet legyőzni. Erre viszont az angolok és a franciák nem sok hajlandóságot mutattak. Értelmes embernek nem volt kétsége, hogy Hitler a következőkben Lengyelországot támadja meg. Kilenc hónap telt el, míg erre sor került, 1939. szeptember 1-jén. Koestlerrel ezalatt többször találkoztam a háború előtt is és a háború alatt is. Eldicsekedte, hogy szeretője egy gyönyörű lánynak, akit Daphne-nak hívnak, és aki már fordítja könyvének részleteit angolra, mert Koestler ekkor francia nyelven írt. A Sötétség délben arról a sötétségről szól, melyet Sztálin és az orosz kommunisták hoztak egy friss, ébredő világba. Koestler nem tudta könyvét befejezni, mert a német nácik 1940 júniusában szinte akadály nélkül, de azért sok franciaországi halottat maguk mögött hagyva bevonultak Párizsba. Koestler ekkor jelentkezett az idegenlégióba, mely új nevet adott a jelentkezőknek, és így eltűntette a németek elől. De kisvártatva Koestler Casablancába menekült, onnan Portugáliába, majd Lisszabonból Londonba. Londonban letartóztatták, mint fölösleges idegent. A két hónap, melyet angol börtönben töltött, szinte a hatóság udvariasságával és jóindulatával párosult. Ezután kiengedték, és a következő negyven esztendő Angliában töltötte mindhaláláig, mint angol állampolgár.

En Angliában Koestlert először 1957-ben láttam, ekkor a város egyik előkelő helyén lakott egy házban, melyet 1941-ben rendkívül olcsó pénzért vásárolt meg. Uri szobájában a sarokban tartotta íróasztalát, az íróasztal fölött Picasso egyik rajza függött, a szobában az eredeti Picasso mellett még két autentikus Vermer-kép. Mikor

a következő alkalommal látogatni mentem, a Picasso-kép a sötét előszobában két ruhafogas között függött. Megkérdeztem Koestlert, hogy mi történt, mire elmondta, hogy egy angol művészettörténész járt nála, és csodálkozott, hogy az 1000 példányban eladott rajzot tartja díszhelyen a két eredeti Vermer helyett. Két héttel később újabb látogatást tettem Koestlernél, és észrevettem, hogy a Picasso-rajz – ami fiatal nőt ábrázolt – régi helyére került Koestler íróasztala fölé. „Az angol művészettörténész nagy hülye – mondta Koestler –, híres francia esztéta járt nálam, aki biztosított afelől, hogy a nő képe egyetlen példány, visszatettem tehát méltó helyére.” Ez a játék még egyszer megismétlődött, amíg Koestler kijelentette: „Ezentúl nem törődöm azzal, mit mondanak a művészettörténészek és szakértők. Azzal törődöm, hogy mit érzek, és ezt a képet úri szobám legelőkelőbb helyén tartom, akár egyetlen példányát birtokolom, akár még 999 példányban van a világon.”

Később nagy segítségünkre volt Koestler, aki egyike volt azoknak az embereknek, kiknél védelmet lehetett kérni vagy szerezni a Szovjetunió egy-egy szörnyűsége ellen. 1957 áprilisában ért bennünket az a rémhírnek tetsző valóság, hogy Gáli Józsefet és Obersovszky Gyulát, miután két hónappal korábban az alsóbb bíróság egy hónapi börtönnel sújtotta, a felső törvényszék egyszerűen halálra ítélte, és átszállították őket a siralomházba. A világ közvéleménye, amelyik még nem felejthette a magyar forradalmat, kétségbeesetten tiltakozott. Ez a tiltakozás a párizsi, londoni, washingtoni, ottawai követség előtt történt, mely megmozdulásnak ugyan szép volt, de eredményt nem hozott: Gáli és Obersovszky ott ültek a siralomházban és kivégzésüket várták. Az Irodalmi Újság szerkesztőségében voltam éppen London közepén, és barátaimmal együtt nem láttam a módját, mit tehetnék, amíg Pálóczi-Horváth, az újság főmunkatársa azzal az ötlettel állt elő, hogy forduljunk Koestlerhez, ő tudja, mit kell tenni ilyen helyzetekben. A filozófus a háza előtt várakozott ránk, és fölkiért az emeletre. Ignotus előadta a mondókáját, amire Koestler ezt a tanácsot adta: „Menjetek Bertrand Russelhez, és kérjétek meg, táviratozzon Hruscsov-nak, hogy ő nem vesz többé részt semmiféle szovjet ünnepeken, ha Kádár nem mond le azonnal Gáli és Obersovszky kivégzéséről.” Másnap Ignotusszal együtt elmentem autóbusszal Oxfordba, miután Russelt értesítettük érkezésünkről. Bertrand Russel a háza előtt várakozott ránk, Ignotusra és rám. Fölkísért bennünket dolgozószobájába, ahol egy nagyon csinos írógépkisasszony ült. Bertrand Russel hallgatta Ignotus előadását, és mosolygott. „Most a csalót csapjuk be!” – mondta, és kezével intett Ignotusnak, hogy telefonáljon a nevében Hruscsov-nak. Eredményképpen a Magyar Rádió másnap közölte, hogy Gáli és Obersovszkyt kegyelemben részesítették – ami a törvény szerint siralomházban ülökkel nem történhetik meg.

Később történt, hogy feleségemmel, Zsuzsával Koestlernél ültünk, aki londoni lakását felcserélte Harold Nicholson kis palotájával Kentben, mintegy 80 kilométerre a fővárostól. Koestlert látogatni szombat–vasárnap szoktuk, általában szombat délután mentünk ki hozzá, és hétfő reggel utaztunk – rendszeren kocsi – haza. Koestler és titkárnője, Cynthia a földszinten laktak, hálószobájuk az óriási terem mellett volt, ahol a vendégeket fogadták. Az emeleten pedig hat hálószoba várta a vendégeket. Többnyire magyarok voltak a szombat–vasárnapi vendégek – mert Koestler szépen nácik szerint beosztotta vendégeit –, köztük a BBC-től Mikes György, állandó vendége volt még Ignotus Pál, Pálóczi-Horváth György. Így történt egyszer, hogy vendégtársaink már aludni mentek, Cynthia is elálmósodott, és feleségemmel meg Koestlerrel hármasban ültünk a téli nagy tűzhelynél. Mint rend-

szint, akkor is filozófiáról beszélgettünk, és Koestler váratlanul a következőt mondta: „Az athéni burzsoázia két bérence, Szókratész és Plátó azt a véleményt képviselték...” Feleségem ennek hallatára megmozdult a díványon; én rendszerint kitértem a hasonló viták elől. Ő azonban megszólalt: „Nézzé Arthur, maga hősiesen levetkezett a kommunista ideológiából, és a leghaladóbb liberális és szocialista véleményeket vallja. De mintha még maradt volna egy kis piszok a sarokban! Úgy látszik, az athéni filozófiában még nem tájékozott eléggé, és ebben még neveléses kommunista nézeteket képvisel. Itt az ideje, hogy megkérjem, revideálja nézetét Szókratészt és Plátót illetően!” A nagy csendben Koestler néhány pillanatig hallgatott, mint mindig, ha valami komolynak tekintett ügyben szólt.

„Menjetek ki ebből a házból!” – kiáltotta, és a bejárati ajtóhoz ment, hátát nekítámasztotta, és kinyújtott jobbával egyenesen a fekete, téli sötéte mutatott. Fölmentünk az emeletre, hogy toaletteszközeinket és pizsamánkat összecsomagoljuk, majd lejöttünk. Koestler még mindig ott állt, és kinyújtott karjával mozdulatlanul a sötét éjbe mutatott. Mi kimentünk az ajtón. Tudtuk, hogy az országút 8 km távolságban egy kis városba vezet, ahol vasárnap 8 órakor indul az első vonat Londonba. Nehéz volt a vak sötétben előrehaladnunk, mindenekelőtt azért, mert az országútnak nem volt árka, és a fagyott föld az útról egyenesen vezetett a mezőnek. Szerencsére Arthur két farkaskutyája velünk jött és fogukkal ráncigáltak vissza az útra. Talán húsz percig mehettünk a kihalt úton, amikor reflektor gyulladt messze mögöttünk. „Ne add meg magadat mindjárt! Hadd, hogy sokáig könyörögjön!” – kiáltottam Zsuzsának, amit meg is tartott.

Egy másik délután kint ültünk megint Koestler házában, amikor Mikes Gyurka jött és jelentette, hogy rossz híreket kapott. Odahaza a váci fegy-

házban Déry Tibor cellájába besúgókat telepítettek, és Déry egészségi állapota is rosszabbra fordult. Koestler Berlinből jól ismerte Déry Tibort. „Igen – mondta –, Déry Tibor! Milyen kitűnő ember és milyen rossz író!” Ez délután három óra táján történt. Beszélgetésben mindig Koestler volt a ház ura, pontosan úgy, mint Ferenc József Bécsben. Ha nem említett újravalakit, úgy nem lehetett róla beszélni, és ha véleményt közölt

róla, úgy nem lehetett többé említeni. Egész délután és este beszélgettünk, míg reggel két óra tájában Koestler szólt Cynthiának, hogy hívja fel Gaitskellt, az ellenzék vezérét, aki a következő napon utazik Moszkvába. „Reggel kettőkor nem lehet politikust zavarni – mondtuk valahányan. Dehogynem lehet – válaszolt Koestler –, ha emberi életről van szó!” A túlóralról a titkár válaszolt, hogy az ellenzék vezetője alszik. „Keltse fel! Egy ember életéről van szó!” – felelte Koestler. Egy perc múlva Gaitskell vette fel a telefont. „Bocsásson meg a zavarásért – mondta Koestler –, de fontos ügyről van szó! Ön holnap utazik Hruscsovhoz, ezalatt a váci fegyházban, Déry Tibor súlyos betegen a halálnak néz elébe, ha nem segítünk rajta. Arra kérjük önt, magyar írók és újságírók, hogy vegye védelmébe a remek író Hruscsov előtt!” Koestler régről ismerte Gaitskellt, mert sokszor ült vele együtt a Parlament büféjében. „Szívesen teszem – mondta Gaitskell –, de mit érek el vele? Hruscsov úgy is azt fogja mondani, hogy semmi köze a magyar belügyekhez?” „Ezt a választ kell kihúzni belőle – mondta Koestler –, és hozzátenni, hogy nem belügyekről és külügyekről van szó, hanem Kádár és Hruscsov barátságáról. Erről beszéljen Déry ügyében!” Gaitskell ügyi szem ámulva hallgatta ezeket a szavakat, de mindenesetre engedelmeskedett nekik. Egy héttel később Déry Tibor kint volt a váci börtönből.

Történeteimből kiderül, hogy régebben számos személy volt a világon, mint Thomas Mann, Bertrand Russel, Romain Rolland és még vagy húszan mások, akikhez ilyen ügyben segítségért lehetett fordulni, és ők minden alkalommal cselekedtek, ha sokszor nem is sikerült eredményt elérniük. Ma úgy domodom, jóval sötétebb lett a világ, és nincs többé senki, akihez ilyen ügyben odafordulhatunk.

Fülöp Ilona: Rajz József Attila verséhez

FÖLDÉNYI F. LÁSZLÓ

Szabad lélegzetvétel¹

Túl Ázsián, de Európán még innen. Kelet-től távolodva, Nyugathoz közeledve. Az előbbtől tartva, az utóbbiban inkább reménykedve. Válahol, egy köztes tájon, egy mesés vidéken, körülbástyázva félelmekkel (gondoljunk Herder jóslatára a magyarok nemsokára bekövetkező kipusztulásáról!), reményekkel, hittekkel és sérelmekkel (emlékezünk a németek elleni 3:2-es vereségünkre az 1954-es világbajnokságon!). Az itt élőknek e vidék a legtermészetesebb. Az idegen azonban hajlamos e tájat az aránytalanságok birodalmának látni. Egyfajta terra incognitának, ahol sok minden hasonlít ugyan arra, amit manapság Európával szokás azonosítani, sok más azonban érthetetlen. Ahogy az operett is hasonlít az életre, és közben mégis fényévnnyire van tőle.

Könnyű lenne a negyven évig tartó vasfüggönnyel felelőssé tenni azért, hogy Magyarország és a kultúrája néhány névtől eltekintve ma is ismeretlen a világ előtt. Nálunk ma hajlanak is sokan arra, hogy mindent ezzel magyarázzanak. 1989 óta a felnőtt lakosság többsége, ha baj éri, még álmában is a kommunizmusra mutogat. Ha nem is „járja be kísértet Európát”, Magyarországon e kísértet még mindig otthonosan mozog. Életében soha nem emlegették annyit, mint most, állítólagos halálát követően.

Viszonylagos nem ismertségünknek azonban mélyebb oka is van. Ady Endre a Kelet és Nyugat közötti köztes állapotunk kapcsán már a 20. század elején Komp-országnak mondta az országot, melynek lakói valamennyien komplexiók, függetlenül attól, hogy melyik parton szeretnének letelepedni. Ezt írta 1905-ben: „Idealisták és gonosztevők összeálltak, álság levegőköveiből váratat csináltak, teleujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa”. Komp-országra szűkítették Európát, s így hajlottunk arra, hogy már a huszadik század elejére magunkat tartsuk a legeurópaiabbnak. Akiknek minden oka megvan, hogy gyanakvással szemléljék a többieket, azokat, akik szintén európaiaknak tartják magukat. Adyval egy időben az Encyclopaedia Britannica 11. kiadása 1911-ben a Hungary címszónál a magyar irodalom kapcsán külön kitér a gyanakvásra: „Egy nép, amilyen a magyar, amely ennyire erős nemzeti érzéssel bír, nem nagyon hajlik arra, hogy tartósan csodáljon valamilyen külföldi vagy importált irodalmi stílust.”

A gyanakvás vasfüggönye mögé zárkóztunk be évszázadokon át. Persze megvolt rá az okunk: Magyarországot történelme során annyiszor szállták már meg, hol Kelet, hol Nyugat felől, hogy végül egybe sem maradt, mint a saját nemzeti identitásához való görcsös ragaszkodása. Elzártuk Európától, de közben panaszkodtunk is, hogy Európa nem vesz tudomást rólunk. Ma már nem fenyeget ez a veszély. Mégis: a vasfüggönyöket nehéz lebontani. Még akkor is ott meredeznek elrozsdásodva, amikor már semmi szükség rájuk.

Akadnak olyanok is, akik egzotikus nyelvünket teszik felelőssé a nem ismertségünkért. A szláv és germán nyelvek közé ékelődve a magyar valóban mesésnek hangzik. Érdekes módon azonban a magyar irodalom az utóbbi években – éppen a német nyelvterületen – ki tudott törni a bezártságából. Képzőművészetünk azonban, amelynek pedig nem kell nyögnie a finnugor nyelv terhét, Európában változatlanul ismeretlen. A nyelv tehát csak részben felelős. Ki ismeri ma Európában a magyar művészet korszakait? Ki tudja, hogy például a magyar avantgárd hogyan

viszonyult a nyugat-európai irányzatokhoz? Vagy hogy Magyarországon volt-e egyáltalán avantgárd? S hogy a szocializmus korában miként működtek a magyar művészek legjobbjai, minden támogatástól megfosztva? És a hetvenes évek elején, amikor a cenzúra enyhülni kezdett, hogyan tudott megbirkózni a magyar képzőművészet a hirtelen kapott szabadság váratlan terhével?

Megannyi kérdés, válasz nélkül. Emiatt is hat ez az ország terra incognitának. Kopogtatunk az EU ajtaján, próbáljuk becsempészni a kultúránkat, amely nagyrészt még mindig ismeretlen. Kommunizmust emlegetünk, meg vasfüggönnyet, meg egzotikus nyelvet – s közben féltékenyen nézzük a szomszédainkat, hogy azoknak miért sikerült, ami nekünk nem? Miért, hogy ami például Lengyelországban vagy Csehországban magától értetődő, az a magyarok esetében korántsem az? Miért kell mindig magyaráznunk a bizonyítványunkat, miért kell mindig győzködnünk a világot, hogy nemcsak földrajzilag vagyunk Európában, hanem szellemileg is, hogy nálunk is vannak jelentős művészek, hogy akadtak évek, sőt évtizedek a huszadik században, amikor szinkronban voltunk az európai művészet fejlődésével?

De vigyázat. Máris csábítást érzek rá, hogy túlzásokba essek. S ekkor tipikus magyar értelmiségiként viselkednék, aki hű a magyar hagyományhoz. Hiszen mi sem kényelmesebb, mint hogy a magyar művészet és szellemi élet elszigeteltsége láttán ne ennek gyengeségét és törékenységét kezdjem vizsgálni, hanem dacossá váljak és megrekedjek annak pusztá konstatálásánál: kár, hogy nem ismer minket a külföld, hiszen tanulhatna tőlünk. A magyarok külföldre kitekintve gyakran viselkednek úgy, mint a jussából kifogott mostohagyerek. Aki különben látja magát a törvényes gyermekeknél, de nem képes érvényesíteni a jogait. Kifelé dacos hallgatásba burkolózik; befelé pedig háborog, számon kér, s kibebrendülés-érzetét előszeregettel palástolja nagyzási hóborttal. „S a sírt, hol nemzet súlyed el, / Népek veszik körül, / S az ember millióinak / Szemében gyászkyóny ül”, írta a 19. század első felében Vörösmarty Mihály. E versét ma is minden kínálkozó alkalommal szavaljuk, nincs magyar ember, aki ne tudná betéve. Az önsajnálát, mint negatív önelégültség. Komp-országban nemzeti társasjáték lett az ebben való versengés.

Az önsajnálatra azonban az idegenek nem kíváncsiak. A népek nemhogy nem sírnak, de többnyire tudomást sem vesznek – például a magyarok művészetéről. Ezt azonban én, számos honfitársammal ellentétben nem a külföldiek érdektelenségével magyarázom. Inkább tünetnek látom, amely egy mélyebb problémára utal. Arra, hogy sorskérdéseinket ritkán tudtuk úgy megfogalmazni, hogy az ne csak számunkra, hanem egész Európa számára is érvényes legyen. A sorssal való birkózást többnyire csakis bennünket érintő különleges kihívásnak láttuk, s nem akartuk észrevenni benne az egyetemes, sőt kozmikus kihívást. Kivételek persze akadtak: az irodalomban Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila, Pilinszky János, Nádas Péter, a zenében Bartók vagy Kurtág György, a képzőművészetben Mednyánszky László vagy Csontváry Kosztka Tivadar. Mivel azonban ők a nemzeti bezárkózás össznépi játékát megzavarták, saját közegükben nem tudtak mély gyökeret eresztetni.

Hogyan működik ez a bezárkózás? Íme egy példa. Amikor 1908-ban Budapesten megal-

Pataki Ferenc: Patrona Hungariae

pították a huszadik század legprogresszívebb magyar irodalmi folyóiratát, a Nyugatot, akkor a szerkesztői szeme előtt éppúgy az Európához való felzárkózás lebegett, mint minden mai magyar értelmiség előtt is. És mégis, amikor Marinetti levélben fordult a folyóirathoz, s fölajánlotta, hogy működjenek együtt, akkor a magyar szerkesztők elutasították az ajánlatát. Úgy vélték: a Nyugat már elérte azt a célt, amire a futuristák törekedtek. Más szavakkal: a hátrányukat öszintén előnynek vélték.

A Nyugat esete egy a sok közül. Ahogyan a szerkesztők elutasították Marinettit, úgy utasították el a hazájában sokan Bartókot, s ez a sorsvárt a festő Csontváryra is a 20. század elején. Őt ráadásul nem is a giccsfestők gúnyolták a leginkább, hanem azok, akik részéről megértést várhatt volna. De ne feledjük: Magyarországon még a tízes években is az a Nagybányai Iskola számított az egyik leghaladóbb festői iskolának, amely számára a mérce nem a kubizmus, nem Cézanne, nem a fiatal Duchamp vagy Picabia volt, hanem a két generációval korábbi Barbizoni iskola. S bár akadtak magyar festők a századfordulón, akiknek tehetsége a legnagyobb európaiakkal vetekedett, a magyar hagyomány a képességeikre parazitaként telepedett rá. Ez történt Szinyei Merse Pállal, akit fiatalkorában Münchenben Böcklin magával egyenrangúnak tartott; vagy Rippl-Rónai Józseffel, akit, amíg Párizsban élt, a kor legjelentősebb franciaí magától értetődően soroltak maguk közé. Vajon mi történt volna, ha ezek a festők, miután visszatértek Magyarországra, megőrzik korábbi elevenségüket, képesek a kor mindmennyi kihívására válaszoló művészetet létrehozni – s ráadásul a magányos Csontváryt is vállukra emelik? Akkor – s most hadd essek túlzásba – Csontváryt ma Európa-szerte Henri Rousseauval együtt említenék, vagy akár nála is nagyobbban tartanák.

Ahhoz ugyanis, hogy egy ország művészete a határokon túl is ismertté váljon, nem elegendő, hogy nagy művészei legyenek. Szükség van hozzá egy olyan kulturális miliőre, hagyományra is, amely eleven talajként növeszti ki őket magából. A szükséges intézményrendszerek, amelyek az egészséges életet biztosítják, ekkor maguktól is létrejönnek és szaporodnak. És ez az, amivel a magyar művészet korábban nem rendelkezett – nem volt olyan hátere és hagyománya, amely együtt lélegzett volna az összeurópai hagyománnyal.

Mondom mindezt – múlt időben. Mert ha át-terek a jelen idő használatára, akkor reményteljesebbnek látom a helyzetünket. Nemcsak azért, mert Komp-ország hajója végre kiköt – Nyugaton. Hanem azért is, mert mintha most kezdené tudomásul venni saját kompszerűségét – azt, ami Európában valóban páratlanul teszi a helyzetét. Ennek elfogadása európaiabbá tesz bennünket, mintha csak a Nyugathoz akarnánk felzárkózni, vagy csak saját nemzeti elszigeteltségünkbe óhajtanánk továbbra is bezárkózni. Számomra legalábbis ezt bizonyítja a magyar irodalom látványos sikere Európában az elmúlt tíz évben – noha a magyar nyelv grammatikailag változatlanul nehéz. S nem kétkem, hogy ha az EU-hoz való csatlakozást követően az egyre szaporodó budapesti galériák is bekapcsolódnak az európai műkereskedelemben, akkor képzőművészetünkről is elmondhatjuk majd: a magyar kultúra mostanában egyre szabadabban lélegzik. Márpedig egyedül ez tud bizalmat szülni másokban – csakis ez ad alkalmat arra, hogy Európa ne terra incognitaként tekintsen ránk, hanem kultúránk tükrében önmagának is egy új arcát vehesse szemügyre.

¹ A cikk a Süddeutsche Zeitungban jelent meg (Freies Atmen, 2004. március 9.), annak a sorozatnak a nyitódarabjaként, amely a csatlakozó országokat mutatja be a német közönségnek.

REMÉNYIK SÁNDOR

Erdélyi március

Egy tizenötös szám. És március:
Az első tavasz-hónap közepe.
Kimondottam így egyszerűn,
Ne féljete, ne féljen senkise.

Ne féljete: nem tüzesednek át
Halk hangolás után a vers-sorok,
Nem temetni és nem lázítani,
Csupán figyelmeztetni akarok.

Oly csendben nő a versem, mint a fű,
Úgy duzzad, mint a rügy duzzad a fán:
Nem szavalok, – szavaltunk eleget,
– Nagyon sokat – március idusán.

Volt egy tanítóm akkor, – igazi,
Nagy nevelő, – gyökérig leható.
Ő mondta: csak úgy ünnepez az a nap,
Ha munkát s imát összefoglaló.

Magányos hangját zsváj nyelte el. –
Lavina dörgött. Most, – a kő alatt
Számunkra csak csendes növekedés:
Valóban: munka s imádság maradt.

De szárny kell munkához s imához is!
Szárny, mely röpít, s forrás, mely enyhét ad.
Tört szárny, beomlott kútfő: – mégis élet,
Mégis üdvösség az a régi nap.

Testvér, látod: én nem járok tilosban,
De te is hidd: nem tilalmas dolog
Megsimogatni otthon a fiókban
Egy poros, régi, kicsi szalagot.

Aztán – menni a hétköznapok útján,
Császárnak megadni, mi az övé,
S maga részét minden hatalomnak, –
De Istennek is, ami Istené.

Petőfi Sándor legutolsó levele

Levél Petőfi Sándornéhoz

Maros-Vásárhely, júl. 29. 1849.

*Kedves édes Juliskám,
e szempillantásban értem ide vissza hat napi szakadatlan utazás után. Fáradt vagyok; kezem úgy reszket, alig bírom a tollat. Megkaptad-e előbbeni két leveletem? egyiket innen, a másikat Kézdi-Vásárhelyről írtam. Elmondom röviden utamat. Itt hallottuk, hogy Bem egy csapattal Moldvába ment. Utána rugaszkodtunk Udvarhely, Csíkszereda, Kézdi-Vásárhely, Bereck felé; ott találkoztam vele, már visszajött Moldvából, hova lázító proklamációkat vitt be s ráadásul kegyetlenül megdöntött négyezer orosz egy zászlóajjal. Berecken jön hozzá a tudósítás, hogy Szász-Régennél megverték a mieinket, s ezek borzasztóan szétfutottak, vágatott tehát a bajt helyrehozni Kézdi-Vásárhelyen, Sepszi-Szentgyörgyön, az Erdő-vidéken, Udvarhelyen keresztül; én vele. Rohantunk, szinte megállás nélkül. Iszonyú út volt. Most aztán mit teszünk? ő tudja. Előbbeni levelemben írtam, hogy Csik-Szeredának és Kézdi-Vásárhelynek gyönyörű vidéke van; Sepszi-Szentgyörgy talán még szebb, a város is jobban tetszik. Majd körülményesebben megvizsgáljuk, ha együtt utazunk be Háromszéket, mint a fészket rakni akaró fecskék. Bemmel Berecken találkoztam; megálltam hintaja mellett, s köszöntem neki, ő odapillant, megismer; elküldi magát, és kinyújtja felém karjait, én fölugrom, nyakába borultam, s összeöleltük és csókoluk egymást, „mon fils, mon fils, mon fils!” szölt az öreg sírva. A körülálló népség azt kérdezte Egresi Gábertől, hogy „fia ez a generálisnak?” Most még sokkal nyájásabb, szívesebb, atyaiabban irántam, mint eddig, pedig eddig is az volt. Ma azt mondta a másik segédüztnek: „Melden Sie dem Kriegsministerium, aber geben Sie Acht, melden Sie das wörtlich: Mein Adjutant der Major Petőfi welcher abgedankt hat wegen der schändlichen Behandlung des General Klapka, ist wieder in Dienst getreten.” Szinte ma az utban mondta, hogy neked itt Maros-Vásárhelyt csináljunk szállást, s ide hozzalak. Nekem is ez a fő vágyam, de míg erősebb lábra nem állunk a szomszédban levő oroszok irányában, addig ezt tenni nem merem. Csak két mérföldnyire vannak innen, s az idevalók a napokban is szétfutottak, mint a csirkék. De mihelyt némileg biztos lesz e hely, az lesz első dolgom, meg lehetsz felőle győződve. Hogyan vagytok, kedves édes imádott lelkeim? ha én hallhatnék valamit felőletek! ha lehet, ha valahogy szerét ejtheted, írj, ha csak egy szócskát is, édes angyalom. Én nem mulasztom el az arra menő alkalmakat. Szopik-e még a fiam? válasszatok el minél előbb, s tanítsd beszélni, hogy megleljen. Csókolom a lelketeket és szíveteket miljomszor számtalanszor!*

imádó férjed,
Sándor

1848

Anekdoták a Szabadságharcból

Az első szabad követválasztás Szabadszálláson

Hogy mi történt azon a nevezetes követválasztáson Szabadszálláson, azt a kiskunoknak nem jó föllemegetni. Annyi történt egyébként, hogy Petőfi nem volt elég jó nekik követnek, olyannyira nem, hogy ellenfelének, a helybéli pap fiának, Nagy Károly tiszteletesnek a kortesei meg is ugrasztották a népfőlség képviselőjét. Magyarán alaposan megkergették, tán egy-két pofon is elcsattant a dulakodásban.

Nagy költőnk természetesen nem az egyszerű népet hibáztatta mindezt, hanem a „kaputos embereket”, akik visszaéltek bizalmával, s oly rútul megtévesztették. Ti. a népet. Petőfi friss sebébe az dörgött mérget, hogy győztes ellenfele a Pesti Hírlap 99. számának Nyílt tér rovatában nem átalotta azt bizonygatni, hogy nyílt harcban, tisztességes eszközökkel győzte le őt. Költőnk első haragjában párbajra hívta ki a jó tiszteletest – persze hiába. Erre július 7-én röplapban hívta fel a képviselőket, hogy eme „megbélyegzett emberrel senki közülök egysorban ne üljön”. Az elégtételt a történelmen kívül ott és akkor csupán a „Március tizenötödike” adta meg a népfőlség költőjének, amikor Elegia Nagy Károlyról c. szerkesztésű cikkében csúnyán leszedte a keresztvizet a tiszteletesről, többek között a következőket írva róla:

„Oh Károl, Károl, te képviselő lettél hivatás nélkül és eljövén Pestre, meggyalázád a te familiád és nevedet azáltal, hogy literatúrára lettél, föllépvén a Pesti Hírlapnak plakátrovatában, melyet a lapkihordó szerkeszt. Oh, te Károl, képviselője apád nagyhorodjű pincéjének, puszid meg a te brillantós kollégádat, Bezeredy Karcsit (a P. H. szerkesztőjét) és – halj meg! Te pedig, Szabadszállás, mely egy magyar költőnek nem adal szállást, legyen belőled tót falu!”

A cikkben szerepeltek még ennél külön kívánságok is...

Kengyelem dolga

1848 tavaszán a szenttamási sáncoknál véres harcok folytak a szerbek ellen. A Lenkey-huszárokat „büntetésből”, merthogy parancs nélkül jöttek haza, veszélyes feladattal bízták meg: az ágyukat kellett fedezniük. Huszárokkal egyébként is körülményes dolog sáncokat ostromolni.

Az ütközet meglehetősen szokatlanul folyt: mindkét fél csak ágyúkkal lövöldözött, a katonák az ellenséget sem látták, csupán az ágyúgolyók röpködtek egyre sűrűbben körülöttük.

A huszárok felettébb unták magukat ebben a furcsa háborúban; egyikükjüket kivette a lábát a kengyelből, s ásítva nagyot

nyújtózott. Ebben a pillanatban egy golyó elsodorta a bal kengyelét. A huszár cifra káromkodással fogadta a dolgot. A mellette álló Ráday Pál nem állhatta meg, hogy rá ne szóljon:

– Ne káromolja az Istent, inkább adjon hálát neki, hogy a lába nem volt a kengyelben!

– No, igen, de hova a fészkes menkübe tegyem most egész nap a lábam? – zsörtölődött a huszár.

Görgey helyzetértékelése

A dicsőséges tavaszi hadjárat egyik fontos csatájának, a nagysallóinak az előestéjén adta volt Szemere Bertalan szerint Görgey az alábbi, a katonai és politikai helyzet egyaránt felmérő véleményét törzstiszteinek: „Holnap ismét csatánk lesz. Ha, mint reményem, megugratjuk az osztrákokot, félek, Kossuth még a kínai császárnak is háborút fog üzentni.”

A legrövidebb szónoklat

Minden tábornok tudja, hogy a katonákat lelkesíteni kell, különösen csata előtt. Damjanich is tudta, de nem volt a szavak embere. Szolnoknál mégis engedett törzstiszteinek rábeszélésének, s megígérte, hogy a döntő csata előtt beszédet tart hadteste előtt.

Este a tábornoknál elterjedt a hír, hogy másnap a vezér szólni fog a sereghez: mindenki várakozással nézett a nagy esemény elé.

A csatarendbe felsorakozott hadtest előtt meg is jelent törzskara kíséretében a szakállas vezér. Hosszasan készülődött beszédjéhez. Csakóját közben teljesen összegyűrte. A csend már több perce tartott, a sereg egyre feszültebben várakozott.

Ebben a pillanatban a Tisza túoldalán megdördültek Vécsey ágyúi – ez volt a megbeszélte jel az általános támadás megkezdésére. Damjanich borús tekintete felderült, csakóját fejébe csapva kirántotta a kardját, megugratta a lovát és felkiáltott: „Utánam, fiúk!”

Aki fél a megöletéstől...

A bicskei csata sebesültjeit a nagykátai Keglevics-kastélyban helyezték el. Egy szobában pedig „hat vagy hét halva behozott tiszt feküdt – ruháik már el voltak hordva –, némelyiknek képe s feje egészen össze volt a kartáctól zúzva”. Vukovics Sebő, az igazán nem galamblelkű miniszter a borzasztó látványtól egészen megrendült, s ennek hangot is adott.

Az éppen jelenlévő Görgey, aki különben sem állhatta a „civil sopánkodást”, erre szárazon megjegyezte: „Minek mentek a csatába!”

JÓKAI MÓR

Petőfi ébresztő

Alszol-e még öregem?
Halld, hogy nyerít a csatamén már!
A doni kozák paripája,
A mén, aki téged a porba legázolt,
És véled a porba tiporta hazádat!
Halld, hogy dübörögnek a földön a patkók!
A dárdá a kengyelvashoz ütődik.
És hangzik ezernyi ajakról a rémdal:
Melyet zenekarként láncsörgés kísér!

Alszol-e még öregem?
Halld, hogy kárognak a hollók!
Éheznek a torra, az áldozatokra.
A farkas üvölt, a vért szimatolja:
Kisérteti a csatatérnek.
S rosszabbak a vérpiac dúvadínál,
Halld, hogy kárognak a diplomaták!
Osztoznak az élő nép örökén,
S ássák számára a sírt már!

Alszol-e még öregem?
Nincs már magyar nemzet a földön!
Rousseau-nak népe leverve pihen.
A Visztula tája csak egy temető még!
A római annak adja babérát,
Aki fizet. – Hellész »uj« járom után vágy.
Fél, zsugorog, számít aki távol a tűztől.
Csak nemzedet áll utjában a vérszék,
Mint szikla a tengervész rohamában.

Alszol-e még öregem?
Oly mély-e az álom az élet után,
Hogy meg nem rontja nyugalomát
Egy nemzet harciriadója?
Hogy fel nem költi az alvót
Egy ország szívdobogása?
Oly édes alunni a porban alant,
Mely vértanu hamvak atomjaiból lett?
Hogy még te se ébredsz föl? te a dalnok?

Ébredj álmodból öregem!
Zendítsd meg a lantot, a hajdani lantot,
A hurjai annak a honfi szívek!
E húrokon úgy más játszani nem tud,
Mint te tudál. Adj hangot azoknak:
Hogy rengjen a föld bele, bércével!
Hozd vissza a lángot, mit levivél:
Szétozva, elég lesz az egy ivadéknak.
– Oh ne aludj! Ébredj öregem!

Perczel nekimegy

Perczel Mór, az „ultrák” egyik vezéralakja, nemcsak szélsőbalos nézeteiről, hanem meglehetősen heves, lobbanékony, hogy ne mondjuk hözöngő természetéről is híres volt. Saját szavai szerint tulajdonképpen nem is Kossuth volt a magyar szabadság „első szerzője”, hanem ő maga. Egyébként is már két alkalommal „menté meg e hazát” a külső ellenséggel szemben.

1849 tavaszán újfent nemzetmentésben gondolkodott, amikor nagyobb társaságban így fakadt ki a békepártiak országgyűlési intrikái ellen:

–...Nekimegyek Debrecennek, szétkardlapozom az Országgyűlést, azután nekimegyek a császáriaknak és azokat verem szét!

Követtársa, Nyáry Pál pestvármegyei alispán erre a perczeliára csöndesen csak annyit jegyzett meg:

– Móric! Te, Móric! Nem jó a sorrend! Vernéd talán előbb szét a császáriakat és az Országgyűlést csak azután!

A reménykedő hadbíró

Remellay Gusztáv hadbíró sommás ítéleteiről vált híressé, sőt hírhedt. Jeles cselekedetei közé tartozott a váci akasztás, amikor is az elfogott kémet a paplak előtt, a Dunasoron akasztatta fel, szó szerint véve Görgey utasítását, miszerint ilyen célra az első fát használják fel.

Hadbírónk olyannyira belejött a munkába, hogy Buda ostrománál egy szegény házaló zsidót azzal az indoklással kötetett fel, hogy imádságos szíjában „titkos haditervek is lehetnek volna”. Intézkedéséről a következő katonás jelentést küldte Görgeynek: „A Normafa környékén egy erősen gyanús, magát házalónak mondó kémet fogtam el, akit utólagos jóváhagyás reményében felakasztattam.”

Republikánus Hiszekegy

Az Életképek a Pecsovics-Hiszekegy mellett lehozta a Republikánust is. Így hangzott: „Hiszek egy magyarok Istenében, mindenható atyában, kúnoknak és székelyeknek teremőjében. Hiszek egy magyar szabadságban, ő egyszerűlt fiában, minden uraknak urában, ki fogantaték kiomlott szent vérből, született Rákóczi kardjától, szenvedve Ausztriának alatta, megfeszítették, meghala és eltemették a verpadon. Szállá alá a szegény nép közé, márczius 15-én halottaiból föltámadá, fölméne Bécsbe, üle a császár fejére, onnan léssen eljövendő ítélni radikálok és pecsovicsokat. Hiszek szent népszellemben, hiszek egy közönséges európai republikát, nemzetek közt egyezséget, háborúknak elmulását, régi hírünk föltámadását s Magyarországot örök életét. Ámen.”

Forrás: GUSZTA HUNGARORUM

JÁSZ ATTILA

Az örökké valóság 1 napja

APAI ÖSZTÖN

Kutyád végre férfivá avatódott, nagy dolog ez egy kutyagazda számára. (Hát még a kutya szempontjából...) Szerelmével, a félkóbor hasz-kival rendszeresen találkozik a mezőn. Eleinte csak jóltápláltsága tűnik fel, később az anyaság szülés utáni, félreérthetetlen nyomai is látszanak rajta. Aztán sokáig nem találkoznak. Az egyik legkeményebb, leghidegebb téli napon valamit kutat a hó alatt. Mész tovább, és azt veszed észre, valami van a szájában, viszi utánad, mintha mutatni akarná. Egy fekete rongycsomó. Egy megfagyott, kinyílatlan szemű, csontkemény fátyol, fekete kiskutya. Alig tudod elvenni tőle.

AZ ÉLET SZAGA

„Hát, kedves barátom, a múltkor rákérdezted, hogy mivel is lehetne legjobban jellemezni az életet. A szagával. De ez csak most jutott eszembe. És nem is véletlenül. Ugyanis szokásos sé-támból érkeztem épp, már majdnem haza, mikor az úttesten jöttünk volna át a kutyával, aki fegyelmestemmel ült mellettem, várva a pillanatot. De engem megzavart valami. Az egyik pillanatban bódítóan édes szag kúszott fel az orromba, majd a következő pillanatban, mintha megváltozott volna a széljárás, pedig nem, csak egy autó húzott el mellettünk a másik irányba, szóval, édeskés, de gyomorforgató illat kúszott az orromba váratlanul a másik illat után. A kutya nyugtalankodott, de nem az úttesten akart átmenni, elvégre igen fegyelmestett jóság, hanem a kellemetlen édes illat felé szimatolt, forgatta a fejét. Mondhatom, majdnem elhántam magam, egy kellően felpuffadt, nyilván elütött macska heverészett a fűben. Mielőbb átjutottunk a túlpartra és indultunk volna a saroktól néhány lépésnyire lévő kapunkig, de a kíváncsiság nem hagyott, visszánéztem. Mi lehet a másik oldalon, ahonnan a kellemes édes illat jött. És akkor vettem csak észre, hogy az út melletti akácfák mind kivirágoztak, egy csapásra. Hát kedves barátom, az élet szaga pontosan az a keverék, amit akkor az orromba kúszva éreztem.”

AZ ÍRÁS EREJE

Regényedhez egyik volt osztálytársnődet veszed alapul, öt éve nem láttad, és hogy ne legyen túl konkrét, még öt évet öregítesz is rajta. Vagy tízet. Milyen is lesz majd akkor. És a főhősödöt beleszeretteted. Elmúlt fél évedet ezzel töltöd, majd hirtelen, az öt éves osztálytalálkozón összetalálkozol a főhősnőddel. Ugyanis osztálytársnőd, akit csak mintának akartál használni, ezért rápakoltál egy kis fikciót, pontosan ugyanolyan, mint amilyennek megírtad. Teljesen kész vagy tőle, az élménytől, ezért szinte képtelen vagy beszélgetni vele. És zavarodat biztosan nem érti, és hogyan is érthetné.

DENEVÉR

Egy nappal a bécsi Goya-kiállítás megtekintése után megtapasztaltad, hogy milyenkor is kezd meg igazi repülését a denevér. Fülledt éjszakán például, amikor nyitva hagyod a bejárati ajtót, nem tudsz aludni, bár fáradt vagy mint a régen cserélt karburátorolaj, ülsz hát a tévé előtt, s már majdnem kellemesen elbóbiskolsz, amikor egy szép termetes denevér betéved a lakásba, először a nappaliban ír le nyolcasokat a fejed fölött, amitől rögtön párnát ragadsz, s szorítod szorongva a fejedre. Ugyanakkor érzékeled, hogy ő is legalább annyira meg van ijedve, mint te. Beröptül a fürdőbe, még jó, hogy a szobaajtó csukva. Remélnéd, hogy valahogy kimegy majd, előbb-utóbb, de megnehezíti a helyzetet feketepárduc termetű macskátok, aki legalább másfél méteresteket ugrik a denevér után a földről, és időnként le is kever egy-egy pofont a dene-

vének, amitől az rendszeresen megintog, alig tud levezni a vázák meg a fejed fölött, de te mozdulni nem, csupán ordítani tudsz, kiabálsz a macska nevét, de őt már teljesen elragadta a vadászszendevély. Valahogy mégis kitalál az előszobába, a denevér, nyomában a macska, a te adrenalin-szinted meg legalább öt kávéval fölér. Becsukod gyorsan az ajtót, az előszobába már nincs erő kimenni, onnan is kitalált-e, vagy csupán alkatersezi találhatók már csak ott.

FESZÜL

Mondta tizenegy éves lányod. Ha ezt a pólót felveszem, akkor feszül a cicim. (Hát ezt is megérted.)

FOLT

Még mindig látod a foltot. Pedig már jó ideje láthatatlan. Az idő kilúgozta az aszfaltból az öreg macska véréit. Nem volt nagy folt, és elhúzhatta még magát valahogy az útpadkáig, ott találtál rá. Mindig óvatos volt, rutinos, tizenkét éve alatt elég sok minden kijutott neki. Sántaság, félvakság, heréltség. Napközben ki se mozdult, éjjel is inkább csak az udvaron. De miért van az, hogy amikor elszakad a lélek fonala, amivel odavarrták a testhez, nélküle, a lélek nélkül, olyan idegen lesz a pusztá test. Merve anyag. Mire megásod a sírt öreg kutyád mellé, éjfél mutat a digitális óra, kintről is látod, az ablakon keresztül. A merrev, bábszerű testet félálomban földeled el, és reménykedsz közben, hogy felébredve, majd reggel, sehol sem lesz már a kis halom, sőt, szokás szerint keringeni fog körülöttem az ismert szürke bunda, várva, hogy reggelit adj neki. Hiánya sokáig kísért még, akár a folt, ami rég nincs ott, mégis látod.

GUMICSIZMA

Bokáig érő tócsákba léptek. Óvoda felé menet, fiad gumicsizmában, te sportcipőben. Tehát az első lépések után átázva. Mondod a fiadnak, jó neki, van gumicsizmája. Erre megszán, s azt mondja, na majd telefonálok a télapódnak (ezek szerint mindenkinek külön télapója van), hogy hozzon neked egyet. Hát az jó lenne, hümmögöd. És egy saját bejáratú télapóra próbálsz gondolni.

GUMIPÓK

Különös jelentése van a szónak. E jelentés nélkül akár egy gyerekkötet címe is lehetne. Így, hogy legkedvesebb nagybátyád ezzel akasztotta fel magát, más árnyalatok úsznak be a szó halatán. Vagy egy ártatlan bicikli-csomagtartón meglátva. (Egy egész, szerencsétlen sors, tragikus véggel.)

HAMIS

Hamisított orosz cédéket vásárolsz jó áron, s azokat hallgatod frusztráció ellen, írod barátod érdeklődő ímélijére. És hogy hatnak. Barátod visszaír, nem baj, ha a cédé hamis, csak a zene ne legyen az.

HIBÁZNI

Tizenegy éves lányod ujjongva veszi tudomásul, ha hibázol. Eddig azt hitte, tökéletes (hibátlan) vagy. Kirándulás közben megcsúszol, és leszánkázol a lejtőn, majd megpukkad nevetésben. Vasárnapi ebéd közben kétszer is kiöntöd a vörösboros poharat, legnagyobb öröme. Folyton ott érzed magadon kaján és várakozó tekintetét, mit fogsz legközelebb rosszul csinálni. És igyekszel, a lehető legrosszabbul...

KARL MAY

Gyerekkorod kedvenc szerzője, ezért választod őt, amikor a 100-as listáról kell választanod, kiről is beszélnél szívesen. Az indiános regények

minden betegségéd aktív résztvevői, segítettek túlélni az unalmas otthonfekvéseket. Mellesleg Hitler kedvence, ami első pillanatra azért meglepő információ, felnőtt korban (ha egyáltalán felnőtt), mit is találhatott benne? Nyilván nem a testvériség eszméjét, de számos olyan dolgot, barátságot, bátorságot, ami egy naiv gyerekeknek fontos. Aztán később egészen más dolog lesz, válik fontossá. Nekünk pl. az, hogy az Old Shatterhand nevű főhős mintája nem más volt, mint a mi Xantus Jánosunk. Aki '48-as honvéd tüzér hadnagyként kénytelen Amerikába menekülni, hogy ott a „Zöldfülű” mítoszát megalapozhassa K. May számára. És számunkra is, amikor hazajön, és létrehozza a budapesti állatkertet, a Néprajzi Múzeumot, egyebeket. Mindezt el kell majd mesélned a Winnetou-regények kapcsán. Nem lesz könnyű.

KÖLTŐ

„Te Lacika”, szólítottad meg a közúti árufervarozót a vonal másik végén. „Tudod én vagyok a H. barátja, egy évfolyamba jártunk általánosban, tudod, egyszer hoztál nekünk homokot, ott lakunk a kisállomásnál, nekem volt az a vörös kutyám, igen, a szetter, nem, most vizsla van, tudod, a múltkor adtál névjegyet is, onnan tudom a számod...” – fűjsz egyet, mire hallani lehet a kattanást. „Ja, te vagy a Költő, nem? Mér' nem ezzel kezdted!” „Nem gondoltam, hogy ilyen egyszerűen azonosíthatnám magam.”

BOGÁR

Gyere gyorsan, hívod a kisfiadat, mutatok valami érdekeset. Akkor már kisfiad, két és fél éves, betéve tudja a mezőn található összes bogár nevét, bodobáctól a nünükéig, és azt is, hogy csak a póknak van nyolc lába (százlábút meg nem találtak). Mutatsz neki valamit, amitől te is majdnem elhánysz magad, egy jól kifejtett lótetűt. Lehet piszkálni? – kérdezi. Persze, megfordítjátok, szárnyai terebélyesek, akár a denevére, ásolábai karmosak, mint a vakondé, és meglehetősen ronda fejéből négy agyarszerű fog áll ki (de tényleg!). Hagyjuk a sorsára, mondod, de ő a nap folyamán több ízben visszatér a kerítéshez, megnézni, megvan-e. A boltban vehemensen magyarázza a boltos néni, hogy az apával találtunk egy nagy lófaszút. Az anyja persze majd elsüllyed, próbál javítani, nehéz, hisz őt is rázza a nevetés. Mászol meg, ha szúr a szakállad, azt mondja, borotvát adj le. A vonatra, amelyet lekéstél, megjegyzi, hogy ez egy személynév volt. (Nálatok ugyanis csak a személy áll meg. És családi nézet szerint, pontosan így nevezhető ez a közlekedési eszköz.)

MAGAS ABLAK

A fürdőszobában, a kád fölött van egy kicsi ablak. Éppen akkora, és éppen olyan magasan van, ha felállsz a kádban, a szomszéd ház tetejét látod, és a tető fölé magasodó öreg fák lombját. Közben csendesen ömlik a májusi eső, nézed, ahogy a fák leveleit mossza, fényesíti, és egészen tisztán látod az egyes cserepeken szépen aláfolyogó, meg-meglóduló esőfolyamocskákat. Kell ennél több, kérdezed magadtól. Igen, jön a válasz, egy kis forró víz a kádba, mert a nagy szemlélődés közben, mire beleül-nél, kihűlt.

MELLBIMBÓMASSZÓR

Olvasod, hogy Britney Spearsnek van ilyen, egy férfi, akinek az, illetve ez a dolga, hogy amikor a sztár kimegy a színpadra, az izgalom tetőfokáról árukkodjanak mellbimbói. Mi tagadás, ilyen szakmát te is el tudnál képzelni magadnak, még akár Britney-vel is, aki egyáltalán nem az eseted. Sok pénz, kellemes munka. Nem olyan, mint az íróság.

GÖMÖRI GYÖRGY

Mari kórházban

Megint kések alatt vagy,
te szegény.

Mióta csak ismerlek, minden évben.

Utána szomjazol, s gyógyulófélben
még reménykedsz:

jövőre nem lesz semmi.

Íriszek szára villog

az éles napsütésben –

a kések elkísérnek.

Intelem

Ne álmodj talmi álmokat,

Ne táplálj fantomképeket,

Nem oldja meg az életed

Senkisémm önmagad helyett –

Nem mondhatom meg én, sem ő,

Mitől leszel felnőtt, te nő,

Titkolt bűnöktől reszkető,

Elveszett kisgyerek helyett.

Vedd számba, mid van, s mid lehet,

Mire ad még a sors helyet,

Mire kell még a szeretet –

Ne táplálj fantomképeket.

Amikor...

amikor a múlt merőben más

olvasatban tárult fel hirtelen

megrémültünk

egymásba kapaszkodtunk

mint hajótörtek egy szál deszkába

miközben hullám után hullám csapott

ránk

és sós vízzel lett tele az orrunk a szájunk

dörgött villámlott és a viharban

kétségbeesve kiáltottuk egymásnak

az utolsó a megváltó szót:

„szeretlek!”

Kései virágzás

Napközben árvácska, de mikor besötétül:

különös trópusi virág,

amely nem napnyugtára csukódik,

de nyílik egy éjjelen át.

Mitől ért ez a ritka szerencse,

hogy deresedőben újra tanulhatom

ezt a boldog botanikát?

ZOLTÁN GÁBOR

Faust megítélése

Emlékezz, intette magát Faust később, a tenyeredet kitöltő domb mennyire ártatlan puha. Emlékezz rá, ahogy az angol szállodában, az első estén, átküzdvé magát cipzáron és gombokon, düftinen és selymen Margit a f...dig ért, és hogy hogyan ért hozzá: nem mint némely nők, akár egy csírázott, hideg krumplihoz, úgy, hanem mintha értékes ital poharához venné a kezébe, és emelné az ajkához.

Emlékezz a hajára! Belemarkoltál. Sose felejtésd el, hogy azért érdemes volt. És miközben mindezekre emlékszel, emlékezz arra is, hogy az orrodát micsoda szag csapta meg, mikor a combjai közé hajoltál; nem csoda, olyan hosszú autótút után, és az igazsághoz hozzátartozik, hogy merő lucsock volt, nyilván többször megkívánt már, plusz a pisílések benzinkutak és büfék mosdóiban, másrészt az ő dolga lett volna egy kicsit ellenállni és lefürödni, mielőtt neked adja magát, nyilván azt hitte, hogy ő egy angyal, harmatcseppeket termelő, akinek közelében a bomlás törvényei nincsenek hatályban, mindenesetre akármi történik is ezek után, intette magát Faust, ne hagyd, hogy feledésbe menjen az a domb, az a mozdulat, az a szag.

Margit nem látta okát, hogy ne engedjen Faustnak mindenben, bármiben. Nem látta okát megbánni sem, hogy engedett. Ellenkezőleg: látta, hogy Faustnak átengedni magát: jó.

– Éppen a legerősebb nőkben támad föl leghevesebben a vágy, hogy gyöngék legyenek – mondta Faust. Jólesett átvennie Mephisto szerepét, és okoskodni.

A Pokol ügynöke azt mondta:

– Úgy van. De akárkinek azért mégse. Volt néhány peremfeltétel, melyeknek ha nem felelsz meg, hallhattad volna Margit jól bevált lekopató mottóit. Te megfeleltél.

– És neked? – kérdezte Faust. – A Pokol tesztje szerint hogy állok?

Egy sirály az úttestre ejtette fejtelten halát, és dühösen rikoltott. Szélroham rázta meg a szálloda ablakait, a réseken hideg fuvallat súvított be a professzor szobájába.

Lenn a recepciós leöntötte magát forró teavízzel, fájdalomkiáltása bejárta az emeletet.

– Tudod, hogy nem mondhatom meg – mondta Mephisto szárazon. – Hogyha megmondom, abban a minutumban vége a játéknak. Engem figyelnek! Ellenőriznek. Ebből következik, hogy ha netán kedvem lenne rá, akkor se billentenék a mérlegen a javadra.

Faust jókedve elpárolgott.

Épp a jókedv következtében lazult el annyira, hogy kicsúszott a száján a kérdés, és most magyarul kérdezi: hogy nem is gondolta komolyan? csak évődött Mephistóval, eszébe se jutott föltételezni, hogy...

Margit hol lehet? A professornak ahhoz lett kedve, hogy csináljon vele valami olyat, ami ront a megítélésén.

Margit a vécén ült. Sz...t és telefonált. Vezetékes állomást hívott, de a mobilját használta, épp mert az drágább, mintha hagyományos vonalon beszélne. Így akart a maga számára is, meg az otthon hagyott fiúja számára is nagyobb nyomatókat adni a közlésnek. Megismert valakit, aki fontos neki. A fiúja azt mondta, érti. Margit figyelmét nem kerülte el a hangszálakat egycsapásra belepő fátyol. De a biztonság kedvéért, immár a rányitó Faust füle hallatára hozzátette:

– Megismertem valakit, aki fontosabb nálad. Aki minden eddigi pasimnál jobb.

Ennyi abszolút elég lett volna, de Margit még folytatta, hadd nőjön a számla, meg

azért is, mert végbelének makacs szorítása, hosszú-hosszú idő óta először, a beszélgetés és Faust megjelenésének együttes hatására föloldódott; hadd jöjjön ki belőle, aminek ki kell jönnie. Elmesélte, milyen az időjárás:

– Elég jó, ahhoz képest, hogy Angliában vagyunk. Nem esik az eső, csak néha. Fúj a szél, és hol elviszi a felhőket a város fölé, hol újakat hoz.

Faust a könyökénél fogva fölemelte Margitot. Megnézte a sz...t. Akár egy földtani metszetet, úgy látszottak a rétegek (fekete-sárga-sötétbarna), a még otthon elfogyasztott, az útközben és az Angliában magához vett ételeket más-más színű, de egységes alakú székletté formálta Kariusz Margit bélrendszerre.

– Bocsánat, de most már be kell fejeznem – mondta Margit a telefonjába –, tényleg, te jól vagy?

Faustól azt kérdezte:

– Kerestél?

Bocsánatkérés volt a hangjában, mert eltűnt Faust szeme elől, nem állt a rendelkezésére, és ígérte, hogy onnantól annál inkább.

– Fürödj meg!

– Lehúzhatom?

– Most már le.

Míg Margit tisztálkodott, Faust valamit végiggondolt, és valamit elhatározott.

Minden, amit serdülőkorában a szeretkezéstről hallott, intelem volt és parancs. Vigyáznia kell, nehogy megfertőződjék, nehogy teherbe ejtse a szegény teremteseket, akiknek élete egyetlen felelőtlen pillanat következtében tönkremehet, vigyáznia kell, nehogy kielégületlenül hagyja a partnerét. Faust János vigyázott. Örkdött a pillanat felett. Nem volt felelőtlen. Nem adott tovább, nem kapott el semmiféle nemibetegséget se Faustnétől, se attól a néhány másik nőtől, akikkel Margit előtt dolga volt. Nem ejtette teherbe a szegény teremteseket. Ejakulációját kivétel nélkül minden alkalommal késleltette. Agyának fejlett kortikális része ellenőrzés alatt tartotta az összes többi. Fizikusként bőven volt számolnivalója, ezek egy részét szokásává lett félretenni elméjének egy zugába, és akkor venni elő, amikor szeretkezik. Amint megérezte, hogy magja a kellesnél hamarabb kiömleni készül, elővette a számolnivalókat, és számolt. A nőnek ott maradt egy mozgó és mozgatható bábú, míg Faust valahol másutt tartózkodott: számításokkal bíbelődött. Bűneinek lajstromában az önző módon végbevitt nemi aktus nem szerepelt. De miután Mephisto kioktatta, és látta, amit látott, úgy döntött, hogy önző lesz.

„Ha már egyszer elkárhozunk!”

A fürdőszobából kilépő Margitot az ágyhoz irányította.

Margit hanyattfeküdt. Faust komótosan kibújt ruháiból. Azután anélkül, hogy előzőleg szájjal vagy kézzel érintette volna a másik testet, a térdek közé térdelt.

Amit Faust akart, hogy tegyen, azt tette Margit, és semmit se tett, aminek megtétele Faust nem ösztönözte. Így a nyílásához közelítő f...t se fogta meg, keze fegyelméleten a combja mellett maradt, túrva a gátat, a szeméremajkakat érő ütéseket, nyomást. A behatolást nem hártotta, és nem segítette.

Mozdulatlan maradt, mint egy halott, vagy mint aki nincs eszméletén, de mindenfelé a bőre alatt a kisebb és nagyobb izmok, izomcsoportok akaratosan hol megfeszültek, hol elernyedtek. Combja órákkal később is remegett. Egyik vádlijában addig nőtt a feszültség, hogy ha kicsit még tovább nő, az már görcs. Nagynénje úgy halt meg: görcsöt

kapott egy úszómedencében, és megfulladt. Faust lába véletlenül meglökte a vádlit, attól enyhült a feszülés, de csak hogy másutt fölerősödjék. A levegő, amit Margit magába tudott szívni, kevés volt, hiába nyílt nagyra a szája, tágultak kerekre az orrlukai. Hiába zihált a mellkasa.

Faust érezte csontjai alatt a csontokat, és jólesett neki a keménységük, a csontthártyák síkossága. Azt hitte, hogy igencsak durva és tapintatlan. Azt hitte, messze behatolt az önzés tartományába. Azt hitte, Margitnak rossz, csak neki jó, és ettől a tudattól még jobban esett a mozdulatlanon, a mozdulatlanban mozognia. Nyelve hegyével megérintette a fülbevaló ametiszt követét, ügyelve rá, hogy hozzá ne érjen a cimpához. A kő sima felülete, az élek pontosan azt a választ adták, amire a nyelv számított.

Vizont ha Faust nincs annyira elfoglalva saját indulatával és azzal az elhatározással, hogy csak magára figyel, esetleg észre-

vehette volna, hogy hiába mellőzi az előjátékot, mindaz, ami a behatolás előtt történt, Margit számára igenis előjáték volt, ám a professzor arról végképp nem tudhatott, hogy az a hüvely soha annyira nem várta még, hogy beléhatoljanak, azok a mirigyek soha olyan bőségesen nem termeltek nedvet, azok a receptorok úgy nem lesték az ingereket, azok a húsgyűrűk annyira fölkészülten nem várták, hogy kitágulhassanak és összezárulhassanak. Faust azt hitte, a lány szenved, ezért tételezte föl, hogy a fedetlen szemgolyókon fölgyűlő vízburok, mely mindaddig hízott, míg a felületi feszültség szintje engedte, hogy végül félreismerhetetlen könnypataként lecsurogjon, a megbántottság, kielégületlenség, fájdalom és más negatív érzelmek folyománya.

A professzor lecsókolta Margit könnyeit, szemsaroktól hajig mindkét oldalon, és úgy nézett magára, ahogy egy szörnyre nézni illik.

Rajki László: Évszakok – Tavasz

Nem tartozik, de követel!

Folytatás az 1. oldalról

– *Apropó, subjektív: 2005-ben Elfriede Jelinek kapta az Irodalmi Nobel-díjat. Ön szerint „ha már nőnek ítéltek”, mint egyesek szarkasztikusan megjegyezték, nem érdemelte volna meg inkább más a díjat?*

– Jelinek Nobel-díját nem igen értettem, kétségtelen, hogy sokan vannak ezzel így a világon. Ő egy érdekes alkat, de a tendenciát, amit képvisel, inkább sajnálattal kell tudomásul venni. Ezt őszintén meg kell mondanom.

– *A könyvkereskedésekben az eladók panaszkodnak, hogy nagyon drágák a könyvek, a szülők nem hogy a „kötelezőt”, de a magyar klasszikusokat sem engedhetik meg maguknak. Akkor már inkább ott van az internet, ami olcsóbb, és le lehet tölteni róla a szükséges szövegeket. Mi a véleménye erről?*

– Amilyen jól tud tenni a képi segítség, az internet is bizonyos értelemben, olyan romboló hatású lehet, ha rosszul használják. Nem arra való, hogy művészeti élményt adjon. Jó, ha meg akarunk tudni valamit. Egészen odáig, hogy ez vagy az a kifejezés hányszor fordul elő egy írónál, művésznél; tudományos jellegű információt lehet szerezni. De esztétikai élvezetet nem tudok elképzelni, hogy például valaki ezer oldalas regényt az interneten olvasson el. Ha jó a képi bemutatása, legfeljebb kedvet csinál, hogy elolvassák a művet. Az irodalmat, a könyvet, mint olyat, nem szabad és nem lehet eltemetni, olyan műveket kell írni, amelyek megfogják az emberek lelkét. A Nagy Könyv 100-as listája és ezen belül a legjobb 12 bizonyítja, hogy az emberek olvasnak, méghozzá a gyerekek és fiatalok is, és részben az idősebb korosztály.

– *Ön számítógépen ír?*

– „Csak” kézzel írok, nélkülözhetetlen összeköttetésre van szükségem a szív, az agy és a kéz mozgulatai között. Utána magam gépelem az elektromos írógépre; nekem sajnos nincs számítógépem.

Vagy elveszünk, vagy lesüllyedünk egy ember alatti minőséggé

– *Amint a várakozók számából láthatjuk, akik itt a téren, kezükben az Ön kötetét szorongatva igényt tartanak az „élő” beszélgetésre és az autogramjára, igencsak olvassák a könyveit.*

– Véleményem szerint a példányszámok és egyebek azt jelzik, hogy fontos írónak számítok Magyarországon. A könyvhéten is, a budapesti Bazilika előtt hosszú sorok álltak a MAJD-ért és a BREVIÁRIUM-könyvekért. Az utóbbit általában az alkotó halála után készítik el, hogy a legfontosabb gondolatait címszavakba szedjék.

– *Két írás címe a kötetből: Az utolsó gyerek és a Megáll az Ész borulató hangulatú. Ilyen lesz „majd” a jövőnk is?*

– Két lehetőség áll előttünk a jövőben: vagy elveszünk, vagy lesüllyedünk egy ember alatti minőséggé, erre kell gondolnom, mert nagyon sok embertársam már ma is úgy él, és ez a világtendencia: a lesüllyedés a fogyasztói társadalomban. Vagy pedig sikerül a teremtés terve, és az ember egy magasabb szellemiségre tesz szert a Földön. Köztudott, hogy én a spirituális realizmusnak vagyok a művelője, tehát nem vagyok materialista. A kötet nem előre megy az időben, hanem arról szól, mennyi kísérlet történt a világon, amíg AZ A KRISZTUS megszületett, aki megadta a lehetőséget az emberek számára. Ezek képzeletbeli novellák, nem történelmi tények, a játéknál valamivel több, filozófiai jellegűek; hogyan alakult ki a világ, miként alakult ki az ember, és hogy mi lesz velünk, emberekkel, ha nem ébredünk fel időben, és folytatjuk a már most tapasztalható szellemi pazarlást.

– *Kell-e politizálnia ma az írónak? Tudja, miért kérdelem...*

– ...mert tagja vagyok a Konzultációs Tanácsnak. De én nem politizálok. Nem „kell”. Nincs ma az a magyar ember, azt hiszem, aki valamilyen módon ne érintkezne a politikával. De én nem voltam párttag. Most sem vagyok tagja semmilyen pártnak. Azt gondolom, hogy az emberek annyira kiábrándultak a napi politikából, hogy nem ártana végre valóban meghallgatni, hogy mit szeretnének. Ez egy mozgató erejű kísérlet, amelyhez eddig nyolcan adtuk tisztességesen csengő nevünket, és csak reméljük, hogy ezt is nem politizálásnak fogják fel.

– *Nem áll fenn annak a veszélye, hogy a baloldal eltűnésével egy pártrendszer lép életbe?*

– A probléma sohasem az volt, hogy van-e vagy nincs baloldal, hanem, hogy a mostani nem igazi baloldal. Mindig igény lesz egy jó értelemben vett szociáldemokrata vélekedésre, nagy szükség van valakire, aki a kisemberek védelmét ellátja. De csak hiteles emberekre, olyanokra, akik nem múltjukból

táplálkoznak, tehát nem hoznak magukkal olyan múltat, amit jobb volna egy kicsit félre tenni. Nem biztos, hogy új vonalra kellene állítani a kétkamarás parlamentet, korántsem erről van most szó, és különben sem szeretem ezt a definíciót, hogy jobb-
oldal, meg baloldal; azt gondolom, hogy tisztességes, nemzetben gondolkodó, a nemzeti érdekeket figyelembe vevő társadalomra van szükség. Említettem, hogy én hívó ember vagyok.

A beszélgetések fontosak, a legkisebb faluban is

– *Elkísérte Pécsre a férje...*

– A második férjem, aki itt van velem, közgazdász, dr. Kapocsi Sándor, civilemler, két éve vagyunk házasok. Összesen három gyerekünk és öt unokánk van. Nálunk „fordított világ” van. A férjem korengedménnyel vonult nyugdíjba, ajánlkozott, hogy ő lesz az, aki a ház körül elvégez ezt-azt. Én valóban nagyon sokat vállalom, a Nemzeti Kegyeleti Bizottságnak az elnöke vagyok, ez egy nagyon-nagyon fontos dolog, az Írók Szakszervezetének az elnöke, a Brunswick Alapítvány elnöke.

Természetesen állandóan írok, és talán nagyon fontos, hogy sokfelé hívnak az országba, és én a legkisebb faluba is elmegyek, mert ezek a beszélgetések fontosak, és elmondhatom, hogy írói pályám során talán ötezer helyen voltam ilyen találkozásokon. Beszéltem, hallgattam, elmondtam, hogy mit gondolok, és meghallgattam, hogy mások mit gondolnak. Magyarországon és külföldön, Felvidéken, Vajdaságban, Erdélyben jártam, nagyon széles a spektrum.

– *Az író-olvasó találkozásokon is elmondták az emberek a véleményüket?*

– Vigyáztam, hogy ne legyen politikai felhangja még a konzultációs tanácsi beszélgetéseknek sem. Általában vegyes közönség előtt beszéltem, a világról való felfogások különböztek. Esetemben nem lehet elválasztani az írók a közéleti embertől. A szellemi erkölcsi alap az, amire életet lehet építeni. A konzultációs fogadóórákra is sokan jöttek el, de rengeteg levelet is kaptam. Azt hittem, több személyes üggyel jönnek, de aztán kiderült, éppen fordítva, az embereket érdeklí az ország sorsa, csak elvétve volt, aki csak a saját dolgaival jött, viszont sok olyan, aki pontokba szedve elmondta, hogy szerinte mit kellene tenni, hogy az ország jól menjen. A biztonság az, amire az emberek vágyanak, még ha áldozattal is jár, még erre is hajlandók. Csak tudni lehessen, mi lesz a gyerekeikkel, mi vár az unokáikra. A szellemi embernek, a mindennapi politikai csatározások közepette, kutya kötelessége segítenie, honnan tudhatná az „egyszerű” ember, mi a helyes szellemi irányzat?

– *Ön nem csak szépítő...*

– Nem csak fikciót írok, hanem, főleg az utóbbi időben esszéket is, melyekből világosan kitetszik az a gondolatvilág, amelyben élek, és dolgozom. Különböző gondolatokhoz keresem a megfelelő nyelvi formát. Ódzkodom attól, hogy különválasszam, ahogy mondani szokták a „magánembert” a „hivatalos” véleménytől. Én az írásaimban és a megnyilatkozásaimban mindig és mindenütt Jókai Anna vagyok.

ZEMLÉNYI ZOLTÁN

Magyarázat M. számára

Még azt mondják: vagyok.

Az eb gondolatok hasmánt csúszva jönnek, rózsaszín nyelvvel, maguk alá pisilve araszolnak. Nyálbuborékok hintáznak túfogaik közt. Kódpamacsokat eregetnek az orrukából, viccesen gőzölgő gombócok, kölyök vadállatok. Olyanok, mint egy túl éles animáció, remegő manga. Ilyenkor még lelőhetném őket, tudom, hogy veszettek. De annyira aranyosnak, gyámoltalannak tűnnek. Minden kedvességük túsza vagyok, újra és újra hiszek nekik. Hiszek egyet. Az első asszó a mesteré. Élénkebb leszek, elsőpró, lázas játékkal villanyozom fel a gyerekeket. Közben már itt is forognak körülöttem. Fogat váltanak, minden tiszta észbe belemarnak. Velem jöttél, hiába grófok, bárók, válogatott cigánylegények. „Elmész?” „Hová mész?” „Kis nyulacska, Elvis nem visz sehova, jók legyetek!” Három kétkedő, bizonytalan szempár metszetében. Hegyes szögek. Megijesztenek a józan részegek, A négy lábú utca, lejt és emelkedik közben a húsevő, virágzó kerthelyiség. Bolond szél, édes illatból csatornaszagba. Epikureus, alumíniumfényű akarat. Egy pillanatra, egy örökre néz farkasszemet, vágy a kötelességgel, kötelesség a vággyal. Nyelem a sötétet, mint kacska a nokedlit, erősítem a gyöngö szívem, alattam, felettem gazdátlan véredek.

Vágy & Tsa.

(Antal Balázs nótájára)

Hívom őt, de nem felel.

A gyöngyházfényű bőre kell, skarlátvörös körme kell, a lába közt a szörme kell. Hall engem és nem felel. Bár jönne el, csak jönne el! A haja kell, a hája kell, aranypöttyös mája kell, ortodox mamája kell. Ó hall engem, de nem felel. A hártvás, puha szárnya kell, dagadt selyem szája kell, csorgó krémes nyála kell, a tükörbárony válla kell. Lélegzik, de nem felel! Az összegyűrt ágya kell, szívéből a trágya kell, égő, bádóg Jézusszíve, hűtlen kutyaszíve kell! Nem és nem és nem felel! A szájszáritó rúzsja kell. Szép, szadista múzsza kell! A vadállatszaga kell. A cirnos, bandzsza szeme kell, kifent lándzsza szeme kell. Zománckék gyilkos bálna, húsrobbantó szeme kell. A Jóisten, ha szemetel. Ó hallja Ő, de nem felel.

A zsályaszagú sírja kell, aranybarna zsírja kell. A rózsaszín vére kell, mindhárom nővére kell.

Rajki László: Évszakok – Ősz

KEMENES GÉFIN LÁSZLÓ

Három történelmi etűd

Adalékok a kétkamrás elme teóriájához

In memoriam Julian Jaynes

1620. november

Kromcsik Mitozér báró teljes harci díszben ült almásszürke paripáján, szétnézett a fehérhegyi csatamezőn.

– A kurvanyát! – kapott zsebéhez. – Hát nem hoztam vón borovicskát?
– Tarsolyát is átkutatta: egy hosszú ütőszegen, három szelet libazsíros kenyéren, egy ezüst pótzablán, s egy sarkantyúkefén kívül nem talált semmit. Haragját nem tudván türtőztetni, hiúzkesztyűs jobbajával ráhúzott egyet nyeregkapájára, amitől bal fülében zúgást hallott, s csödörje is megugrott, de a visszarántott kantár hatására szinte azonnal megnyugodott.

– Híjj, a rimaszombatiját, mit kotorkodsz ott annyit? – süvített át neki az ellenséges táborból Hecker Nepomuk, hadba vonulása előtt állástalan molnárségéd – még megzavarod a reggeli ájtatosságot, te rocsontok! – Aztán ismét imádságos könyvébe búj, s buzgón morzsolgatta kardmarkolatára akasztott rózsafüzérljét.

Liptauer Zénó gróf a lova lába köré gabalyodott bogácsos gazzal volt elfoglalva, de közben azért jókat eregetett a tegnap esti puliszkás retektől.

– Ropogatunk, geróf uram? – kérdezte táncoló arabs ménjéről Pongyolácky Söpte herceg, miközben távcsövével a sötétlő égálgát kémlelte. – Nem értem – mormogta bajusza alatt. – Hogy lehet ilyen korán ekkorákat fingani? – Délkeleten komor felhők gyülekeztek, s hideg szél támadt; kisértetve havazni kezdett.

1849. október

A morva tűzoltó kötelességei – ezt a címet adta szakdolgozatának az aradi főgimnázium egyik legtehetségesebb, jó módú iparos családból származó végzős növendéke, ifj. Herrold Alois. Még aznap mindenáron be szeretne volna fejezni írását, s este kilencig jól is ment a munka, de tizenegy óra tájban, az utolsó oldalon, elméje megszűnt működni.

– Mi történik velem? – kérdezte magában egyre növekvő aggodalommal, miközben egyik óra múlt a másik után. Szanszkrit–német, majd német–angol szótárjához fordult, s hamarosan megtalálta, amit keresett. *Writer's block* – meredt rá a kifejezés, amitől mekészkizma tájékán (a *thümosz*-t tartalmazó orgánumban) nyilallásos fájdalmat érzett.

Még hajnali ötkor is szívét nyomogatta, s a pennáját rágta, amikor apja beszólt neki a gangról.

– Na fiam, látom, már fel is öltöztél. Akkor indulunk?

– Édesapám, nem tudom, még nem fejeztem be.

– Kár. Pedig a disznóhizlalda tetejéről mindent jól lehet látni.

Apja távozott; Alois megvonta vállát: ilyesmit máskor is láthat, meg hátha ott lesz a Fuszulán Rózsika, s ha összetalálkoznak tekintetük, megint nem bírná megállni pirulás nélkül (mármint ő, ifj. H. A.) *Disznóhizlalda*?

ismételte el a szót; tekintete rátévedt az előtte lévő irományra. Egy-két másodpercig töprengett, aztán tollát a tintatartóba mártotta s határozott betűkkel folytatta, ahol előző este abbahagyta: *Ősz elején is, de kivált októberben. Könnyen megémbereedik az ujj, s ez gátolhatja abban, hogy nemes munkáját, melyet a köz javáért, jóllehet parancsra végez, a kellő ügyességgel és jártassággal lássa el. Tudnia kell, milyen vastagságú kötelet használjon, s hogy segédei megfelelően képzettek-e. S így állhat hivatása magaslátán.*

Itatóssal felszárította a papírlapot, becsukta füzetét, elégedetten kinújított, s dikóján végigfekvén hamarosan álomba merült.

1951. június

Bartoss Etele 1948-ban letett érettségije után felvételizett a keszthelyi Mezőgazdasági Akadémiára, ahová azonban, kitűnő bizonyítványa és a helyi szervek meleg hangú ajánlólevelei ellenére, nem vették fel. Két évig cséplési ellenőrként, figuránsként, majd bauxitgyári segédmunkásként dolgozott, és többször tett vasárnapi felajánlást, valamint nyári önkéntes munkatáborban is részt vett. 1950-ben ismét jelentkezett, s nagy örömeire felvételt nyert. A dolgok rendben mentek egészen a következő tanév végéig, amikor egy reggelen, a matematika-előadás után s minden figyelmeztetés nélkül, fejébe zöld papírcsákót nyomtak, derekára árpádsávós övet kötöttek, s végigvezették Keszthelyen. Minden sarkon egy diáknak öltözött ÁVH-s altiszt odalépett hozzá s belérúgott, mondván: *Te rohadt népellenes kulákivadék szar dög te, ezentúl nem foglald el egy becsületes munkásparaszt elől a helyet a nép iskolájában, te mocskos osztályidegen szar te!* Ezek után még azt sem engedték meg neki, hogy holmiját, könyveit magához vehesse a kollégiumban, hanem egy szolgálati autón kivitték a vasútállomásra, és felrakták a fékezőkocsiba, meghagyván a nyárfalevélként reszkető vasutasnak, hogy csak Bobán szállítsa le a vonatról, ahonnét B. E. szülőfaluja tíz perc gyaloglásra volt. Mire hazaért, öreg este lett; családját nem találta otthon, sőt az istálló is üres volt. A faluban senki sem mert neki kaput nyitni, így végül a rendőrsre ment, ahol az egyszál tizedes mondta el neki suttogva, hogy apját puskatussal agyonverték, anyját két kishúgával együtt bevagonírozták és elvitték ismeretlen helyre, az állatokat behajtották a téscsésébe. *Most mihez kezdjek?* – kérdezte magában B. E., ám mivel jobbféltetés autorizáló központja el volt sorvadva, baloldali nyelv- és beszédközpontja pedig a marxista-leninista indoktrináció következtében lebénult, teljességgel cselekvésképtelennek bizonyult, úgyhogy a tizedes felszólította dr. Maráczy Jenő kondást, hogy *ez a semmirekellő gazember szar dög osztályellenség* azonnal vezettessék át az intapsztai elmeegógyintézetbe. A kondás a felszólításnak haladéktalanul eleget tett.

GYUKICS GÁBOR

Alkonyat

puffan az alma a kút köré
a káva egyet kettéhasít

a gyümölcsfáról
féreg hull alá
egy hangya rátalál

harang kondul
a kivájt hold felé

vízcseppek a száradó ruhán

nincs
karácsony

hang a hőtlan táj felett
a szemet nem bántja fény
a test vonulat

a szarkatoll a lugasra
a szilva a kútba hullik
szederlevél
édesszalán
az emésztő körül

földalatti járatokban
ráérő hangyaraj
végez ki
hangyát

Szobor

perzsa kőbe vésett arcél mintája arcod
bőröd határvonalon közted és a külvilág között
tonettszékkal válladon mész a strandra
és ha jössz vissza este
kiviszed matracod
külön szuszogsz

két árnyékot vet a nyitott ablak
elkobzott tekinteted visszaadja
fekszel a függöny mögött
akárha dobozban
összekötözött

Éléskamra

a kert fűvére bukó csillagokat
selyemkendős kézzel kupacba gyűjtöm
nagyság szerint rakom őket befőttesüvegbe
és amikor az ég meg a vidék
sötét lesz, borongó-üres
az üveg száján a celofánt meglazítom
és a pislákoló fény-bogarakat
egyenként visszaeregetem az égbe

Lázár Pál: Krakkói Mária oltár

SCHIFF JÚLIA

Groteszk tánc

nap mint nap groteszk táncra virradás. sehol sincs a túrós táskának ilyen illata és mégis egyre értékeőbb a kenyér. kérdezzük: hogy is menjen tovább. valahogy megrekedt minden, egyensúlyt keres, groteszk pózba dermedt spasztikus a járdán. kölcsönveszünk egy nyelvet és közben elkorcsosodik a miénk. a tekintet menekülni vágyik egy erőtlén télvégi napon. a fák az égbe emelik karjaikat ám a színes sejtelem a fűben nem krókuszok, csak szétszórt hulladék. mégis túl kockázatos lenne nem a többiekkel tartani – de talán nem csak hivatalosan megerősített hanyatlás, pénztárok vákuuma, kivándorló vállalatok léteznek – úgy lehet lapul még valahol a jövőbe vetett elszánt bizalom. nem csak nyugdíjasok lépnek rövideket a globalizált német területen ám rosszabb ne legyen de ha most elnéz a táj felett, szembetűnnek a jelek: vakondok ragadják magukhoz a hatalmat.

Jelentés egy nyugatmagyarországi faluból

a templom és a ködbe borult erdő közötti sétán egy jovialis láb nélküli törzs jónapot kíván. felhők csataterén nyugszik le a nap. bicikli helyett a fűbe ül egy szakállas és maga elé bámul: azelőtt, mígnem egy benzinkutat meg nem támadott, mérnök volt – most munkanélküli és iszákos. édes szőlő csalogat, seregélyek szállják meg csapatostul a szőlődombokat. a kérdés, miből élnek meg az emberek, válaszolatlan marad. ökönyátat és őszi kikericsét érlel a nyárvég. a falu szerénységét teregeti. lyukas autóbronsokban muskátli virágzik csüggedetlenül. az idő megreked, előrenyomul a gyom. egyesek azért jönnek ide, ami miatt mások tönkremennek. a telepes házak előbb roskadnak össze, mintsem helyükbe új ház nő. a legnagyobb forgalom a temető. faluszélen szarvasok bögnek, az új sportcsarnok elnyomja a hajdani iskolát. álomittas pihenőben hallgatom, hogyan nő a fű. minek még istállók – átépítés a jelszó.

ZUDOR JÁNOS

Jónás és a rendszer

Új kapukat meglátni
szinte lehetetlen,
csak amelyben éltem én,
csak az a mérce,
és az ember sorsa, jaj,
oly telhetetlen kapacitás!

Kapacitást jónásba bele!
Lelopjuk az ingét is,
míg megállítja a világot,
valami bűn elől lógott,
és bűn az, bizton övé,
és míg élte sovány, a bűn addig kövér!
Szöveg szakadt szét, összeállítható,
legott, mint csontváz,
ki lóg ott, mint bitó.
Valamint rendbe szedni
gondolataimat,
meg hogy mi terhel, az teljesen ép...
és legvégül a hóhérok bandája
körülállja, és jó Jónás halála.

Jónás és a halál

Világvegebiznisz, s te nem tudsz kereskedni,
nem tudtál mást folyton, csak Istennel pereskedni,
füstcsík mutatja lelked, kínozott mint a felkent,
s leszokhatnád, hogy levegőt végy
ebben a rohadt világban.

Nem fog a megfigyelt visszaadni bérül,
csak egy homlokot látsz, amely alatt vér ül,
kinek mit kell írnia, valami rapszódia,
s a jó és a rossz egy teste, akár egy hernyó teste,
ó jaj, elfolyunk végül, azt sem tudni, a seb mitől kékül,
cipész a szakmám s jónás, mindkettőt ingyen üzöm,
az akasztófára a madzagot felfűzöm,
s ha beledöglöm végül, megszagolja testem
ismét a Zett, kit már jól ismertem,
sajnálom a tökök húsolni alatta,
de az Úr már azt is példává avatta...

Jónás, a mese vége I.

Ástam,
én csak ástam...
Ólélektani lelet...
paroxizmusom fáján
nincsen felelet...
Hiányzik a poetica della arte,
szöveg, sehonnai, kinek-kinek árt-e?
A mesém végére kell egy pont.
Dialektikus, és egy szempont.
Hova adjam el magam: génpont.
Mert a mesém végére kell egy pont.

Valahol a tükrökön túl van egy Állókép.
Az figyel.
Menekülni kell?
Végső fokon a Várossal együtt?
Huszadik századi kép.
Huszonygybe.
És vidd a világot a nyavalyába.
Pergamen bőröm levetem...

Jónás, a mese vége II.

átélni minden gonosz kínját,
a torokat, miket pokol kínált
szavakba ásva, félreértett,
mint egy agy elleni merénylet,
s fohász torzul, törten csordul,
pohár vér, s az élet kicsorbul,
nem döntöttem világra gyászt,
csak a torz Sátán megaláz,
hozzád, Uram, egy kurta, furcsa
ének sikoltva hull a sutba,
világ pellengére
és hóhérok bőre,
és követ ejtesz a kútba, mélybe,
AZ AZ ÉLET, a többi, végre,
élet heréltje, kasztrált népe,

és mérgeket fűjöd tovább,
hogy hozzájuk láncol a vágy,
lenni temérdek tagja, léte,

amíg lenyír az Úrnak Gépe.

BARABÁS ZOLTÁN

(A Nietzsche-dagerrotípiákból)

Napverte kis ház
vagyok

Amikor elmentem
bő vérben állott
a levegőég alja.

Csend volt
amikor elmentem,
csend, rend,

amit a balga
holtak is meghallottak,
amikor elmentem.

Azóta napverte
kis ház vagyok
a másvilágon.

Szatócslelkek
vágya, magány
nem éltet.

Naponta angyal
suhan felettem
a száraz, megkínzott

levegőben; a fiatalon
megfeszített férfi
szerelmével álmodom

láthatatlanná fakult
földi kertemet:
a lator valóságot.

1900, Weimar

Önkívégzők, még eleven vagyok.
Ötvenhat esztendeje
„holteleven”. De
nem krisztusi
értelemben.
Így hát eszem
ágában sincs
kísérteni
a sorsot.

Teremtőm eredeti akarata szerint
légszomjaim itt is múlik.
Mint férfi és európai
kezdek hozzászokni
a megismételhetetlenhez.
Ami azt illeti, elég
komfortos test-
tartásban fogadom
a férgék
követeit:

a kíváncsiskodóknak
álcázott katonákat,
az ügynököcskéket,
az úrhatnám
önmehtagadókat,
továbbá a bér-
tollnokokat
és az egész
lesajnált
népséget.

Nincs ínyemre a dolog:
egykedvűen irányítom
a forgalmat
reggeltől
napestig.

Unalmamban
azonban valamit
kieszeltem.

Roppant szívós munkával
talán holnap hajnalig
felhordom nektek
a férgék összes
szupertitkos
fegyverét.

Vajon
déli
leölitik
egymást?

BOKROS LÁSZLÓ

Bableves és barna kenyér

Ott álltak a hajléktalanok a Moszkván. Dél-
után még a rendőrök igazoltatták a fekete
munkásokat. Illetve feketemunkásokat. An-
nak idején nem létezett ilyen munka. És ilyen
sor sem. Az utcán nem. A street beindult,
egyenesen arányosan az inflációval. És a ver-
sennyel. Egyszerre indultak maratonon a szá-
zas gyorsfutók és az igazi maratonisták. És
fordítva.

A sorban sokaknak volt szakálla. Biztosan
Tom Hankset utánozták, aki a Számkivetettben
megpróbálta felakasztani magát, de nem járt
sikerrel. Igaz, azt a jelenetet kivágták.

Az durva volt ott, a nagy vízen túl. Ez itt
nem.

Berger a Hairben levágatta a haját, és elment
meghalni.

Ők itt háború nélkül mennek a halálba.
Stílusosan, ahogyan megírták.

– Szerinted bableves lesz?

– Szerintem, remélem!

– Talán, vagy káposzta, kenyérral!

– Fehér kenyérral!

– A félbarna is megteszi!

– Mindegy, csak jöjjön már a kocsi!

És megérkezik. Mint a limuzin a filmbemu-
tatóra, vagy a valóságshow-ra. A tömeg egy
kicsit közelebb megy, persze mindenki ügyel,
hogy ne előzze meg a másikat. Az nem lenne
ildomos.

A metró felől furcsa idegen érkezik. És beáll
a sorba.

A végére.

Az elsők már megkapták a tálat, benne a bab.
Nem káposzta. És barna kenyér. Friss.

Az idegen öltönyt visel. És frissen borotvált.
És arany az órája. És biztos, hogy nem gyalog
jár. A kocsija valahol ott parkolhat a sarkon, csak
azért jöhetett ide, hogy a többieket bosszantsa.

– Mit keres maga itt? – kérdezi egy közép-
korú nagyszakállú a jövevényt.

– Kirúgtak, és hiába van Armani öltönyöm
meg Rolexem, mégis, nyomaszt a kétszázmil-
liós tartozás, és megfogadtam, hogy mátol nem
eszek semmit pénzért! És nem is veszek. Be-
vezetem a tudatosan nem-költő életformát.

– Stílusos, az biztos, de itt mindenkit zavar.
– Miért?

– Tudja, ezek itt, velem együtt még sohasem
láttak igazi milliost, legfeljebb a főnöküket,
amikor még dolgoztak.

– Sajnálom, de megfogadtam, hogy kipró-
bálom. Nem akarok további adósságokat.

És végigállta a sort. Majd leült a kőre, szem-
ben a pizzériával. Bőszén falatozott, amikor
rendőrök álltak elé. Egy pillanatra átfutott rajta,
hogy már itt is a bukás, de gyorsan elhessegette
magától ezt a gondolatot. Túl korainak tartotta.
Még csak ma rúgták ki.

– Honnan van magának ilyen öltönye? Ké-
rem, mutassa a papírjait!

A férfi lázasan keresgélgni kezdett. Ám
mindent a kocsiban hagyott. Az Audiban. Az
A8-asban.

– Kérem, az autómiban hagytam. Azt pedig
otthagytam valamelyik utcasarkon.

– Engem ne verjen át! Velünk jön.

És velük ment. A Moszkva téren pedig egyre
nőtt a sor. A legtöbb embernél nejlonszatyor,
benne a vagyon. Mint az USA-ban a „bag-
lady”-k. Itt a bagférfiak. Bagurak. És bag-
hölgyek. A bableves illata, pedig elszállt egé-
szén a Várfook utcáig. A rendőrök bekísérték a
gyanúsítottat a legközelebbi kapitányságra.
Magyarzatot vártak.

Egy év múlva

A Blaha Lujza téren hideg volt. Valamikor
ott állt a Nemzeti Színház. Már nem áll ott.
Egy sor kigyózott keresztül a téren. A hatos
villamosról jól lehetett látni, hogy nem a Cent-
rumba igyekeznek az emberek, mint valamikor
az oldszkül időkben, hanem enni jöttek. És nem
a mekibe. Hanem az ingyenimbiszbe.

A sorban ismerős férfi állt. Igaz, most nem
Armani öltönyt viselt, hanem rikító melegítőt.
A kukában találta a háza előtt, amit továbbra
sem tudott eladni, hiszen hatalmas volt rajta
az adósság.

– Maga, nem magát vitték el egy éve? –
kérdezte egy ismerős.

– De, én voltam.

– És? Most mit keres itt?

– Jöttem enni.

– Az öltönye? Az órája?

– Így jobb. Azokat eladtam.

– És nem telik ételre?

– A bankoknak adtam mindent.

– Nagylelkű...

Bableves. Barna kenyér. Fogyasztanak.

Szilágyi Cecília: Cím nélkül

MAROS ANDRÁS

A lista

A lista összetétele folyamatosan változik. Egyes elemek lekopnak
róla, mások hosszasan elidőznek rajta. Sok az új felfedezett. Könnyű
fölkörülni rá, úgyhogy vigyázz. Soha nem tudhatod, hol bukkanok fel.
Hallgatózom. Vannak embereim, gyűjtőgetnek szorgalmasan, pontosan
tudják, mi kell nekem. Jegyzetfüzetet nem hordok. Minek? „A rosszat
könnyű megtanulni” – jut eszembe az apáról fiúra szálló, tökéletesen
hasznavehetetlen megállapítás. Kapucnit húzok, figyelek. Néha azt mon-
dom: „Jaj!” Elkapom a fejem, megborzongok. Nem vagytok bizton-
ságban, hallom, amit mondotok. Közérben pletykáló negyvenes höl-
gyek, vihancolá tünelnyok, figyelek. Gyógyfürdőben sakkozó urak, pat-
togatott kukoricáért sorban állók, szárazgőzben nagyzó vállalkozók,
recepációs lányokkal flörtölő fejdázók, vigyázat, mindent hallok.

Itt a listám. A teljesség igénye nélkül – e kifejezés egyben nyitánya
is az alábbi sorozatnak.

Írd és mondd. Az egy dolog. Helyileg hol? Az én olvasatomban. Pizza
(két zé-vel ejtve). Adott esetben. Pipec. Tény és való. A kedvesem. A
párom. El van havazva. Bla-bla-bla. Oldalborda. Ősök (szülők). Mo-
torikusan. Beprobálkozik. Emberből van. / Nőből van. / Fériből van.
Kvázi. Necces (nem sport kontextusban). Megmondja az őszintét. Kazi
(kazetta helyett). Prezi (prezentáció helyett). Oszlja az eszt. Hat óra
magasságában. Szió. Együttműködő partnerünk. Emberke. Tetszik mint
nő. Valamilyen címszóval. Valamilyen című történet. Csesztet. Filing.
Valamiben gondolkodik (így fejezve ki a gondolkodás tárgyát, például:
„Új lakásban gondolkodik”). Uszkve. Baráti házaspár. Idézőjelben (kéz-

zel mutatni: súlyosbító körülmény). Igazándiból. Jajaja. Becses hazug-
ság. Összeroffenés. Sacc per kábé. Ledegradál. Mint olyan. Cuccos.
Valaki nevével fémjelzett. Mondhatnók. Óbelőle kérek (élelmiszerek
megszemélyesítése). Anno. Én azt gondolom, hogy... (interjúalany szá-
jából különösen). Beleivódik. XY után szabadon. Teljes mellszélességgel
(például: „teljes mellszélességgel támogatja”). Ez baba! Per pillanat.
Valahol igaza van. Jó hétvégét! Belső kisugárzás. Csörögj rám. Alap-
vetőleg. Szingli. Kajás. Médiák. Infó. Lőjük be a pönteket! Királyi Téli-
vízió. Edzésucc. Projekt. Ácsi. Lényeg a lényeg. Ez olyan dolog, hogy...
Fősuli. Brifasni. Egyke. Olyan szinten, hogy... A rendőrség látókörébe
került. Drakulálok (szellemeskedő gratuláció). Az érdeklődés hom-
locterébe kerül. Legyél jó! (elbúcsúzás) Véleményes. Jópofa.
Basszuskulcs (nem zenei kontextusban). És most még finom volt és
nőies. Bevállal. Cinkes. Meccsel (sport). Amióta az eszét tudja. Kol-
bászol. Főmufti. Legoptimálisabb. Szia, Béla bácsi! (bácsizni a have-
rokat). Hasonszőrű. Azt hitte, megáll benne az ütő. Lekopogja. Jelesül.
Jó éjt puzsi. Egy huszárvágással. Csüccs (ha felnőtt mondja
felnőttnek). Nagyon ott van. Kanbuli. Pestiesen szólva. Svejc. Melle
húsa. Speciel. Gyalogszerrel. Kuckó. Elkövet (nem bűnügyi kon-
textusban, hanem például: „Ki követte el ezt a festményt?”). Gazdi.
Light-os (ejtsd: lájtos). Átbeszél (megbeszél helyett). Kis hazánk.
Lereagálja. Tengeri herkentyű. Természetszerűleg. Van rá érkezése.
Mó dozat. Meginterjúvolja (megkérdezi helyett). Lenyilatkozza. Pusza.
Árelőny. Valami és valami köszönőviszonyban sincs egymással. Sze-
rethető. Bevállalás. Inekció. Stúdióba vonul. Esküdj! Lazázik. Mea
cul pázik. Intimpistáskodik. Megvezet. Muszájból. Legyél jó!, Élet-
minőség. Max (maximum helyett). Újfent. Mai eszemmel. Országos
barát. Visszaalszik. Agyal. Így van. Span. Nagybetűs élet. Vendég-
látózik. Nyúzsi. Mókás. Kutyü. Leveses vagyok. Ha minden igaz...
Pucsít. Izgi. Bemondja az unalmast.

LŐRINCZI LÁSZLÓ

Barátom, Gaetano

(Arany János Dante-versének olasz története)

Dr. Sáfrán Györgyi emlékére,
halálának huszadik évfordulóján

Több, mint másfél évtizedig kerestem-kutattam Gaetano Ghivizzani nyomait szerte Olaszországban. A történet régen kezdődött, 1974 decemberében, amikor dr. Sáfrán Györgyi (1911–1985), a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának főmunkatársa, „Arany János hűséges cselédje” – ahogy neveztek –, az Összes Művek sorozat gondozója, elküldött nekem – gyöngye fénymásolatban – egy régi, kifakult levelet, és megkért, hogy silabizáljam ki, gondolkodjam el a tartalmán, majd – ha ismét eljutok Olaszországba – „szálljak rá” az egész ügyre.

Íme a levél:

A LA GIOVENTÙ [Ifjúság] HÍRLAP VEZETŐSÉGE – GALILEI NYOMDA

Firenze, 1865. május 2.

Nagyrabecsült uram!

Nem tudom eléggé megköszönni a gyönyörű költeményt, amelyet Dante tiszteletére küldött; tüstént átadtam Pulszcki ezredesnek, hogy fordítsa le, minnek megtörténte után közölni fogom több nagy nevű külföldi költő hozzánk küldött költeményével együtt. Nagyon örvendek, hogy a híres történész, Toldy, tanulmányt ír Dantéről. Nyomban közhírré is tettem a firenzei hivatalos lapban, amelynek egy példányát mellékelem. Firenze és egész Olaszország nagyon jó szívvel veszi, hogy a Magyar Akadémia képviselteti magát nemzetünk eme nagy ünnepén. Szerettem volna, ha Uraságod is idelátogat, és még mindig bízom találkozásunkban, amikor is majd személyesen megújíthatom köszönetemet.

Rendkívül sokoldalú elfoglaltságom arra kényszerít, hogy rövid legyek.

Még egyszer kifejezem köszönetemet, nagy hírű uram, és kérem, ne felejtse el, hogy odaadó és hálás szolgája vagyok.

Mély tisztelettel,
Gaetano GhivizzaniNagy hírű
Arany János úrnak,
a Magyar Akadémia titkára
Pest

*A kéziratban szerepel az olasz nyelvű eredeti is, de helyhiány miatt csak magyar fordítását közöljük. [Szerk. megj.]

Mit tudtam addig Gaetano Ghivizzaniról? Arany János Összes Művei I. kötetének jegyzetanyagából (Bp., 1951, Akadémiai Kiadó, 458. old.) csupán annyit, hogy olaszra fordította Arany János 1852-ben kelt, *Dante* című költeményét, és fordítását egyik verseskötetében (*Versi*, Pistoia, 1867) tette közzé. De arról sejtelmem sem volt, hogy levelezett is Arannyal, az 1865-ben, Dante születésének 600. évfordulója alkalmából rendezett firenzei ünnepségekkel kapcsolatban. Sáfrán Györgyi most azt kérte tőlem, hogy ismerkedjem meg vele közelebbről is: ki volt, hol élt, mivel foglalkozott, hogyan keletkezett a fordítása... Akkoriban kezdte sajtó alá rendezni Arany levelezését, így fedezte fel az előbbi köszönőlevelet. Váratlanul ráört (és végzetesnek bizonyult) betegsége miatt tartalmáról már nem tudunk eszmecserét folytatni. Am feltételeztem, hogy alaposabban ki akarja vizsgálni a Ghivizzani-fordítás történetét, hiszen – amint az a levélből kiderült – a fordító nem tudott magyarul! Felvállaltam a nyomozást, határidő nélkül, mert csak rokonlátogatásra kaptam – néha – útlevelet, s ilyenkor nem sok időm és alkalmam volt könyvtárlátogatásra stb.

Mi egyébbel kezdhettem volna el a keresgélést, mint Ghivizzani említett pistoiái kötetével? (Sarkallt a tudat, hogy Györgyink betegeskedik...) Jegyzeteim tanúsága szerint a hetvenes évek végén, majd a nyolcvanas években hét olasz város – Cagliari, Salerno, Vicenza, Pádova, Firenze és Nápoly – könyvtárait látogattam meg – eredménytelenül. Közben megjött a hír, hogy Sáfrán Györgyi eltávozott közülünk.

De nem hagytam abba a kutatást, most már nem is annyira a leveleskötetre gondolva (hiszen a Magyar Akadémiától többé senki sem keresett meg), hanem kedves barátom emlékére – és mert szent meggyőződés, hogy számunkra rendkívül fontos a legvékonyabb szál is, amely íróinkat a világirodalom mozgásaihoz fűzte és fűzi. Mivel Ghivizzani kötetét – egyelőre – nem sikerült felhajtanom, úgy határoztam el, hogy más ösvényen indulok el.

Az Összes Művek jegyzetanyaga szerint Arany Dante-verse – ismeretlen tolltól – prózai fordításban is megjelent Carlo del Balzo *Poesie di mille autori in-*

torno a Dante Alighieri (Ezer szerző verse D. A.-ról) című, tizennégy kötetes antológiájának (Róma, 1889–1908) IV. tómuszában. 1986-ban, amikor újra Firenzébe vitt a véletlen, azonnal a Dante-könyvtárba siettem, és kikértem ezt a kötetet... Hátba találok benne valami utalást Ghivizzanira. Zavarom óriási volt, amikor megértettem, hogy adatom téves – ebben a kötetben szó sincs Aranyról. Szerencsére – két előzőkeny könyvtárosnő segítségével – egy Dante-bibliográfiából viszonylag hamar kiderítettem, hogy valójában a XIV. kötetből van szó. Ez a könyvtár csak délután van nyitva, s nekem három óráig már ráment a tévedésre... Közlekedtem a zárás ideje. De az egyik könyvtárosnő – aki már nagyon várta, hogy elmehessen – felajánlotta, hogy fénymásolatot készít a XIV. kötet kérdéses oldalairól! Óriási ötlet volt, mert nekem reggel tovább kellett utaznom.

(Később is tapasztaltam, hogy az Összes Művek I. kötetének a vonatkozó jegyzetanyaga több tekintetben pontatlan. Ezen egy csöppet sem csodálkozom, hiszen amikor az I. kötet készült – 1949–50-ben, az idők bizony nem kedveztek a tudományos kutatásnak. A Vasfüggöny éveiben a kutatók-szerkesztők nem utazgathattak csak úgy Nyugatra egy-egy adatért, de még levelezniük sem volt tanácsos. S kicsoda kinnal-bajjal járt a munka az ún. „baráti” szocországokban is, a szoros protokoll-megállapodások keretében!)

Reggel, amikor elrendezkedtem a vonaton, elővettem az értékes másolatokat. S mit látok? Ez bizony a Ghivizzani (vagy a Ghivizzaninak tulajdonított) verses fordítás szövege, amelyet az antológia szerkesztője az említett, 1867-es pistoiái kötetből vett át!

Az antológia kétnyelvű; első ránézésre is megállapíthattam, hogy a magyar szöveg csak úgy hemzseg a hibáktól.

De Ghivizzani fordítását élveztem. A mai fülnek remekül archaikus hangzású, tartalmilag pedig feltűnően pontos. Természetesen hendekaszillabusokban készült (de hát Ghivizzaninak honnan lehetett volna fogalma Arany felező tizenketteseiről?), s persze a rímek (abab) mellőzésével, amit ismét csak nem vethetünk a szemére, mert a nyugati irodalmakban a mai napig fehér hollónak számít a rímtisztelet.

De hogy miért írta oda mindkét szöveg élére az 1865. május 14-i dátumot, azt nem egészen értem. Talán nem tudta, hogy nem egy alkalmi költeményről van szó – vagy éppen mert tudta, azért „keltezte rá” a firenzei ünnepségek megkezdésének a napjára? Ezt az utóbbi feltevést tartom valószínűnek.

Izélítőül idemácsolom a költemény első sorait:

*Sopra l'abisso di sue acque stetti;
Erano liscie in vista, e come l'ombra
Cupe; di rosa una fogliuzza a pena
Avrebbero mossa: ed ondulavan quale
Lievemente la terra al terremoto.*

Még csak annyit, hogy Ghivizzani fordítása öt sorral hosszabb az eredetinel... De kicsire most nem nézünk!

Ellenben a magyar szöveg egyenesen borzalmas. Tessék, ugyancsak az első öt sor, „betűhív” átírásban:

*Allattam vízének mélységes fellett.
Sima volt a fölszín, de sötét mint árugék,
Aliz mozzanta mez a vózsalerélet,
Mint rengéskor a föld, csak aloz hullámlék.
Aczéltizta tükre visszveste híren...*

A magyar szöveget kísérő terjedelmes jegyzet viszont szépen és pontosan ismerteti Arany életét és munkásságát, de csak 1874-ig. (Később olvastam valahol, hogy a korabeli olasz kritika nagyon méltatta C. del Balzo miniatűr portréesszéit.) Kérdés, hogy honnan szerezte be adatait? Talán éppen a Magyar Akadémiától? És van-e ennek nyoma?

Sajnos, csak ott, a vonaton vettem észre, hogy a fordítást követő zárójegyzet, amely az *évezred* szó értelmét magyarázza (Ghivizzani ugyanis *secolónak* fordította, helyesen, mert a szó olaszul nemcsak századot, hanem „végtelen időt” is jelent), egy todatban életrajzot is ígér a fordítóról a könyv 558. oldalán... Téphettem a hajamat, hogy mikor és hol vehetem majd újra kézbe del Balzót! Azután egyszer ez is elkövetkezett...

De addig... Az Összes Művek I. kötetének jegyzete szerint (437. old.) „1865-ben, Dante születésének hatszázados évfordulóján, Olaszország (sic, L. L.) pályázatot írt ki Dantét magasztaló

ARANY JÁNOS

Dante

Állottam vízének mélységei felett,
Sima volt a fölszín, de sötét, mint árnyék;
Alig mozzantá meg a rózsalevelet,
Mint rengéskor a föld, csak alig hullámlék.
Acéltizta tükre visszaverte híven
A külső világot – engem is: az embert;
De örvényeibe nem hatott le a szem,
Melyeket csupán ő – talán ő sem – ismert.

Csodálatos szellem! egy a mérhetetlen
Éggel, amely benne tükrözik alattam!
Egy csak a föntségben és a terjedetben
És mivel mindenik oly megfoghatatlan.
Az ember... a költő (mily bitang ez a név!)
Hitvány koszorúját, reszketvén, elejti
És, mintha lábait szentegyházba tenné,
Imádvá borul le, mert az Istent sejtí. –

E mélység fölött az értelem mér-ónja,
Mint könnyű pehelyszál, fönnakad, fölfebben:
De a lélek érzi, hogy az örvény vonja,
S a gondolat elvész csodás sejtelemben.
Nem-ismert világnak érezi nyomását,
Rettegő örömmel elragadja kéje,
A leviathánnak hallja hánykodását...
Az Ur lelke terült a víznek föléje.

Lehet-e e szellem az istenség része?
Hiszen az istenség egy és oszthatatlan;
Avagy lehet-é, hogy halandó szem nézze
A szellemvilágot, teljes öntudatban?
Évezred hanyatlík, évezred kel újra,
Míg egy földi álm e világba téved,
Hogy a hitlen ember imádni tanulja
A köd oszlopában rejlő Istenséget.

költeményekre, amelyeket albumba gyűjtöttek. A Magyar Akadémia Arany költeményét nyomtatta ki, külön lapon, ezt küldte a Dante-Albumba. Rádl Ödön, a Petőfi Társaság tagja később megnézte az albumot Firenzében, a Santa Croce templom sekrestyéjében; benne találta Arany költeményét, mellette *olasz fordítását* (kiemelés L. L.), a bírálók sajnálkozásával, amiért a verset nem az előírt latin, olasz, francia vagy spanyol nyelven nyújtották be, mert ennyi mélységgel, ily klasszikusan és tömören egy pályamű sem jellemezte Dantét. (Beszéd a nagyszalontai Csonkatorony felavatásán, 1899. aug. 27.)

(Firenzében nem mentem el a Santa Croce templomba, mert korábbi értesülésekből tudtam, hogy a hatvanas években óriási árvíz kár érte [és a város jó részét is], s levéltára teljesen tönkrement. Engem csak az érdekelt volna, hogy miféle fordítás kísérte a költeményt.)

Úgy tetszik, Ghivizzani szemében nem sokat számított a hivatalos albumakció (bár bizonyára tudott róla), ő a maga szerkesztői diadalát kereste (sikerrel!), s Aranyak is bizonyára többet jelentett egy ifjúsági lap nyilvánossága, mint egy – akármilyen díszes – album sötétje. Elküldte a költeményt, a fordítás ügyét pedig rábízta a szerkesztősegre.

S valóban, Ghivizzani „Pulszcki ezredes”-hez fordult – aki nem lehetett más, mint Pulszky Ferenc (1814–1897), Kossuth képviselője az olasz kormány előtt az ideiglenes fővárosban. *Életem és korom* című önéletrajzában (Pest, 1882–1884, újabb kiadása 1958-ból) beszámol ugyan a Dante-ünnepségekről, de Ghivizzani nevét nem említi, és a verspályázatról sem ír. Hogy Firenzében miként lett ezredes (colonnello), azt bizony nem tudtam kideríteni, bár reneteg időt pazaroltam erre a parányi rejtélyre is. 1866-ban visszatért Magyarországra.

Folytatása a 30. oldalon

ORBÁN JÁNOS DÉNES

DEBÜT

rovata

CSÉPLŐ
ÉVA

Vagy

Igaz vagy sem, a lényeg úgysem ez.
Az éjjelem s a nappalom emez.
A tű akad, ha karcos a lemez.

S karcolnak, hát karcolódom én is,
körbejárva körbe ér e fétis,
félek újra körbenézni mégis.

Pontos utat rajzolnak a léptek,
számítástól megugrik a lélek.
Megteszem, vagy nem teszem, de élek.

A köddé váltak

Négyen voltak, tudom, négyen,
férfi, nő és a lányaik,
büszkéek voltak, szikár szépek,
élők voltak az álmaik,
csak Istengyermekek volt úr nekik.

Honnan emlékszem, hogy tudom,
hogy mindnek zöld volt a szeme,
hogy istállóban friss alom,
hogy gyengék illó békéje
tőlük kért fényeket éjjelre?

Láttam őket és ismertem,
úgy neveztek, hogy Kicsike,
Bijácska volt a nővérem.
Lóért, tehénért nyáreste
mezítláb jártunk a mezőre.

Most is érzem az illatát:
aznap kaszált friss szénarend.
Szinte látom a vén Tanyát,
nyugodt erő és zárt sziget,
ott voltam. Én voltam Négyből Egy.

Anyám a legelőkre szült,
választhattam egy tehenet.
Az, hogy növekszem fel se tűnt,
állt az idő a Négy felett.
Munka és szabadság. Így nevelt.

Bár már rajongtam a vihart,
gyeplőhöz még a Bea ült,
apám egy éjjel még szavalt,
aztán csak nagykabátban ült.
Békénkből valami tovatűnt.

Négyen voltak, tudom, négyen.
Férfi, nő és a lányaik.
Nyomuk a ház, burkuk nincsen,
por is, élő is szóródik,
egységük emlékköd, elfoszlik.

Társul szelet hívok, esőt,
a múlt mezítláb jön velem.
A felsőjárás erdőt
leveleire szétszedem,
itt volt a Négy egy, ráégetem.

Minden levél egy-egy szó lesz,
végtelenített költemény,
szavalja nyúl, máskor özek,
rókák, vagy épp a Fogyó Fény,
s minden légvételemmel én.

Ómen

Szerencsétlen csillagzat alatt
születtem annak, ki nem akart.
Hogy a házfalakra árnyékot vetek,
még nem bizonyítja, hogy létezek.

RÁCZ GERGELY

Vallomások

(részlet)

Bizarr történet a múltból

Nem is tudom, miért éppen a napokban jutott eszembe, és miért itt a következő emlékezetes történet. Érthetetlen, hiszen Írországból láttam annyi „funeral home”-ot, azaz temetkezési vállalkozást, vállalkozót, és nem itt. Szóval, nem tudom, hogyan és miért, de eszembe jutott, hogy a második autóm, azután, hogy a jogosítványomat megszereztem, egy világoskék színű Citroën GSA kombi volt, amelyet egyik barátom rábeszélésére vásárolt meg a család. A Zsiguli után valódi előrelépés volt a hidropneumatika, amelyet sokan annyira csodáltak – magyarul, hogy a kocsit hosszú parkolás után felemeli a seggét, ahhoz, hogy haladni lehessen vele –, számomra csak egy állandó drukok volt: mi van akkor, ha mégsem emeli fel. Nos, legtöbbször felemelte, de különös hangok és zörejek kíséretében. Olyan volt szinte, mint amikor egy ember emeli fel a hátsóját.

Nem szeretném az autó további tulajdonságait analizálni. Tény az, elkezdett az eladás pillanata. Meg kell mondanom, nem tartott sokáig a birtokon belüli használat. Meghirdettem tehát egy népszerű újságban. Nem nagyon akadt rá jelentkező mindaddig, amíg egy nyári, meleg délután meg nem szólt a telefon. Nagyon izgatott férfihang. Vevő. Komolyan érdeklő, jó az ár, minden paraméter megfelel, már szinte orgazmusküszöb, annyira jó, látatlanban is fizetne. Egy perdöntő szempont van: ha lehajtom a hátsó ülést, vajon hány centi az első üléstől számítva az autó vége. Nem tudom, nem mértem még le, elég nagy. Miért? Ő szállításra szeretné használni. Olyan fontos ez? Igen. Lemérvük. Megvan az kb. 195 cm is, de lehet, hogy 205, ha nagyon előre toljuk az első ülést. Érdeklő. Szeretné kipróbálni, látni akarja a kocsit. Egy városossal odébb van. Húsz kilométer. Semmi rizikót nem vállalok, ha nem kell a kocsit, kifizeti a benzint. „Fair enough”, mondanák a nyegle írek. Megyek, mutatom. De nem egyedül, mert félek az ilyen kipróbálom, beleülök, elnyisszantom a torkát a kocsiért alakoktól. Legjobb általános iskolai barátomat fűzőm be, szinte ugrasztom, itt a vevő, nem hagyhat cserben, próbautat akar, szülők, más nem ér rá, egyedül nem megyek. Neki azért van tartása, fizikuma, akkor is, ha szelíd. Ezt csak én tudom, aki meglátja, nem feltétlenül. Mégis ketten vagyunk.

Szinte rendelem, nincs más választása, jön.

Megérkezünk. Mérőszalag. Pasi mér. Furának látszik. Mi a fenét akar szállítani? Megbeszélünk egy találkozási pontot. Megtaláljuk. Nem elégedett a méréssel. Csóválja fejét. Mit akar? Beszáll hátulról. Beül. Fekvő helyzetet próbál kialakítani, de nem fekszik el teljesen. Megbolondult? Kiszáll. Bele szeretne feküdni. Kérem, ha nincs jobb passziója, tessék. Feküdjön bele. De nem itt. Itt nem mer. Nem mer, mert meglátják. Ez fura. Mitől tart? Ki akar menni az erdőbe. Na, a fenébe veled, forduljunk azonnal vissza, hagyjuk a benzinpénzt, ez egy trükköző, talán perverz elmebeteg, nem megyünk az erdőbe belefeküdni. Mondom a mellettem ülő barátomnak is. Nem értjük. Akkor még ennyi furcsaságot nem láttam a világból, csak ízelgettem, nyalagattam, kóstolgattam annak hülyeségét. De el kellene adni az autót. Mégsem vagyok nő, és látja, hogy ketten vagyunk. Mit akarhat. Menjünk. Kövessük. Egy új Opelja van. Benne sziréna és egyéb biztonsági eszközök. Rendre is vigyáz, biztonsági őr is, vagy mifene. Egyre furcsább. Követjük. Kicsit be vagyok szarva, mi lesz ebből. Akkor még mobiltelefonom sem volt. Csak két lábam, józan eszem és az autónak négy kereke. Megbeszéljük, ha valami váratlant akar, vagy kést ránt, megjegyezzük a rendszámot, nem állítom le a motort, bevágódunk és pucolunk. Barátom jobban félt, mint én. Amíg a műtőn voltuk, semmi gond. Kierünk a városból, és lefordult egy földútra. Én erre nem megyek, mondtam. Mi a szart akar? Miért nem jó neki itt? Miért kell ehhez kimenni a városból? Többször megálltam, hogy nem követem tovább. Ő is megállt. Még, tovább, tovább. Egy szűk ösvényen mentünk. Csak azért hajtottam tovább, mert már nem akartam visszafordulni, ha idáig bejöttünk. Megálltam, én tovább nem megyek és pont. Ő is megállt. Mindketten kiszálltunk. Felnyitottam a kombi hátulját. A pasi beszállt. Nem értettük. Elfeküdt. Méregette. Nézte a fejét, a lábát. Hezitált. Félttem, féltünk és nem igazán értettük. Vártuk a pillanatot, amikor valami történik. Valami, amitől tartottunk, ami világossá tette volna mindezt a sok felhajtást és furcsaságot. De semmi ilyen nem történt. Az érdeklődő rossz arcú volt. Kérte,

menjünk még vele el egy másik címre, vissza a városba. Már nagyon untam, és egyre bizalmatlanabb voltam. Már a második órája játszadoztunk. Vásárlási szándékában is egyre bizonytalanabb voltam, és attól tartok, ő is az övében. Megérkeztünk a másik címre. Egy felirat állt az utcára nyíló ház és üzlet ajtaján: XY temetkezési vállalkozó. Ismét centiméter. Nem megy, nincs meggyőződve róla, hogy megfelel. Ekkor már kezdett leesni a dolog, miért is kellett befeküdni. Kínos arc. Megengedném-e, hogy megpróbáljon beletenni egy koporsót a kocsimba. Hát, vásárló, el kellene adni az autót. Mit meg nem tesz az ember egy üzlet kedvéért, tegye, feltéve, ha a koporsó üres. Bár ezután a tortúra után mit bántam én már. Ha adja a pénzt, én még vonattal is visszamegyek, csak legyünk már túl rajta. Az egyik koporsó kiválóan belepaszszolt a kocsimba. Még a színe is ment hozzá. Erre találták ki. Talán még üres is volt. Mármint nem a kocsit. Jött a másik méret. Ugyanis nem minden halott 165 vagy 170 cm, magyarázta. Igen. A köztünk lévő különbségek még halál után sem tűnnek el. Egészen jól tűrtem ezt a különös, ha nem is halál, de „koporsó-tusát”, ellenben látni kellett volna, társaságom milyen szemeket meresztett. Neki különösen maradandó élményben volt része. Nagy hatással volt rá ez a fajta értékesítés és érdeklődés. Sajnos, az autóm nem állta a próbát. A 205 cm-es koporsó már nem fért bele. Nagy emberek holtestét tehát már nem lehetett volna vele szállítani. Márpedig a vállalkozó mindenkiét szeretne volna fuvarozni benne. (Véltetően nem olyanokét, akiket saját maga tesz ártalmatlanná.) Így hát nagyon sajnálta – hát még mi –, hogy nem lesz a boltból semmi, kifizette a benzinpénzt, és elbúcsúztunk. Bántam, hogy az autó rajtam maradt, de örültem, hogy ezt a sejtelmesnek induló kalandot ép bőrrel megúsztuk (nem hittem volna), és örülünk az ingyen kocsikázásnak, bár nem értékeltük igazán. A benzinpénzt jó vastagon számoltam, igaz, ez rossz üzletpolitika volt, hiszen nem támasztotta alá az alacsony fogyasztás megfellebbezhetetlen érvét. Az autót később másnak eladtam. Ez után az eset után viszont még használtam, koporsót és hullát nem szállítottam benne, ebbe bele se feküdt többet senki, és aki ebben az autóban utazott, az tudomásom szerint, koporsóba sem került, legalábbis közvetlenül az autóból biztosan nem. Remélem, az autó későbbi boldog tulajdonosa sem használta úgy, hogy utasai a csomagtartóban el sem férő faládjában végezzék, csupán BAZ (Borsod-Abaúj-Zemplén) megyében szerény parkrongálásra használta, amelynek bírságát két évvel az eladás után rajtam akarták bevasalni. Nos, lehet, hogy anyagot gyűjtött a koporsóhoz?

Farkas Adolf örmesterként szolgált, Véress Endre szerint hadnagyként, 1848–49-ben az 55. honvédszázalójában. Más adatok szerint már az összeomlás után, török földön, Sumlán léptetik elő hadnaggyá. Másfél évtized elteltével alighanem őt emlegetik Wolf néven, mint a török hadsereg őrnagyát. Ahhoz, hogy valaki a török seregben szolgálhasson, át kellett térnie az iszlám hitre. (Bem József pl. az elsők között tért át, sőt, talán a legelső volt.)

Farkas, azaz Wolf karrierje töretlenül ível fölfele. Oszmán pasa néven tábornoki rangban fogják nyugalmazni. Török nőt vett feleségül, s tán még el sem érte az őrnagyi fokozatot, amikor, 1862-ben, lánya születik.

Ez a lány Nigjar Haním, aki a századvég, százforduló, majd az új évszázad első éveinek török költészetének jelentős alakja.

Az, hogy „jelentős alakja”, természetesen nem saját véleményem. Így tudom, így olvastam; orcám pírulása nélkül aligha állíthatnám, hogy szuverén képpel rendelkezem a modern török költészetéről. Költőnőknek nemhogy törökök, de még magyarul is csak két szövegét olvastam; Kunos Ignác fordításában talán több is megjelent volt, de azokhoz még nem jutottam hozzá.

Nigjar Haním neve először a Magyar Salon című, igen hozzáértően szerkesztett képes havi folyóirat (szerkesztette Fekete József és Hevesi József) egyik 1891. évi számában került a szemem elé. Borostyáni Nándor írja, hogy „Konstantinápolyban (...) hallottam beszélni egy szép török asszonyról, ki csinos költeményei és európai műveltsége által felkeltette a mozlim s a keresztény előkelő társaság figyelmét” – mi több, „e török hölgy úgy viselkedik szülei házában, mint egy európai elegáns úrnő, akinek megvannak a maga fogadó-napjai, amikor a költőnő fátyolozatlan arccal s egy salonnőlygű fesztelenségével lép vendégei körébe.”

Egy „magyar-török tudós efendi” segítségével a szerző eljut a költőhöz. „...odaértünk a Boszporusz partjára. Megvilágítva a Márvány-tengerben elmerülő készülő naptól... a földkerekség egyik legfőbb panorámájában bontakozott ki előttünk” – szemben, már Ázsiában Szkutari kertjei és ciprusai, balra „a hullámokból kiemelkedni látszó beglerbégi császári palota, teraszokon emelkedő parkjával. Jobbra az Aranyzarv csúcsa a régi szerájjal, koronázva kupoláktól és minaretektől. Előttünk, még eléggé mélyen alatt, a tenger”, rajta ezüstös tajtékot kavaró hajókkal és bárkákkal.

A látogató megilletődve lép be Oszmán-Farkas pasa házába. „...csak annyit tudtam, 1849-ediki menekültjeink egyikével fogok megismerked-

BESZÉD A PALACKBÓL SZŐCS GÉZA rovata

Nigjar Haním

ni. Nem minden elfogultság nélkül léptem be először életemben úgy egy török házba, hogy abban a hölgyeket is meglássam.” Rövid portré a lefátyolozott, épp csak arcát szabadon hagyó mamárol: „...telve szívósággal, kinek látóköre nem terjed túl a hárem falain”. No de a lány! „Nigjar ellenben ragyogni tudna bármely európai salonban műveltségével, társalgási kellemével, olvasottságával és szellemével.” Nigjar eredetiben olvassa Victor Hugót, George Sand-t, Goethét és Heinét. De nemcsak olvas, fordít is, franciából, „többek között Musset Alfréd verseiből”. A társalgás nyelve is a francia, melyről azt jegyzi meg a szerző, hogy „a nemzetközi érintkezésben elfoglalt souverain magasztaló” nehezebb lesz detronizálni, mint a Bourbonokat és Bonapartékat. Hogy a trónfosztás főhőze nem a volapük s nem is az eszperanto lesz, hanem az angol – ki sejtette még akkor? (Hogy mekkorákat lehet tévedni a jövőt illetően. Álljon itt egy hír ugyancsak a Magyar Salonból: „Sok hercezhurca után f. év augusztus 6-án villamosság útján végeztek ki Amerikában, Auburnban egy Kemmler nevű halálra ítélt gyilkost. E kivégzést hosszas vitatkozás előzte meg úgy a szak- mint a napisajtóban.” Szaksajtóban? Az meg milyen lehetett? Itéletvégrehájtó Közöny? Népszerű Fizika? Hóhérok Híradója? Vagy egyszerűen csak A Villanyszerelő? Nem tudjuk. Az viszont ismeretes, hogy „a villamos kivégzés hívei nagyban hangoztatták az eljárás humanus voltát, mert állításuk szerint a villamosság hirtelen öl. Sajnos azonban, az első kivégzés nem igazolta ezeket a feltevéseket, sőt oly kinos jelenetek fordultak elő, miképphinni lehet, hogy az első villamos kivégzés egyúttal az utolsó is volt.” Ne részletezzük a kínos incidenseket – szemtanúk szerint „a kivégzés hajmeresztő látványt nyújtott”, a mérnök valamit elpancsorodott, és a szerencsétlen újra meg újra vissza kellett küldeni a halálba, mert folyton föl akart támadni – idézzük csak a riport végét: „Az amerikai sajtó egészen felbőszült a kivégzés ez új neme fölött. Edison azt

állítja, hogy a villamosságot nem helyesen alkalmazták.” Nem úgy értve, hogy méltatlan módon – hanem úgy értve, hogy ügyetlenül. De térjünk vissza Oszmán pasa házába.)

Borostyáni Nándor látogatására vélhetően 1888-ban vagy egy évvel később került sor. Nigjar akkor 26-27 éves lehetett, túl első verseskötetén, amely az *Afsus (Sóhajok)* címet viselte. „Nigjar Haním határozott keleti vonású szépség. Abrándos nagy sötét szemei, telt piros ajkai, értelemtel sugárzó homloka és érzéki metszetű szája bájos jelenséggé teszik. Csipkével díszített fekete ruhája jól illett kissé halovány, de telt arcához. Czigarettával kínált és maga is rágyújtott, keleti szokás szerint.”

Nigjart tizenkét (12) évesen adták feleségül Ihsan bejhez, akitől három gyermeke született. A bej, úgy tűnik, nem méltányolta az őt ért szerencsét. „A viruló, huszonöt éves asszony csalódva, kiabrándítva, bánatosan volt kénytelen visszatérni a szülői házhoz, meg nem értve, meg nem becsülve attól, akinek kezét adta.” Kötetében saját szerencsétlen sorsát könnyezi meg.

Félek, többé a nevem sem tudod már, Szólj, nevem nem ismerője, merre vagy? – kerdi *Merre vagy* című versében, melyben a diletánsfordításon és a konvencionális formán is átutalva valamilyen félreállhatatlan személyességre.

Zongorázik, festget, vendégeket fogad. „Szelleme, szeretetreméltósága, jelenségeinek rendkívülisége sok művelt törököt és disztigvált európaiat vonzanak Oszmán pasa házába. A konstantinápolyi bel-esprit képviselőinek gyűlhelye az: külföldi diplomatáké, magas állású kormánytisztviselőké, íróké és művészeké”. Érthető, ha utazni vágyik, szeretné megismerni Európát és Magyarországot. Ennek azonban drámai akadálya van: „Török nőnek tilos külföldre utazni. Még a férjét sem követheti oda”, akkor sem, ha a férjet diplomáciai küldetés szőlője el hazájából, bármilyen hosszú ideig.

Igaz, biztató jelek alapján talán már bízni lehet valamiféle változásokban. A nők például meg-

jelenhetnek már a színházak – igaz, hogy „elrostélyozott” – páholyaiban, s már arcukat sem kötelező annyira eltakarniuk, mint ahogyan azt a 24. szúra előírja.

Nem lesz ennek jó vége – csóválhatták fejüket a reformer szultánnak az agák, bégek, pasák és effendik. És tényleg, alig telik el húsz év, és a hétszázéves dinasztiait elsőpri az ifjú törökök lázadása, a fényes padisah töprenghetett, vajon hol követte el a hibát (mi tudjuk: Mohácsnál), nem azzal-e, hogy túl sokat engedett kilátszani a női bokákból?

Nigjar Haním végigélte a dinasztia bukását, az egyre merészebb reformokat és az első világháborút. Nem tudom, eljutott-e végül Magyarországra, rokonait meglátogatni; azt sem tudom, ismerte-e Széchenyi Ödön pasát, a legnagyobb magyar kisebbik fiát, vagy hogy – esetleg apja révén – találkozott-e ahíres hadvezérrel, a marsalli rangot egyedüli idegen származásúként megszerző Mahmud pasával (született Freund, 48-as honvéd volt ő is), és nem tudom, mennyire volt jelentős költő. Nem tudom, mi lett a gyermekeivel, netán unokáival és azok leszármazottáival, nem tudom, milyen művei maradtak kéziratban vagy kallódtak el vagy kallódnak ma is, nem tudom, a magyar tolforgatók és filmesek közül kik fognak életével és költészetével foglalkozni, és azt sem tudom, megvan-e még a sír Konstantinápolyi festői Rumelhihszar negyedében a Kajalar temetőben, ahova apja és anyja mellé helyezték örök nyugalomra 1918 áprilisának első napjaiban. Nem olvastam Rudolf trónörökös halálára írt megrendült elégiáját sem, csak az alább olvasható sorokat ajánlom az olvasó figyelmébe, melyek olyanok, mintha Petróczy (más helyesírás szerint Petrőczy) Kata Szidónia vagy Arva Bethlen Kata egyik messzire sodortatott, szerencsétlen unokahúga vetette volna papírra őket:

Óh, nagy Allah, van-e én nekem múltam, nem keserves-e a jelenem, és nem késes, homályos-e a jövőm? Mitévő legyek, kihez forduljak segítségért. – Csak te tudod, óh nagy Isten, hogy napnapom nem nappal, éjjelem nem éjjel... Egyedül te tudod kinyajaim és te érted a szenvedésemet. Óh végy magadhoz szent Allah, fogadj el áldozatotnak (...) Minek éljek még tovább is, mit ér az én reménye-szegett életem? Az az Allah, a ki érző szívet adott belém, úgy teremtett hám engem, hogy a pillanat boldogságát sem ismerjem, avagy...óh ne tovább, tollam, légy oly türelmes mint én és midőn sorsom éjjeléről panaszkodni kezdek, ne tedd papírra szívem és elmém fájdalmas tükait.

Szöcs Géza 75 év múlva avagy a legjobb 132 magyar költő című írása a lap októberi számában jelent meg, Vajthó László háromnegyed századdal korábban kiadott Mai Magyar Múza című versgyűjteményéről. Szeretném a cikket kiegészíteni.

Előjáróban hadd említsem meg: mélységesen elfogult vagyok Vajthó László tanár úr javára. Nyolcadikos gimnazistaként, érettségi előtt, 1943-ban részt vettem a középiskolai tanulmányi versenyen magyar nyelvből és irodalomból, és első helyen végeztem. A megmérettetésen írott dolgozatok egyik elbírálója ő volt, az akkor már legendás híru pedagógus; gazdag irodalmi munkálkodásában például *A Magyar Irodalmi Ritkaságok* sorozatának szerkesztője. Hogyne gondolkodnék rá hálával és szeretettel ma is!

Tizenegy évvel a Mai Magyar Múza megjelenése után, 1941 őszén a Dante Kiadónál látott napvilágot a *Mai Magyar Költők* című antológia; alcíme szerint: *A fiatal magyar költőnemzedék negyven lírikusának versei*. Összeállította és a bevezetést írta: Dr. Vajthó László egyetemi m. tanár – ez olvasható a kötet elején. Az is, hogy „nyomatott 1800 példányban”. Közülük egyet félve őrzök.

Vajthó tanár úr azonmód, a bevezető első soraiban tudatja: a negyvenöt évesnél idősebb költők nem kerültek be a gyűjteménybe, a terjedelem nem engedte. A szereplő költők legidősebbje az 1896-ban született, tehát éppen negyvenöt éves Erdélyi József; a legifjabb Devocséri Gábor, aki huszonégy.

A húsz nagy oldalnyi bevezetés *Két nagy halott* alcímű egyik fejezete József Attiláról és Dsida Jenőről emlékezik meg. Ha az erdélyi költészet „angyali citerása” 1930-ban nem került be a Mai Magyar Múzába – s ezt jogosan kifogásolja Szöcs Géza – az 1941-es Mai Magyar Költők Dsida megrázóan nagy Psalmus Hungaricusával kezdődik. A második világháború után ez a vers Erdélyben is, nálunk is ostoba tilalomlistára került; évtizedeken át nem nyomtatták ki, csak a Vajthó-antológiából kigépelve juthatott el a versrajongókhoz. Ez maradt az egyetlen forrás. (A magam példánya is tanúskodhatik erről.) A Psalmus Hungaricus csak 1980-ban kapott ismét nyomdafestéket: egy Dsida-válogatás – a Mai Magyar Költők ezernyelcszáz példányát után – húsz-

65 év múlva avagy a legjobb 40 magyar költő

ezerben vetett véget az egyik legnagyobb magyar költemény száműzetésének. A Magyar Irodalom Gyöngyszemei sorozat kis kötetét Jékely Zoltán szerkesztette, egyike a negyveneknek...

Van a negyven költő között – Sárközi György, Szabó Lőrinc, Berda József, Illyés Gyula, Képes Géza, Rónay György, Vas István, Weöres Sándor és mások szomszédosságában – olyan, akinek csupán *egy* versét szokták ma emlegetni: Janikovics Ferenc; s a költemény a nevezetes *Szántód partjainál*. („Ki gyermekkézzel szórtam gondtalan / ifjúságomnak harminc aranyát – / megálllok most és vallatom magam: / láttam Párizst – nem láttam Baranyát”)

Van jeles költő, aki méltatlanul nincs a mai irodalmi köztudatban: Komjáthy Aladár. Kunszery Gyula viszont nem az itt szereplő verseivel, hanem *A bűvös szekrény*című Farkas Ferenc-vígopera poétikus-játékos librettójával él tovább.

A költők között a sorban a harminckilencedik az 1916-os születésű Gellért Sándor. Kötete akkor, 1941-ben még nem volt. Negyven év múlva, 1982-ben a doni katasztrófáról és túlélőiről forgatott Sára Sándor-dokumentumfilm, a Pergőtűz egyik fejezetében föltűnik egy ősz hajú férfi, és gyönyörű mondatokkal, megrendítő lírával emlékezik egy szerelem történetére. Gellért Sándort a film csak szerény katonai rangjával említi. Arról egy szó sem hangzik el, hogy ő – a költő Gellért Sándor is...

Vajthó tanár úr mély humanizmusát dicséri, hogy a negyven költő között *tizenegy* vannak olyanok – Hajnal Anától Zelk Zoltánig –, akiket 1941 őszén az embertelen törvények nemcsak az irodalomból, de az életből is kirekesztettek

volna. Sárközi György, Radnóti Miklós, Pásztor Béla, Fenyő László mártíra is lett később az antihumanumnak.

Jólesik ma is újfent végiglapozni az antológiát. Öröm, hogy a negyven költő közül – hatvanöt év után! – kettő ma is él és alkot: Faludy György, aki 2005. szeptember 22-én volt kilencvenöt éves; Tákáts Gyula, aki 2006. február 4-én töltötte be a kilencvenötödik életévét. Isten éltesse őket!

A hat és fél évtizede megjelent Mai Magyar Költők az átlagosnál nagyobb, majdnem album-alakú könyv; igaz, mindössze száznyolcvanhat oldalas. Gyönyörű fehér a papíra ma is; jogosan büszkélkedett a kiadó, hogy a „Leykam-Josefstahl gyár külön e célra gyártott, pehelykönyű papírára” nyomták.

Nem tudom, Vajthó Lászlónak és az antológia olvasóinak föltűnt-e, hogy a 148. oldalon, az *Óda a magyar nyelvhez* című Faludy György-versben van egy nagyszerű ál-sajthiba. (Ha ugyan nagyszerűnek nevezhetjük az ilyesmit. Az akkor már afrikai emigrációban élő Faludy eredeti kéziratának tanúsága szerint így hangzott a költemény három sora: „S ti mellérendelt, kurta mondatok, / verselő paprikák füzere halvány / s hús eresz alján.”

És mit nyomtattak ki ezernyelcszáz példányban?! „Verselő paripák füzere...” Amint e négy lábúak ott lógnak, mondjuk egy szegedi östermelő házában ereszeről! A – paripák! Marc Chagall festhette volna.

DALOS LÁSZLÓ

Szöcs Géza a szerző által tárgyalt esszéjét elolvashatják a www.irodalmijelen.hu weblapon, az Irodalmi Jelen októberi (2005) számában (pdf-es változatban a 14. oldalon).

ÁRMOS LÓRÁND

Aho gy én is

Szilveszterre végül leesett a hó.
Sétálni mentünk én, meg a drága,
vidám, barna lány, szép ruhában. Nagyon
féltekeny voltam minden mosolyára.

A ligetben kölykök szánkóztak, ricsajjal.
Velük ujjongott a domb aljából, majd
az alléra tértünk, s ott a drága gyermek
mesélni kezdett a nőgyógyászáról:

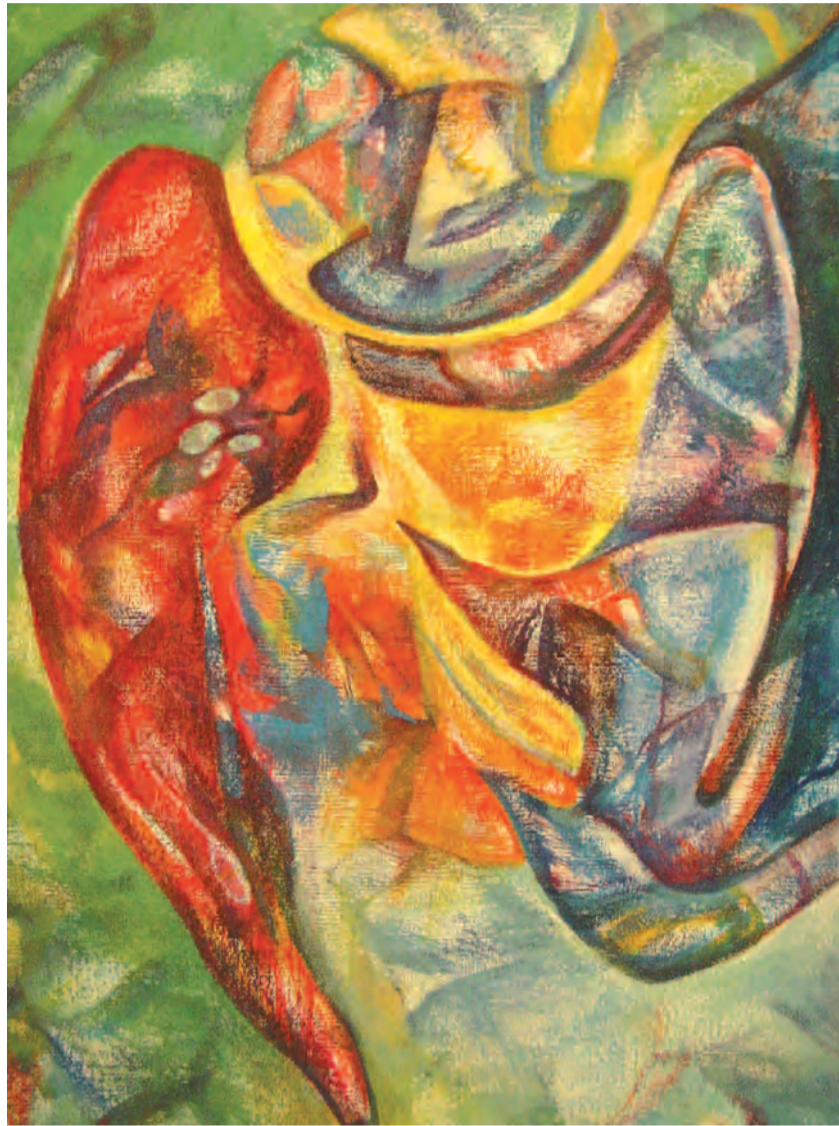
hogy őt záróra után is mindig fogadja;
ettől megszedültem, de azt hallottam még,
hogyan fekteti bal oldalára, és
hogyan markolja meg hátulról a mellét:

ahogy én is szoktam! Tátogni kezdtem
hogy ez a sztori most mire való:
egyébként szép férfi, zárta le merengőn,
és bennem hullani kezdett a hó.

Tisztító

Hajamat levágtam, hogy jobban szeressen.
Lábomra francia gombaöltöt vettem.
Mielőtt kimondtam azt a nagy szerelmet,
levágtam magamról a szőrt is, ahol kellett.
Vettem két jó inget, és új gatyákat,
kisuwickoltam a fürdőszobámat,
tisztábbra mosakszom, tisztább vagyok, végre,
öblítőt rakok a mosószeres vízbe.
Ősztöneim porán így leszek szép felnőtt.
Feladtam sok mindent, amióta megjött;
magamat adom fel, mondhatja akárki:
általa lehetek én is evilági.

Olosz Attila: Árnyék-görbület

VÁRI CSABA
(ragyogás)

A bűnt örököltem.
A tettet nem.
Csak a lét enyém.
Egy cigaretta izzó reménytelensége.
A többi a tévedés vagy véletlen
közös tántorgása.
Szavakra lefordíthatatlan.

(holdtölte)

rajzol rajzol a víz a homokba
útban vissza a fáktól
mint aki túl van mindenén
önkívületben táncol

rajzok rajzok a vizes homokban
s halak mint sok ezüst penge
vakítnak éles kövek közt
a nap elé kivetve

(félemlék)

pontosan nem emlékszem
az estek üresen
álltak te átintettél egy
kirakatüvegen

azóta sietek
a hold alatt az estben
s valami furcsa illatot
mára se feledtem

álom volt vagy egyéb ami
mégis visszajárhat
nem hagyott egy rést amelyen
átjárnék utánad

BÁLINT TAMÁS

Ne keresd hol
a szép s a jó,
hiszen

még nem fagyott meg a sebben a sár,
még nem lehet átmenni a vizen,
a tükör megolvadt, s a rózsaszál-
arcú kedveseket még nem hiszem.

Még nem bírna el senkit a karom,
és még alig vagyok hatvan kiló,
hogy mindent láttam, még nem mondhatom.
Még nem esett le az idei hó.

Csendélet

Szemben fekszem Veled,
megpróbálom visszafogni magam,
és úgy írni, hogy ne vedd észre,
hogy megmaradjanak az arc vonalai,
a szemem átfutó könnyecsepp,
a tökéletes ívű szemöldök,
a fejhez lapuló fül, valamint
a frissen igazított kecskeszakáll.
Nem akarom, hogy mocsanj,
mindened a szemüvegedben tükröződik.

A hajdan volt
vígságról

Egykor régen folyton folyt jó borom,
naponta több asszonyka szeretett,
és pénzem is volt jócskán egykoron,
de már nem ingem ezen élvezet:
a szesz vetkezteti le testemet,
lenyúzza hátamról a takarót,
s szerencsém is tán végleg itthagytott.

Odalett minden címem, birtokom,
asszony- s szolganép is mind elveszett,
nem ismer rám a sok barát, rokon,
s a város ha közpénzen eltemet.
Kobozzák el emígyen kedvemet,
magamnak csak zálogba maradok,
s szerencsém is tán végleg itthagytott.

Jól éltem eddig, és jól ment sorom,
de nincsenek már nyugodt éjjelek,
éberem magam őrzeni fogom,
és végül reggel nélkül ébredek.
Holott mindent megtettem értetek,
ha elalszom is nyögve riadok,
s szerencsém is tán végleg itthagytott.

Ajánlás:
Herceg, panaszra szóm se lehetett
eddig, s tudod, hogy hű szolgád vagyok,
de nincs vasam, semmit sem ehettek,
s szerencsém is tán végleg itthagytott.

A hajdan volt
kedveshez

Kedvesem, a virágod nem terem,
és nem érzem szobámban illatát,
elszáradt, de kidobni nem merem,
az éveket kettőnkkel itta át.
Sarokban állva emészti magát,
talán megmentheted – ha locsolod,
de már meguntam kajtatni nyomod.

Amíg voltál, Të voltál mindenem,
család, mostoha, ellenség, barát,
mit ismerek, általad ismerem,
neked köszönök nappalt, éjszakát,
éltem tizenkét legszebb évszakát
és a nyugalmat – tán hiányolod,
de már meguntam kajtatni nyomod.

Kedvesem, a kulcsokat elveszem,
hogy ne zörgesd türelmem ajtaját,
és ne aggódj, nálam lesz jobb helyen,
Të másként még magad is megcsalád.
Vége.
Míg nem ismerni újra Rád,
maradunk így – tán sajnálni fogod,
de már meguntam kajtatni nyomod.

Ajánlás:
Hercegnőm, halld meg szolgád panaszát,
üres vagyok, s belsőm sóként nyomod,
bár kellesz, mint koldusnak a kabát,
én már meguntam kajtatni nyomod.

Áll/dől

Füledt nyáréjjel a szobámban
egy széken ülve egyedül,
meredten, falfehérre váltan
nézem, ahogyan feketül
a láthatár el a melegtől
középen, lent egy lány nevet föl,
de arcát nem viszi tova
a szél, lázam nem oszlana,
s nem nyílnak ablakok a házon;
a villanykörte a rezet
majd' kivágja, elérkezett
a perce versemet lezárnom:
míg e sorokat piszmozgom,
izzad a kéz a pisztolyon.

Barna

Elképzelem ezt a néhány sort
egy kötetben, melyet barna
csomagolópapírba csavarva
cipelek ki a nyomdából az autóig,
és életemben először érzem, hogy
súlya van annak, amit írok.

Szappan

– Ugye nem is volt olyan szörnyű! – mondta
kedvesen a mögöttem álló, a magasabb,
feketeruhás egyén, miközben leeresztve a
pisztolyát kézbevette ezt a papírost. – Lám,
lám, ugye milyen könnyen lehet írni bármiről!
– szólt vissza a válla fölött, majd mosolyogva
rámcuska az ajtót.

FARKAS WELLMANN ENDRE

Balade d'une ivresse inconnue

Aznap este, mely több volt mint halála
mert arra gondolt, hogy már csak az jöhet
Wellmann mester szürke színű lelke
nem lett az Úrnál mégsem nagykövet
a köd fölött mikor megjelent s kigyúlt
a hold, miként vörös lángoló bokor
és udvarában épp hogy lángra lobbant
rőt csillagból az első két csokor
elindult és a söntés mögött melán
a poháron átnézett és át az éveken
majd béna lábon hazaballagott
szerelmesen és hullarészegen...

Akkor este a korcsma legmélyéről
és még három nap hosszú volt az út
és kísérte a holdbokrot az égről
mint őt magát hogy kísérte a múlt.
nagy pohárral itta mint az örült
borként az éjszaka csillagszín sarát
hamiskártyás, ki isten rút kegyéből
tékozolja el most lopott aranyát
nem látott már az orráig sem hitvány
és nem látott túl rég a tényeken
majd béna lábon hazaballagott
szerelmesen és hullarészegen...

És egyszer, kint a Temetősaroknál
a kocsmároslány ahogyan sört csapolt
nézte, amint szemében összeolvadt
és higanyként pergett szerteszét a múlt
arra gondolt hogy isten rút kegyéből
lelke újból a földre visszazállt
az égre nézett s a felhők köpenyéről
a pofájára csak hideg köd szitált
s eképpen, még egyszer megtanulta
fürkészni a semmit a sötét egen
és béna lábon hazaballagott
szerelmesen és hullarészegen...

Envoi

Princesse, plus dure que le vin rouge
de mon sang sur le bleu des cieux
Dieu veuille que ces lignes te trouvent
Ivre d'amour, saoul comme un pieu.

(hercegnő, kegyetlenebb a bornál
mely bíbor vérem volt a kék egen
engedd e szavak megtaláljanak
szerelmesen és hullarészegen)

Horváth János: Szlovák táj

TOMAS TRANSTRÖMER

Haikuk

I.
Villanyvezeték
fészül országos fagyban
északi zene.

*

A hófehér nap
magában edz szemben a
halál-kék hegyvel.

*

Nekünk élnünk kell
finom stílus fűvében
kocsmakacajban.

*

Nyugszik már a nap.
Árnyékunk óriási.
Árnyék lesz minden.

II.
Az orchideák.
Mellé tankhajók úsznak.
Télihold ragyog.

III.
Középkori vár
városnak nevezett szfinx,
üres arénák.

*
Falevél suttog:
egy vaddisznó orgonál.
És üt az óra.

*

És éjsodrásban
kelettől nyugatig a
hold járásával.

IV.
Szitakötő-pár
egymásba kapaszkodva
eltivornyázik.

*

Jelen az Isten.
Madárfütyös alagút
után nyit kaput.

*

Ladik és hold.
Fény és csillagkép.
Tenger a neve.

KOVÁCS KATÁNG
FERENC

1.

Az üres szavak
faltól falig guruló
mirelit borsószemek

üveges tekintetünk
fonnyadó gleccser-opál

fájdalmunk
szürke árny
kopár ágon didergő
kárógó varjúsereg

felhők ráncaiból kipergő
magányunk
hópelyhek reménytelen tánca

*

karodba vész öleletlen testem
a vágy szikár csíkokat
vés homlokodra
konok tekintet, s a gerinc
mint sín pár közé szorított
felszabdalt góccok

szikkadt pórusokban
nyughatatlan álmod
sógyöngyöket érlel

lézerszike metszi
mérnöki pontossággal
egymás mellé
a legfájóbb pontokat:
szenvédésmező
a lazán összefércelt tájban.

2.

Így hát ez a lakás sem
az én otthonom többé
szerteszórt emlékeim
tapétadarabokkal
együtt szemétre hulltak

talán a falrések
őrzik féltett titkaim
karmolva altató
varázsos ujjaid

a kiserdő fái közt
hontalan-honos varjak
fekete serege
álmomban sistereg

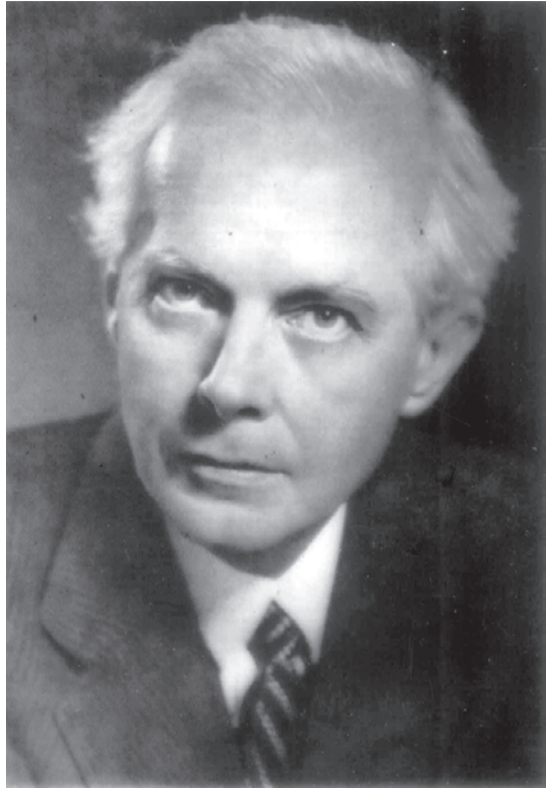
vállamon őseim
beteljesületlen
remélt álmai
hiába sóhajok

üres lakás
zsúfolt temető
a Morgóban
kivágták a fűzfát.

3.

Gondolom, az nem vigasztal
hogy magamban még
mindig többet beszélek
mint bárkivel

Fordította: TAR KÁROLY

Egy felejtethetlen március

Fényképalbumomból előkerült egy kép. Évszám: 1970. A nagyszentmiklósi Cerebului utca 3. szám alatti ház előtt állunk. Ide került az emléktábla, mely Bartók Béla szülőházának helyét jelzi. A lelkes és ügybuzgó Szöcs Gyula tanár nyomozta ki, azonosította e „szent helyet”. De nemcsak ezt köszönhetjük a nagyszentmiklósi Bartók-barátoknak. Javaslatukra, még egy évvel az évforduló előtt elindult a gyűjtőmunka: régi dokumentumokat, fényképeket, könyveket, kottákat adományoztak a Nákó kastélyba költöztetett emlékkiállításnak a temesvári zenebarátok. A Temes megyei napilap (Szabad Szó) felhívására sokan jelentkeztek, köztük egy volt Bartók-tanítvány, Erdély Izolda is. Ki emlékszik ma erre a nagyműveltségű zenekritikusra, aki több mint ötven éven át népszerűsítette, élte a köztudatban Bartók muzsikáját? És

ki emlékszik a helyi Bartók-kultusz megszallottjára, Fuchs Sándor gépészmérnökre, az amatőr képzőművészre, aki aranyozott gipszplasztikával ajándékozta meg az évfordulóra összesereglett vendégeket?

Azóta új, értékes darabokkal gazdagodott a kiállítás, melyet többször is átrendeztek, felújítottak. A köztérre hivatásos művész tisztszóra került. Most mégis a régi előtt dobban meg a szívem. Azokra gondolok, akik elkezdtek, megalapoztak valamit, amire építeni lehetett... És pereg a film. Dama Lajos, a helyi filmes klub vezetője megörökíti a nagyszentmiklósi márciust. A képen ott áll a megnyitó beszédet mondó megyei kultúrelnök (Traian Bunescu) mellett ifjú Bartók Béla mérnök, a zeneszerző fia, s a barátok között ott vagyok én is. Akkor még nem tudtam, hogy majd húsz év múlva, Debrecenben (a Bartók Bé-

la nemzetközi kórusversenyen, ahova a temesvári Carmina Dacica kórust kísértem el) találkozunk ismét. És milyen meghitt találkozás volt! Meghívott egy vendéglőbe, s miközben poharazzgattunk, a világhíró mérnök úr apja emlékére kiadott dokumentum-kötetét mutatta meg. „Marika is szerepel ebben – mosolygott –, illetve az a felejtethetlen március, amikor Nagyszentmiklóson emléktáblát lepleztek le édesapám egykori szülőházánál...”

Ó, Istenem, hogy repül az idő! Hányan váltak már említett barátaim közül „néhaiakká”. Többen közülük ott voltak azon a márciusi ünnepen. A sudár fák bólogtak, mint a mellékelt képen, melyről ma már tudom, hogy nem világraszóló, de dokumentum, történelem.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

„Zenét hallunk,

Bartók Béla Nagyszentmiklóson

Bartókék jövevényeknek számítottak Nagyszentmiklóson. A tanult mezőgazdász, Bartók János, aki korábban a pardányi uradalomban gazdaszítiként szolgált, 1863-ban Nagyszentmiklóstra került a dúsgazdag földbirtokos gróf, Nákó Kálmán meghívására, aki kinevezte a tanügyi hatóságok szorgalmazására újjászervezett és újraindított földművesiskola, a „Kristóf-intézet” élére. A több nyelven beszélő, világjáró, alapos szakmai felkészültséggel és tapasztalattal rendelkező Bartók János, aki élénk szerepet vállalt a tájegység, Torontál vármegye közéletében, gazdasági és közművelődési mozgalmában is, nagyon gyorsan a látványos fejlődésnek és gyarapodásnak lendült település megbecsült, élvonalbeli polgárai sorába emelkedett. Az 1817-ben Magyarcsernyén született Bartók János 1844. február 17-én műkedvelő színjátszóként, Farkasfalvi Sándor alispán jelmezét viselve szerepelt Nagy Ignác nagysikerű *Tisztújítás* című darabjának az előadásán, amelyet a Nákó János bánátkomlósi kastélyszínházának deszkáin tartottak. A temperamentumos, a szerepét remekül megformáló, kiválóan zongorázó, bunyevác származású, de ízig-veéig magyar érzelmű Ronkovich Matild, a későbbi Bartók Jánosné Arankát, a gazdag fiatal özvegyet játszotta az előadásban.

Bartók János kilenc gyermekét nemzett. A négy fiú s az öt lány mindegyike megérte a felnőtt kort. A szülők egyik kedvence, Béla, a kincstár pardányi uradalomhoz tartozó Dávidházán született 1855. november 19-én.

Szakmai ismeretei kiegészítése és elmélyítése céljából Bartók Béla beiratkozott a magyaróvári magyar királyi gazdasági akadémiára, ahol „igen szorgalmas” minősítéssel állították ki bizonyítványát. A főiskolán ismerkedett meg a Turócszentmártonban született Voit Lajossal, akit növendéktársá, gróf Wenckheim Géza meghívott gazdaszítztnék Békés megyei birtokára, Csorvársra. Bátyja uradalmi intézőkénti elhelyezkedése készítette arra az 1857. január 16-án született fiatal Voit Paulát, hogy ugyancsak a Délvidéken vállaljon tanítói állást a pozsonyi állami tanítónőképző elvégzését követően. Nagyszentmiklóstra került, ahol a kisdíjak oktatása, felkészítése mellett zongoraleckéket is adott. Növendékei közé tartoztak az 1877-ben apa nélkül maradt Bartók-lányok is. A tanítványai révén ismerkedett meg Bartók Bélával, aki édesapja elhunytá után, 22 esztendőskorában átvette a mezőgazdasági iskola vezetését. Az ifjú mezőgazdász „tünelményes férfiszépség volt, külseje is szeretsugározta szép lelki tulajdonságait.”

Nagyszentmiklóstra visszakerülve Bartók Béla több területen is fiatalos lendülettel, tevékenyen és eredményesen kapcsolódott be az Aranka-parti település közéletébe. Az 1897. április 1-jén megjelent beköszöntő számától munkatársa volt a Schreyer Viktor ügyvéd szerkesztette és kiadta „vegyestartalmú hetilap”-nak, a *N. Szt.-Miklósnak*.

A dzsentris allűröket sem nélkülöző, de szakmáját, hivatását és a közszolgálatot rendkívül sokra tartó s komolyan vevő Bartók Béla 1880. április 5-én házassodott össze választottjával, a kemény, céltudatos német származású polgárlánnyal, Voit Paulával. Kerek egy esztendő múltán, 1881. április 5-én keresztezte meg a nagyszentmiklósi római katolikus templomban dr. Kuhn Lajos plébános elsőszülött gyermeküket, az 1881. március 25-én világra jött fiút, aki a keresztségben a Béla, Viktor, János nevet kapta. A család Rác-Nagyszentmiklóson, a 229-es szám alatt, a földművesiskola épületében lakott.

Az erős, egészséges gyermekként világra jött csecsemő arcát, majd egész testét három hónapos korában a kötelező himlőoltást követően kellemetlen, viszkető kiütések borították. Őt esztendő volt, amikor a szülői belegyézéssel adagolt arzéncepppektől végre megtisztult az arca és a teste. Későn kezdett el járni és beszélni. Betegsége visszahúzódóvá, tartózkodóvá tette. Anyja tanította meg írni és olvasni. Hétéves korában írták be a nagyszentmiklósi

római katolikus elemi iskolába, ahol a következő évben el is végezte a negyedik osztályt. Kilenc tantárgyból kapott kitűnő osztályzatot.

A nagyszentmiklósi földművesiskola tanárait megnyerve rendszeres munkatársaiul, Bartók Béla 1884. június 1-jén *Gazdasági Tanügy* címen havi folyóiratot indított, amely a gazdasági szakoktatás fellendítésének és korszerűsítésének ügyét kívánta szorgalmazni, napirenden tartani, felkarolni és előmozdítani. Az igazgató-lapszerkesztő Bartók Béla folytatásokban közölte *Miként szervezzük az alsóbb gazdasági szakoktatást?* című emlékiratát, amelyet különnyomatként is megjelentetett, s a Magyar Országos Gazdasági Egyesülethez is be volt terjesztve. (...) Szakcikkek, vitairatok és tanulmányok mellett novellákkal, versekkel, tárcákkal és glosszákkal is szerepelt a Torontál vármegyében kiadott lapok hasábjain.

„Már egész kicsi korában észrevettük, hogy nagyon szereti az éneket, a zenét. Pésztónkájá sokat énekelt neki [...] – írta feljegyzéseiben fiáról Voit Paula. – Egyszer 1 1/2 éves korában történt: én egy táncdarabot játszottam, melyet figyelemmel hallgattam, másnap a zongorára mutatott, és intett (beszélni még nem tudott), hogy játszam; én többféle táncdarabot játszottam, de ő mindig csóválta a fejét, hogy nem azt, akkor azt a bizonyos darabot vettem elő, erre ő mosolyogva igent intett. Harmadnap próbára tettem őt, hogy nem volt-e ez csak véletlen, de ő ismét úgy tett mint előző nap [...] 3 éves korában dobott kapott, ezzel nagy öröme volt, ha én zongoráztam, ő kicsi székére ült, előtte számlayon volt a dobja, és megadta a pontos ütemet; ha 3/4-ből 4/4-re mentem át egy pillanatig abbahagyta a dobolást, ekkor folytatta a megfelelő ütemben [...] Ha nálunk némelykor cigányzene szólt (rendkívüli alkalmakkor), ő intett, hogy oda vigyük, és akkor bámulatos figyelemmel hallgatta a zenét.” Zenei tehetségét Bartók Béla a génjeiben hordta, szüleitől örökölte. Apja és anyja is szenvedélyes buzgalommal muzsikáltak, szerették a zenét, értettek is hozzá, kifinomult hallással, az átlagot felülmúló ízléssel, rátermettséggel és kezűgyésséggel rendelkeztek. „Atyámban [...] meglehetősen magas fokú zenei tehetség élt, zongorázott, műkedvelőkből zenekart szervezett, sőt megpróbálkozott táncdarabok komponálásával is” – jegyezte fel a nagyszentmiklósi földművesiskola igazgatójáról Bartók Béla, aki édesanyjáról, Voit Pauláról szeretettel vallotta egyik nyilatkozatában: „Azt hiszem, zenei tehetségemet, muzsikushajlamomat ettől a finom lelkű, drága asszonytól örököltém.”

Nagyszentmiklóson a hajdani Fekete Sas vendéglő nagytermében hallotta a gyermek Bartók Béla élete első hangversenyét. Az édesapja szervezte Nagyszentmiklósi Zeneegylet orkesztere játszott J. Strauss, Verdi, Rossini, Donizetti, Millöcker, Meyerbeer, Fährbach népszerű dallamait és magyar népdal-egyvelegeket. A közönség terített asztaloknál ült, s jóízűen fogyasztotta – miközben a zene szólt – a feltálat ételeket és italokat. Bartókot a muzsika valósággal ámulatba ejtette. „A vendégek tovább ettek-ittak, de ő azonnal letette az evőeszközt, és teljes odaadással hallgatta a zenét; el volt ragadtatva; de méltatlankodva mondta: hogy tudnak a többiek mind enni, mikor ilyen szép zene szól!” – idézte fel emlékeit a gyermek Bartók Béláról keresztapja, Schreyer Viktor.

Négyéves korában már egy ujjal kiverte a zongorán az ismerős dalokat, melódiákat: megtanult vagy negyvenet. Saját kérésére édesanyja, ötödik életéve betöltésekor elkezdte zongorázni tanítani. Naponta 25-30 percet tartottak a zongoraleckék. Eletrajzírója, Székely Júlia szerint előrehaladása látványos, káprázatos volt: „Március 25-én kapta az első leckét, 27-én már ismerte a kottát, 29-én bal kézzel kísérte a jobb kezével játszott dallamot, április elején pedig mind a tíz ujjával egyformán billentgetett a hang-

szeren. Április 23-án, Béla-napkor pedig megkezdte zeneszerzői pályafutását. Kis négykezes zongoradarabot komponált édesapja névnapjára. Mamával együtt adták elő az ünnepélyes alkalomra.” Háromévi rendszeres tanulás után Bartók – saját állítása szerint – jobban zongorázott anyjánál. Hétesztendős volt, amikor kiderült, hogy abszolút zenei hallása van.

A családi élet, a gondtalan gyermekkor nyugalma és biztonsága tragikusan felkavarta, megtörte id. Bartók Béla 1888 augusztusának elején bekövetkezett halála. Az Egyiptomban fölszedett betegség, a bronzkor vitte el 33 esztendőskorában. A családon maradt Bartók-família el kellett hagynia a földművesiskola igazgatói lakását. A községközpontba, szűkös bérelt lakásba hurcolkodtak be átmenetileg. Voit Paula férjhez menésekor elhagyott, felmondott tanítónői állását időközben betöltötték. A két kisgyerekek hátramaradt özvegy – aki segítségül magához hívta nővérét, Voit Irmát – zongoraleckék adásából biztosította a család megélhetését, miközben tanítónői állásokra pályázott. 1889-ben Voit Paula két gyermekével – a nyolcesztendősk Bélával és a négyéves Elzával – meg áldozatkész nővérel az Ugocsa vármegyei Nagyszöllésre került, ahol 84 gyermeket oktatott havi 27 forintos fizetésért.

Elköltözését, távolra kerülését követően sem szakadt meg teljesen a Bartók-család kapcsolata Nagyszentmiklóssal és a Bán-sággal. Id. Bartók Béláné Voit Paula rendszeresen levelezett férje rokonaival, a „néikkel”, valamint a barátokkal, a közeli ismerősökkel. Az Aranka-parti községbe címzett leveleiben rendszeresen beszámolt fia előmeneteléről is, aki a nagyszöllősi polgári iskolában, a besztercei, nagyváradi, majd a pozsonyi gimnáziumokban végezte középfokú tanulmányait, majd az érettségi vizsga letétele után beiratkozott a budapesti zeneakadémiára, ahol Koessler János és Tomán István tanítványja volt. A szoros és eleven kapcsolatnak tulajdonítható, hogy a végzős konzervatóriumi növendéket a nagyszentmiklósiak meghívták, hogy szülőhelyén tartsa pályája első önálló hangversenyét. Nem táplált vérmes reményeket, de távlati lehetőségeket érzett és látott „a szentmiklósi kirándulás” sikerében. 1903. február elején már fellépése részletes műsorát is összeállította és elküldte Nagyszentmiklóstra, egyértelműen leszögezve és kikötvé: „...persze *csakis* úgy játszom, ha én vagyok az I.” A kitélt a nagyszentmiklósiaknak az a szándéka provokálta ki, hogy Ábrányinét is szerették volna felléptetni a hangversenyen. Bartók pontosan megjelölte percekben az előadandó zongoradarabok időtartamát is. Március derekán hosszán írt édesanyjának a felmerült szervezési gondokról, nehézségekről: „Azt gondoltam, a nagyszentmiklósi hangversenyre való előkészületek egész csendben és simán fognak megtörténni. Sajnálatlalt tapasztaltam, hogy ez nem így van (újabb, bár a régiéknél kisebb csalódás!). Arról talán már írtam, hogy Jurkovich levelére válaszoltam, megírván programomat stb. Már most azt hittem, legfeljebb még egyszer írnak, értesítvén, hogy lesz-e Ábrányiné vagy sem. De nem így lett. Nagy nehezen kezembe kaptam a hét elején egy ajánlott levelet, melyben J. azt írja, legyen szíves Ábrányinéval beszélni; mert ők felszólításukra még nem kaptak választ. Aztán kérde, hogy kísérem-e én Ábrányinét. Továbbá aszongya, hogy több helyről azt a kívánalmat fejezték ki, hogy játszsam többek között Chopin X.-ik és 12.-ik balladáit; végül kijelenti, hogy Szegedről vagy Temesvárról hozatni egy különben nem is kifogástalan koncertzongorát tetemes költségre kerülne; ezért jó volna, ha én egy helybeli zongorát használnék...” Nem akart túl korán Nagyszentmiklóstra utazni, félt a melegtől, a portól, a száraz alföldi levegőtől. Március második felében postázta a módosított programot. Személyesen beszélni akart a hangversenyéről a Budapesten tartózkodó Jurkovich Ottmárral, de elkerülték egymást. Édesanyja egyik levelében javasolta, hogy íras-

A nagyszentmiklói Cserbului utca 3. szám alatti ház előtt (1970)

és áldjuk a zenét”

(Székely János: Tiszták vallatása)

ának Bartók koncertjéről a pozsonyi és a budapesti lapokban, a fiatal művész ellenben azt válaszolta: „Ugyan minek tetetnők ki az újságba, hogy én játszottam Nagyszentmiklóson? Hát az olyan nevezetes esemény?”

Húsvéthétfőn, 1903. április 13-án a Fekete Sas Szálló nagytermében került sor Bartók Béla nagyszentmiklói hangversenyére, első önálló nyilvános fellépésére, amelyet a dr. Jeszenszky Géza és Pólya Endre szerkesztette hetilap, a *Felső-Torontál* márciusi és áprilisi lapszámaiban többször is beharangozott. Énekesnő nem működött közre, az ifjú zongoraművész pedig előadta Chopin *Csisz-moll Nocturne*, *e-moll Étude* és *g-moll Ballada*; Beethoven *Esz-dúr szonáta*, Schubert *Esz-dúr Impromtu*; Paganini–Liszt *e-moll Étude*; Saint-Saens *Keringő*, valamint saját *Abránd* és *Tanulmány balkézre* című műveit. Műsora minden számát már játszotta korábban valahol, csupán Chopin *g-moll Balladáját* tanulta be kimondottan a nagyszentmiklóiak kedvéért s az *Abrándot* először játszotta népebb publikum előtt. „A hangversenyt nagy közönség hallgatta végig, kiket valósággal elragadott a fiatal művész remek játéka. A hangverseny végén valóságos virágésőt zúdíttak a művészre és tisztelői óriási babérkoszorúval jutalmazták Bartók mesteri játékát” – jegyezte meg az 1903. április 19-i számban közölt tömör beszámolójában a *Felső-Torontál* riportere. Nagyobb terjedelemben, bővebben és részletesebben foglalkozott az eseménnyel ugyancsak 1903. április 19-én megjelent számában a *Nagy-Szent-Miklóser Zeitung*. A beszámoló többek között egyértelműen kiderült, hogy a hangverseny első részének befejezésekor átnyújtott babérkoszorút a híres Mühle-féle temesvári kertészetből hozták, s hogy szalagján a következő, tömörségében is sokat mondó felirat díszelgett: „Nagyszentmiklós – művész fiának!” A beszámoló szerzője szívből fájta a komoly, felkészült zenekritikus hiányát. „A művész teljesítménye valódi, alapos kritika gyakorlására jogosítana, de mi kevésbé vagyunk arra hivatottak – szögezte le *Nagy-Szent-Miklóser Zeitung* cikkírója. – Mert valljuk csak be nyíltan, itt a toll ugyancsak gyenge, s a hallgatóság körében senkikem akadt a szaktudományon azon a magaslatán, hogy az előadóművésznök csodálatos virtuóz rátermettségét a zongora kezelésében bírálni bátorkodott volna. Meg kell elégednünk a nagyszerű technikai készség, a mesteri előadómód és a művész rendkívüli emlékezőtehetségének – minden művet kívülről játszott – csodálatával, ténylegesen kijelenthetjük ugyanakkor azt is, hogy Bartók Béla, a zseniális zongoraművész mielőbb európai hírnevet vallhat magáénak, és hogy Nagyszentmiklós büszke lehet arra, hogy egy művészt fiának nevezhet.”

Bartókék közel egy hétig időztek az Aranka-menti településen. Felkeresték nagyszentmiklói éveik színtereit, emlékhelyeit, lerótták kegyeletüket a temetőben, és sorra látogatták a család rokonait, jóbarátait, s a fiatal Bartók Béla a házigazdák unszolásának engedve időnként zongorához is ült. Több rögtönzött házi hangversenyt tartott Nagyszentmiklóson, amelyeken főleg saját szerzeményeiből játszott. Pár hét múltán, 1903. májusának elején gyermekkori nagyszentmiklói ismerősei, a koncertszervezésben tevékenyen buzgólkodott Jurkovicss Otthmár lányai – Emsy és Irmy – Budapestre érkeztek, s az elkövetkező napokban sűrűn találkoztak a vizsgahangversenyre készülő Bartók Bélával. A Magyar Kir. Operaházban együtt hallgatták meg Meyerbeer *A próféta* című művének előadását, amely után a Városligetben vacsoráztak. A nagyszentmiklói Bayer-család tagjaival nézte meg 1903. június 17-én a budapesti opera Wagner-ciklusának ötödik előadását, az *Istenek alkonyát*, majd együtt vacsoráztak. Újabb egy hétre, 1903. júniusának végén ismét Budapesten tartózkodtak Jurkovicssék. A lányok elutazását követően több levelet is írt Bartók a Jurkovicss-lányoknak. Párizsban 1905. augusztus 15-én postára adott, Jurkovicss Irmynek címzett levelében kisebb eszmefuttatásban fejtette ki véleményét a magyar úri osztályról: „Csak akkor keletkezhetik igazi magyar zene, ha lesz valódi magyar úri

osztály. Éppen azért Budapest közönségével semmit sem lehet kezdeni... Neveljük inkább a (magyar) vidéket... Dolgozni, tanulni, és harmadszor is dolgozni, tanulni. Így érhetünk el valamit.”

Nagyszentmiklósról több rokon és ismerős utazott 1906. február 16-án Temesvárra, hogy meghallgassa az ifjú zongoraművész és zeneszerző a Városi Vigadóban megtartott hangversenyét, amelynek keretében Maleczky Bianka szopránénekesnő, a Krecsányi-társulat operaegyüttesének szólistája is közreműködött, Schürger Jenő temesvári zenetanár zongorakíséretével. Nagyszentmiklósról 1906. március 12-én megküldték 1568/1906-os számmal iktatott és kiállított katonai alkalmatlansági bizonyítványát, amelyet útlevel-kérvényéhez kellett csatolnia. 1906. szeptember 2-án a közeli Csanád vármegyei Apátfaláról, ahol 26 népdalt jegyzett le, Nagyszentmiklósról látogatott, ahol a földművesiskolában együtt ebédelt négy nagynénjével, és felkereste Jurkovicssék is.

1910 januárjában több kolindát és népdalt jegyzett le Nagyszentmiklóson, az Úrményi-féle tolldolgozó alkalmazottaitól, amikor is a „Vidám Románhoz” címzett vendéglőben játszó Biaszenekar tagjaitól hangszeres zenét fonografált. Gyűjteményében 1911 elején immár 98 Torontál és Temes vármegyében lejegyzett román dallam szerepelt. Komolyabban 1912 tavaszán látott hozzá a Marostól délre elterülő tájegységen a népdalgyűjtéshez, amikor tervbe vette, hogy a bihari kötetet követően egy, a bánsági román népzene bemutató gyűjteményt állít össze a Román Akadémia számára. Előbb Vingán és a környékbeli településeken fordult meg, majd 1912. december 6-án Valkányra érkezett: a községben, valamint a szülővárosához közeli Sáralfalván és Egresen mintegy 30 szép és hosszú kolindát jegyzett le. 1913 februárjának közepén öt napon át a Torontál vármegyei Fény, Nagycsanád és Ocsanád községekben gyűjtött főként román népzene. Három bánsági gyűjtőtű mérlegét egyik D. G. Kiriachoz írt levelében maga összegezte, 1913 márciusában: „...meglehetősen szorgalmas voltam. Háromszor utaztam a Bánságba, ahol kb. 400 dalt és táncot gyűjtöttem, köztük sokat hosszú és értékes balladaszöveggel. Mindezt az anyagot már el is rendeztem.” A tervezett torontáli kötet, sajnos, sem akkor, sem később nem jelent meg.

Míg a nagynénik, a kereszttapa, Schreyer Viktor és a közeli ismerősök, barátok éltek, a nagyszentmiklóiak nyomon követték Bartók Béla zeneszerzői és előadóművészi pályájának felívelését, számon tartották gyarapodó sikereit. Később azonban az Aranka-parti település szinte teljesen megfeledezett világhírű, zseniális szülőföldjéről. A város lakosságának döntő hányada semmit sem tudott Bartók Béláról. Domokos Géza közbenjárására 1968-ban a hajdani földművesiskola épületében fénykép-reprodukciókkal megnyílt végre a Bartók-emlékterem. Az anyagot később átszállították az egykori Fekete Sas Szállóba, ahol a városi múzeum egyik részlegként szerepelt. Amikor a főutca egyik háziorát teljesen lebontották, a Bartók-emlékkiállítás átkerült a valamikori Nákó-kastély egyik szobájába. A Bartók Béla életpályáját felvázoló anyagot helyel-közzel gazdagították, korszerűsítették, s többször is átrendezték. Az 1981-es átrendezést követően rövid ideig magyar nyelvű feliratokat, magyarázó szövegeket is felragasztottak a pannókra, a kiállított fotók és tárgyak mellé. Az emlékkiállítás önkéntes gondnoka, Szócs Gyula történelemtanár, az 1970/80-as években sokat fáradozott a helyi vonatkozású Bartók-emlékek felkutatása és a zeneszerző életműve, egyetemes nagysága széleskörű meg- és elismeretése érdekében. 1993-ban leplezték le Nagyszentmiklós központjában Bartók Béla impozáns talapzatra emelt mellszobrát, Jecza Péter temesvári szobrászművész kiváló alkotását. 2000-ben alakult meg Nagyszentmiklóson Tamás gyógyszerész vezetésével a Pro Bartók Társaság, amelyik hangversenyek, könyvbemutatók, szimpóziumok szervezésével, lebonyolításával munkálkodik Bartók Béla emlékének ápolásán, egyetemes értékű életműve népszerűsítésén.

SEKERNYÉS JÁNOS

SZÓCS KÁLMÁN

Kilenc szarvas ment el

(Bartók Béla örök emlékére)

Kilenc szarvas éltén
Átsuhant a teste,
Melle holdas fényén
Nyomukat kereste.

Kilenc szarvas messze
Álmodik még róla,
Mégiscsak ő lenne
Szomjuk eloltója.

Kilenc szarvas ment el,
Utánuk is szólt tán,
Piros kendős reggel
Támadott a sarkán:

„Hej, szerelem, édes,
Szülőm is szerettem,
S kilencszer is kértem,
Hol vagy én szerelmem?”

Én mindig hallottam a kórusokat, beszéltek tűzhelyről és bővizű éneklő kutakról, a kályhában maga a nap-sugár égett, az asztalon hús poharakban édes bor volt, s én mindenféle csatangoltam fák között és aszfalton és zizzenő ösvényeken és gyorsvonaton, s egyre kerestük egymást, mindig elsiratva s egyre hívogatva.

Kilenc szarvas futtán
Én jöttem a húség,
Kilenc erdő hosszán
Mögöttem hús tűz ég.

Itt vagyok, szerelmem,
Egyedül megtérek,
Nyáron is teleltem,
S télen is elégek.

Láttam erdőt, ösvényt,
Vadászokkal háltam,
Bokámat is törtem,
Légy te szénás házam.

Piros kendős reggel,
Fakadj, fakadj újra,
Véled legyek ember,
S vélem keljél útra.

Az amerikai irodalom története

A szovjet függőség fokozatos megszűntének, majd az újabb magyar könyvkiadói versengésnek hála, egyre gazdagabb választék áll mindazok rendelkezésére, akik fordításban tudják csak megismerni az amerikai irodalom klasszikusait vagy mai szerzőit. S egyre többen olvasnak angolul, növekedik azoknak a száma, akik az amerikanizmusokat is megértik, s általában mondható, hogy az amerikai életforma, gondolkodásmód és jelleg, ami akár a régi, akár az új művek hátterét képezi, immár nem ezoterikum. Tehát egyre sürgetőbb volt az igény, hogy a hatalmas anyagot valaki rendszerezze és értelmezze számunkra, s természetesen az amerikai irodalommal ismerkedő egyetemi diákság számára.

Bollobás Enikő kellő óvatossággal látott hozzá az óriási anyag prezentálásához és szerkesztéséhez. Bőven részletez, s nagy tapasztalata hozzásegítette, hogy értékeiteljeit jó forrásból szerzett véleményekkel alátámasztva alkossa meg (a felhasznált irodalom jegyzéke több mint ötven oldal). Tankönyvként is, referenciakönyvként is jó mű született.

A bevezetőből megtudjuk, hogy a szerző az irodalomtörténet által kidolgozott klasszikus kánont két irányban kívánta bővíteni. Egyrészt a kísérletező jellegű törekvések, másrészt a 'marginizáltak' írásainak bemutatásával és elemzésével. Kérdés, mennyire pontos a skatulyázás, s talán még azt is felvethetjük: feltétlenül szükséges-e a kanonizálás? Hangsúlyokra természetesen szükség van, de a kánonok tíz-húsz éven belül javarésztükben megdőlnék. Vajon, nem az határozza-e meg egyetemesen és korokon átívelően egy-egy mű kvalitását, hogy átsüt-e rajta akár az 'üzenet', akár pedig egyszerűen a kivételes tehetség?

Hatévi szorgos munka gyümölcse ez a vaskos könyv, tartalmát sokan cizellálták, tehát összességében hitelesnek tekinthetjük.

Más amerikai irodalomtörténetek szintén a felvezető írásával indítják kronológiájukat. Bol-

lobás Enikő érdeme, hogy teret szán Cabeza de Vacának, mert valóban volt hatása az újabb írók Amerika-öntudatára, míg legtöbben Smith kapitánnyal kezdik a téma tárgyalását (és a pletykás William Byrddel folytatják, kinek a titkos naplója csak 1940-ben jelent meg). A naplóírókat sokan fontosabbnak vélik, mint a költőket. A magyar olvasó számára ajándék a XVII. és XVIII. századi szerzők ismertetése, mert róluk keveset hallhattunk, Benjamin Franklin önéletrását kivéve. Mondhatnánk, Franklinnel és az „öt hartfordi lángésszel” (itt: „connecticuti költők”) kezdődik a mindmáig egyéni hangú amerikai irodalom, amely angolosan szoros szerkezetű, és nem megy a szomszédba egy kis gunyorosságért vagy cowboy-romantikáért (Washington Irving, Fenimore

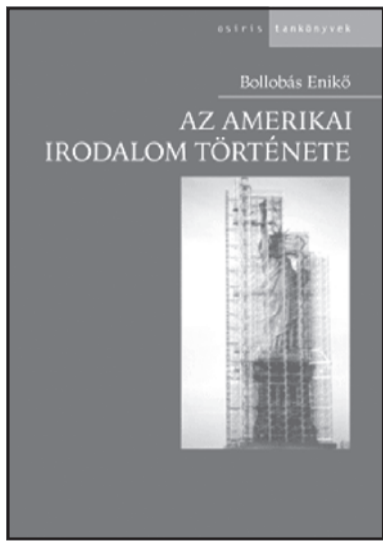
Cooper). Bollobás Enikő nem takarékoskodik a papírral, és bő szelekciót kínál, a politikai korrektség jegyében kiterjesztve figyelmét (és figyelmünket) kevésbé ismert négyekre és indiánokra is. (Igen hasznosak a szövegbe illesztett kronológiai listák.)

Irvingtől már ismerősebbnek tűnik a téma a művelt nagyközönség számára is. Kiviláglik Bollobás Enikő könyvéből, hogy azokat a XIX. századiakat, akik az Új Világ egzotikumait csillantották fel, olykor meglehetősen késéssel, de fordították a magyar kiadók.

Az amerikai novella vérbeli műfaját megteremtő költőről, Poe-ról, valamint a külföldön is gyorsan híressé vált Longfellowról részletes elemzést kapunk, kellő terjedelemben. És szent-igaz, hogy Whittier nem volt kisebb kvalitású, mint Longfellow.

Emerson, Thoreau, Melville, Walt Whitman. Megjötték a politizáló intellektuelek, akik már átmutatnak a XX. századba. S csőtül jönnek a remek novellisták, közöttük jeles nőírók is. A transzcendentizmusnak érdekes ellentéte a realista hullám, amit akár naturalista hullámnak is nevezhetnénk. Létrejött kitekintés eredménye, a hatás evidensen orosz és francia. S úgy tűnik, együtt avultak el. Nem csak Howells, Norris és Phillips. Ki olvassa manapság Jack Londontól a *Vadon szavát*, vagy akár Theodore Dreiser műveit? Persze, vissza is térhet egyik-másik klasszikus. Ki hitte volna, hogy Emily Dickinsonnak ilyen mértékű másodvirágása támad? Kap is bő teret a nőírókkal, nőköltőkkel szolidaritást érző Bollobás Enikőtől.

A modern kor nagy falat, természetes, hogy a könyv több mint felét teszi ki a tárgyalása. A kronológiai listák egyszerűen meghosszabbodnak, a modernitás kiterjed Ezra Poundtól, a „magaslatti ponton” át (Dos Passos, F. Scott Fitzgerald, T. S. Eliot, Sinclair Lewis, Hemingway, Gertrude Stein, Faulkner, Wolfe, Steinbeck) az általam szégyenszemre (?) nem ismert Lorine Niedeckerig.

Bollobás Enikő: *Az amerikai irodalom története*, Osiris kiadó, Budapest, 2005

Kivételes kötet. Mégsem állítható róla, hogy párját ritkítja. Mivelhogy nincs párja: ismereteink szerint a mai magyar irodalom- vagy művelődéstörténetben nem lehet hasonló munkákat találni. Ez persze a szerző személyéből következik. Érdeklődéséből, ismereteiből, szemléletéből: Kiss Gy. Csaba az az írástudó, akire a szakmai sokoldalúsága és elhivatottsága alapján leginkább talán a filológus megnevezés illik. Bár kiegészítéssel ez is: ha a filológia valamely nép vagy népcsoport nyelvével, irodalmával és műveltségével minden más vonatkozásával foglalkozó tudomány, akkor *A haza mint kert* tanulmányai azzal tűnnek ki, hogy nem egy, hanem több nép vagy nemzet nyelvét, irodalmát, kultúráját vetik össze. Ehhez viszont mindenképp járasság szükséges: az adott nemzet történelmének ismeretén túl a nyelvnek ismerete. A nyelvtudás, amely inkább rejtett szeretne maradni. Mintha hivatkozni a kutatás alapfeltételeként a saját nyersfordításaira vagy a magyarul kiadatlan művek eredetiben való olvasására hivatkozni. A téma természete pedig szinte egy poliglott képességeit követeli meg. A kötet három fejezete közül akármelyiket nézzük, mindjárt ez tűnik szembe. Stanislaw Vincenz pályájának, vagy a náci és a szovjet diktatúra összehasonlításáról szóló munkáinak bemutatásához éppúgy kell lengyelül tudnia, mint amikor Mickiewicznek, „a lengyel nép szellemi felszabadítója”-nak az emlékezetét abból a különös szempontból is idézi, hogy a magyar bor énekesként hány helyen említi a tokajit. De még az olyan apróságok tárgyalásához is alapos történeti s nyelvi jártasságra kell szert tennie, mint hogy a lengyelben külön főnév született a magyar borra. Csak így lehet fölrajzolni a hátterét ama látszólag nagyon egyszerű ténynek is, hogy a szlovákok különbséget tesznek az Uhorsko és a Mad'arsko között – ezáltal tagadva a Trianon előtti és utáni Magyarország folytonosságát. A szlovák nyelv elsajátítása mutatkozik meg a „szlávok Petrarcájának” nevezett Jan Kollár munkásságára fényt vetve, vagy két író, Mikszáth Kálmán és Svetozár Hurban-Vajansky egy regénye összevetésekor. Az pedig szinte már magától értetődő, hogy a kötet kiemelkedő jelentőségű írásai úgy értekeznek a kelet-közép-európai nemzeti jelképekről, hősokról, him-

nuszokról és folyókról, hogy hitelesítőként ott van rajtuk a többi szláv nyelv birtoklásának pecsétje.

De még ennél is láthatóbb az a vízjel, amely a filológus elvi, eszmei következetességének, szellemi, szemléleti meggyőződésének tanúsítója. Annak bizonyossága, hogy Kiss Gy. Csaba úgy fogja fel a maga feladatát, mint aki tudja, az emlegetett népek, nemzetek számára életbevágóan fontos (volna) egymás megismerése. Azért is, mert az úgynevezett nagy világ úgyis hasonlóan gondol bennünket. Am azért is, mert az előítéletek, elfogultságok ozlatásához talán így lehetne hozzákezdni, így lehetne a múltért, a közös örökségért felelősséget vállalni, s megbecsülni, hogy a másik nép is mint keretre, Kánaánra tekint a hazájára. A szlovákok és a magyarok kívánatos együttműködésével kapcsolatban mondja, mondhatná azonban más nemzetekkel összefüggésben is, hogy szükséges volna el-sajátítani a beleélés, „tudományát”, a mítoszaink elemeiből pedig szerkeszteni „egy-egy közös narratívát”. Másutt ezt az „emlékezet közös kalendáriuma”-ként képzelem el, olyan naptárként, ahová 1956 magyar forradalma, aztán Pozsony és Prága 1968-as tavasza, majd 1980–1981 lengyel Szolidaritása kerülhetne be. E helyett viszont azt tapasztalja, hogy terjedőben van „tér-ségünk sajátosan korlátolt szemlélete: nyugati nyelven, nyugati szemüvegen keresztül”. Holott egyáltalán nem biztos abban, hogy létezne valamiféle „nyugat-európai történelmi tudat”, ám ha mégis, az biztosan egyoldalú, e tudat tablóján a kelet-közép-európai országoknak, nemzeteknek „elég szerény hely” jut. Jellemzőnek tartja, a politikai tájékozatlanságra és érzéketlenségre is, hogy a nyugati politikusok és tudósok részéről mekkora ellenállásba ütközött mind Csehszlovákia, mind Jugoszlávia „fölbomlása”. Hogy mennyire nem látták be, ebben a térségben a modern nemzet kialakulásának folyamata nem ért véget még a XX. században sem.

Kiss Gy. Csabából viszont oly annyira nem hiányzik ez a belátás, ugyanakkor annyira hiányzik minden nemzeti elfogultság, hogy a ve-

Filológus, páratlanul

lünk szomszédos népek is akár szószólójukként tekinthetnének rá. Olyan követként, aki félreértéseket tisztázhatna az 1989 után kialakult helyzetre vonatkozóan – közöttük a legsúlyosabbat, amely szerint a „mi Európánkban” a kommunizmus bukása után a nacionalizmus éledt volna újra. E nemegyszer megbélyegző tévedések szerrinte abból fakadnak, hogy sem az angolszász, sem a francia nemzetfogalom nem alkalmas a helyzetünk megértésére. Törzítőnek tartja a szembeállítást: akik a Habermas-féle alkotmányos nemzetfelfogásból, az állampolgárok szerződéses jogviszonyából indulnak ki, azok felvilágosodott gondolkodók, akik pedig a közös származást és anyanyelvet hangsúlyozzák, azok

„szélsőséges és türelmetlen nacionalisták”. Jónak és rossznak ettől a merev elválasztásától a higgadtan érvelő, tárgyilagosságra törekvő filológus mindvégig tartózkodik.

Nem hiába hivatkozik annyiszor a tejtestvériség eszméjét és eszményét megfogalmazó Németh Lászlóra, „kulturaközi” vizsgálódásaira. *A haza mint kert* szerzője szerint ma talán még inkább jellemző, hogy sokan a közép-európai kultúrák és nyelvek ismerete nélkül akarnak tájékozódni a politika, a gazdaság világában. Hogy ez a történelmi összefüggések föl nem ismeréséhez, továbbá a nemzetek öngörgethet sértő túlzásokhoz, bántó aránytalanságokhoz vezethet, példák egész sorával igazolja. Fontos felvetés, hogy a nemzetállal gondolatának nemcsak a herderi jóslat volt a táplálója, hanem a történelmi helyzet is. A nemzet elsüllyedése nemcsak látomás volt, hanem valóság is: az illusztrációt Lengyelország függetlenségének megsemmisítése szolgáltatta. A másik, mai példa a szerző politikai érzékenységén túl szokimondó természetére is rávall: azt veti föl, hogy ha a mi embervesztésegeinknek ugyanakkora jelentőséget tulajdonítanánk, mint a 2001. szeptember 11-e után az amerikaiaknak, akkor a középületeinkre Vukovár pusztulásakor is kitéttük volna a fekete zászlót. Egyrészt a szomszédaink tiszteletét hirdette volna ez, másrészt annak az elismerését, ami a szerző szerint „régi” tézise, hogy ugyanis „nemzet nélkül nem megy”, e közösségi keret Közép-Európában megkerülhetetlen. Ezért is vall jó érzékre Jan Assmann *A kulturális emlékezet* című munkájának idézése: „A társadalmi hovatartozás tudata, amit 'kollektív identitásnak' nevezünk, a közös tudásban és emlékekben való osztozáson alapszik. Ezekben a beszéd közvetítésével, pontosabban egy közös szimbólumrendszer használatára révén osztoznak...” Már akik osztozni óhajtanak – tehetnének hozzá, a szerző intelmeit követve.

MÁRKUS BÉLA

Kiss Gy. Csaba: *A haza mint kert*, Nap Kiadó, Budapest, 2005

„Új” könyv Németh Lászlótól és új könyv Németh Lászlóról

Nem lehet elképzelni, hogy Németh László ne akart volna rendszeres irodalomtörténetet írni. Tervhalmazó volt, miért ne kísértette volna ez a terv is. A feltételezés több feltételezésnél: a *Szophoklész*-napló kezdetén olvassuk: „Nem én vagyok az első magyar kritikus, akít a görög irodalom annyira megbabonázott, hogy elkövette érte a legnagyobb tanulmányírói botlást: – irodalomtörténetet készült írni. Péterfy görög irodalomtörténetét a pisztolygolyó lötte szét, az enyémet az állhatatlanság. Az állhatatlanság-e vagy a pártosság, nem tudom. Még megvan a nagy könyv, amelybe olvastam, mint ’anyagot’ próbáltam behordani.” A terv helyére más terv lépett, Németh módszeres irodalomtörténete nem készült el, feltehetően azért, mert nem is készülhetett el, Némethet ugyanis jobban magához rántotta a kor, mint jeles kortársait, Babits Mihályt és Szerb Antalt. Egy világirodalom-történet vázlata azonban ott rejtett az írásaiban, s hogy mennyire ott rejtett, azt most Ekler Andrea mutatta meg, aki kibontotta ezt a vázlatot, azzal, hogy összegyűjtötte az írásokat, s értelmezésük után térben és időben egymás mellé állította őket. A teljes vállalkozás három kötetben jelenik majd meg, de már a mostani első kötet, ebben Kleist az utolsóként tárgyalt író, jó néhány felismeréssel megajándékozhat bennünket.

Ezek közül a felismerések közül a legfontosabb az, s úgy gondolom, ezt a mostani vállalkozás nélkül nem vettük volna észre, hogy az a Németh László, aki a saját korában mindig az új jelenségeket, s az új feladatokat kereste, ennek a kötetnek az egyik írásában is felteszi a kérdést, hogy melyek a huszadik század jellemző műfajai, szóval az a Németh László, aki saját korának irodalmát lehatárolhatatlannak látta, az elmúlt korokban-korszakokban a nagy összefoglaló korszakokat és a nagy összefoglaló jelenségeket-alkotókat kereste. Okát is adta ennek: „Az iro-

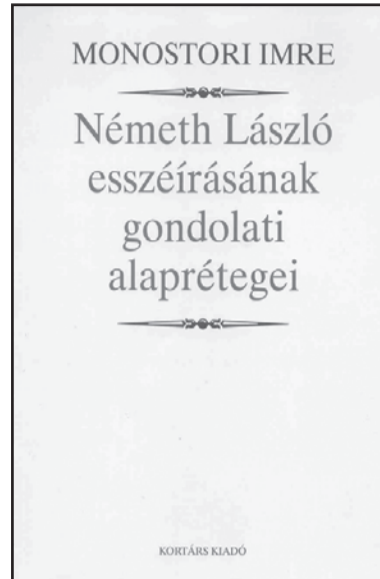
tokat veszik körül: a görögség nagy pillanataival foglalkozó esszét a Szophoklész és Arisztophanészal foglalkozó írások követik, aztán a Róma-csomópont következnek Vergiliusszal és Horatiusszal, aztán a tizenegyedik század csomópontja, majd a reneszánsz és az angol kiteljesedése Shakespeare-rel, majd a tizenharmadik század elemzése, vele együtt pedig a Goethe- és a Schiller-írások következnek. A legszebb – Némethet ismerve: természetesen – a görögök-höz kapcsolódó vallomás-sorozat a sokat idézett sorokkal: „Szophoklész után csak hét dráma maradt. Hét százhat közül; – milyen szép, hogy a hétnek *Antigoné* és *Élektra* közte van. Ez a két dráma más-más mondakörből merít, mégis összetartozik. *Antigoné* és *Élektra*: ellentétek és ikerszállások. *Élektra* után *Antigoné* olvasni: ugyanazt az indulatot elébb a pokolban, aztán a mennyben élni meg. A kötelesség hősnői. De az egyik kötelességgel a szív egész pokla vele zeng; a másik az indulat vizén lábujjhegyen jár.”

Ekler Andrea munkája megmutatja, hogy Babits és Szerb Antal munkája mellett rendelkezünk Németh László „világirodalom-történetével” is.

*

Messzire vezetne, ha Monostori Imre könyvének (*Németh László esszéírásának gondolati alaprtegei*) akárcsak legfontosabb megállapításaival érdemük szerint foglalkoznánk. Monostori az egyik legismertebb Németh László-kutató, ha jól számolom, ezzel a mostani kötettel éppen tucatnyi könyve jelent meg, s ebből a tucatnyi könyvből – megint csak a mostanival együtt – ötöt szentelt Németh László alakjának és munkásságának. Különösen sokat foglalkozott ún. ideológiai kérdésekkel, Németh László ideológiába is áthajló gondolataival, s talán még többet azzal, amivel rajta kívül talán senki sem, vagy nem annyit, amennyit ő, Németh László fogadtatástörténetével, azzal, hogy Németh gondolatait, művét, vagy inkább azt a sajátos szellemi alakzatot, amelyet Németh megtestesített, miképpen fogadták a kortársai. Innét, ettől a nézőponttól már csak egyetlen lépés vezetett a mostani kötet megalapozásához, annak a kérdésnek a feltételéhez, hogy honnét, milyen talajból nőtek ki Németh sajátos gondolatai, tételei, nem egy esetben ideológiai tételei. Akárhogyan is van tehát, Monostori Imre egyik legfőbb törekvése korábbi munkáiban is az volt, s ebben a mostani könyvben is az, hogy a korhoz kösse Németh László alakját, mintegy „visszakapcsolja” a saját korához Németh Lászlót. Mi tagadás, erre a „visszakapcsolásra” szükség is volt, hiszen Németh alakját, gondolatait ezernyi nézőpontból értelmezték, s ezzel idealizálták vagy éppenséggel fantomizálták is, ám akárhogyan is tették, elszakították saját korától. De sokszor még saját szövegeitől is, nem beszélve arról, hogy az elmúlt évtizedek egészen sajátos kiadási gyakorlata következtében lassan már azt sem tudjuk, hogy pontosan milyen formában is léteztek Németh László szövegei. Ráadásul Németh gondolatai rendszert is alkotnak, az időben létező és az idővel együttmozgó rendszert, ez pedig külön is arra készítethette Németh László kutatóit, hogy Németh gondolatainak rendszerszerűségével foglalkozzanak, ezzel együtt pedig kilépjenek abból az időből, amelyben ezek a gondolatok megteremtődtek.

Az életmű belső mozgásait akár az absztrakcióig elvívó megközelítésekkel szemben Monostori megközelítési módja szokatlanul és rokonszenvesen tárgyyszerű. Erre a tárgyyszerűsége maga is utal a könyve elé írott bevezetőben: „Sajátos monográfiát tart kezében az olvasó. A hagyományos (az életműbeli és a szokásos könyvbéli) időrend helyett ugyanis ebben az összegzésben az írói *témavilág* alaprtegeinek az egymásutánisága a rendezőelv. ... Németh László esszéírói világának egyik jellegzetes ismérve ugyanis nagy témáinak hosszú időn (akár több évtizeden) át vissza-visszatérő megjelenése, mondhatnánk

Monostori Imre: *Németh László esszéírásának gondolati alaprtegei*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2005

szokatlanul hosszú ’élettartama’. Ezt a sajátoságot ragadja meg és tárja fel áttekintésünk: a leginkább jellemző fő gondolati motívumok, témaretegek alakulását követi nyomon az esszéírói életműben.” Ezt a célkitűzést, „témamegjelölést” olvasva a Németh László-írásokon és a Németh László-„szakirodalmon” iszkolozott olvasó – ha van ilyen – felkaphatja a fejét, ha Monostori *csak* az esszéíróval foglalkozik, s az esszéíró munkásságán belül „skatulyázza” az egyes témaköröket, akkor hogyan állunk az életmű sokat emlegetett egységességével, kérdezheti. Tehát azzal, hogy ebben az életműben minden műfajnak – regénynek, drámának, esszének, tanulmánynak, kritikának, levélnek, naplónak, önéletrajznak, bevezetőnek, elő- és utószónak – külön szerepe, funkciója van. Mindegyik írás és mindegyik műfaj létezik önmagában is, de más életművekkel szemben a szokásosnál jobban kötődnek egymáshoz is. (Többek között éppen ezért volt roppant káros annak a valamikori hangszóló, hogy a regényíró Németh László tagadja a tanulmányíró Németh Lászlót, s hát ez az állítás természetesen igaz sem volt.) Nos, Monostori tisztában van az életmű egységességével, annak mozgatóját az egyéni és közösségi üdvösség keresésében látja, miképpen írja: „Németh László írói munkássága szétbonthatatlanul egybenőtt, egybeötözött, egybetartozó egész. Etikai alapja... a helyes, az erkölcsös, az ’elhívés’ nélküli vallásos élet keresése és hirdetése”. Abban, hogy Monostori látja az egész Németh László-i életmű egységét, s közben az esszéíróról, azon belül pedig az esszéíró főbb tételeiről beszél, nincs ellentmondás, s éppen azért nincs, mert minduntalan utal a motívumok egymáshoz való kapcsolódására és az esszéírói életműnek az életmű egészében elfoglalt helyére.

Mi az, ami ezek után az alapvetések után létrejön, megvalósul Monostori Imre könyvében? Egy hatalmas folyamatrajz, merthogy az esszéíró „motívumai” is az időben alakultak ki, a folyamatrajzon belül számos apró folyamatrajz, merthogy a motívumok az időben önálló életet is éltek, külön alakultak ki, s önálló utat jártak be. Így megjelenik előttünk az üdvösség-gondolat, a magyarság-fogalomkör, a „magyar műhely”, a „bartóki modell”, a „faj”, az „alkat” motívum-története, önálló nagy fejezetekben pedig Némethnek a zsidókérdéssel kapcsolatos állásfoglalásainak elemzéseit, a Kisebbségben-témakör elemzését, Németh és Székfű Gyula vitájának elemzését, a szárszói beszéd elemzését, az értelmiségi társadalommal kapcsolatos tételek elemzését, s az „emelkedő nemzet” elképzeléséhez kapcsolódó tételek elemzését találjuk meg. Egészében: szinte kézikönyvvel találkozunk, kézikönyvvel, amelyik bevezeti az olvasóját Németh László világába, s eligazítást is ad neki

ahhoz, hogy ebben a világban bolyongani tudjon, ám ez a kézikönyv nem csupán a kezdő tájékozódni akarót segíti, hanem a kutatókat is, hiszen ilyen méretű és jelentőségű „motívum-tár”, amelyben a legfontosabb motívumok első feltűnésüktől formálódásukon keresztül nyomon követhetők, mindeddig még nem született meg. Múltánál lenne, ha most felsorolnám, melyek azok a pontok, amelyeknek az értelmezésében nem értek egyet Monostori Imrével, én főképpen a húszas-harmincas-negyvenes évek valóban ideológiai súlyú kérdéseiben jobban érzem Németh korhoz való kötődését, mint ő, ám azt is érzem, hogy a Németh – Pap Károly – Székfű – Bibó négyesegben felmerült kérdések az eddigi számtalan megközelítés után is elemzőjükre várnak, azzal együtt, hogy ezeket a kérdéseket évtizedekig vitatják majd.

Hasonlóképpen el kell gondolkodnunk azon a Németh László-képen is, amelyet Monostori Imre könyve zárásaként felrajzolt: „A ’minőség’ fogalma minden emberi tevékenység tekintetében, relációjában központi kategória Németh László gondolatvilágában. Szerinte a minőségnek az életet – annak valamennyi megnyilvánulását – szabályozó legfőbb elvnek kell lennie. Termelésben a bérmunka helyett a szabad vállalkozás; társadalomban: az egyén és a közösség harmonikus kapcsolata; államszerveződésben: a szabad polgárok önkéntes szövetkezése; politikában a mellérendelés elve az alárendeléssel szemben; kultúrában: a régi görögök példája; nemzetben: a példanép (melyet nagyhatalom és a határon túli kisebbség egyaránt respektál); emberben pedig: az ’új nemes’, aki ’magatartás és akarat új lovagrendjébe akar tartozni, s nem ismer privilegiumot, mely a történelmi feladat és a személyes példa alól felmentené’. Ennek az esszéírói világnézetnek – éppen ebből következően – fontos és jellegzetes sajátossága az is, hogy benne az életünket, társadalmi környezetünket stb. meghatározó (és kifejező) páros – látszólag ellentétes – alapfogalmak, filozófiai, társadalomtudományi, politikai stb. alapkategóriák nem válnak ketté, nem polarizálódnak. Minőség és mennyiség, anyag és szellem, individuum és kollektívum, személyiségközpontúság és szociális elkötelezettség, népiség és urbanitás, konzervativizmus és liberalizmus, magyarság és európaiság egymást feltételező kettősségei (végső soron tehát a történelmi gyökérzetű ’haza és haladás’-eszmé társadalmi és szellemi alapvariánsai) az ő gondolkodásában nem ellentétei, hanem kiegészítői egymásnak. A Németh-életmű belső feszültsége és erőteljes sugárzása, Németh László gondolkodásának drámaisága éppen abból a rendkívüli erőfeszítésből, sok évtizedes szellemi küzdelemből fakad, amellyel ő a XX. századi magyarság és európaiság általa felismert leglényegesebb sorskérdéseit a megoldhatóság igényével, hitével és hitelevél összekötni, összeolvasztani, szintézisbe hozni igyekezett.” Az, amit ilyen hosszan idéztem, egyike a legjobb és legpontosabb Németh László-jellemzéseknél. Pontosan megmutatja, hogy Németh László nem csak író volt, jelzi, hogy Németh gondolkodásának egyaránt léteztek gazdasági, társadalmi, politikai, nemzeti és általános emberi vonatkozásai, jelzi ennek a gondolkodásnak a létezési módját is, azt, hogy az életében, alkat és sors huszadik századi küzdelmeiben megjelenő feszültségek feltételezték egymást, s az is, hogy a jellemzésül felhasznált fogalmak is feltételezik egymást, azokkal a tartalmakkal, amelyeket jelölnek, együtt kell élnünk. Ez a jellemzés jelzi azt is, hogy Németh ezzel a gondolkodással élte meg a manapság már annyiszor múlt időként emlegetett huszadik századot, csodálkozunk-e, csodálkozhatunk-e, ha számos sérülést is összegyűjtött, amíg a maga útját járta. S annak, aki fogékony erre, ez a jellemzés jelezheti azt is, hogy az induló huszonegyedik század elején is fontosak lehetnek a Németh László gondolkodásában megmutatózó értékek – még akkor is, ha ennek napjainkban még nem sok jele látszik.

FÜZI LÁSZLÓ

Németh László: *A mítosz emlőin – Írások a világirodalomról I.*, szerkesztette: Ekler Andrea, Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2005

dalomtörténet nagy nevei bizonyos fokig gyűjtőnevek is. A kor elpusztul, az író megmarad, s mint a kimaródás útján keletkező hegyek, annál magasabb lesz, minél többet hord el körüle az idő; a személynév annál több homályba veszett más nevet szippant fel, minél nagyobb volt körülötte a rombolás. Az irodalomtörténeti nagyság még oly közeleső korban is, melyből legalább könyvtárilag minden mű fennmaradt: az absztrakció egy neme.” Németh tehát az összefoglaló korszakokat és az összefoglaló alkotókat kereste az irodalomban, s ha ezt a törekvést felismerjük, akkor észrevehetjük azt is, hogy írásai ennek a törekvésnek a jegyében fogantak. Ha az írások belső idejét szemlélve sorba állítjuk őket, úgy, ahogy Ekler Andrea is tette, akkor az írások a legjelentősebb történelmi-irodalmi gócpont-

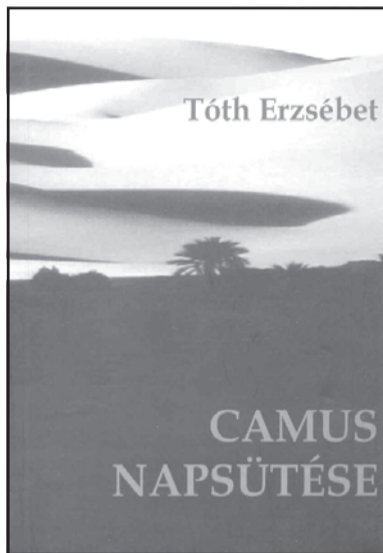
Az áhított méltányosság keresésének könyve

A költő Tóth Erzsébet első prózakötete, a könyvekről szóló ismertetőket, sokszor nyúló farknyi értekezéseket, morfondírozásokat tartalmazó, nemes egyszerűséggel *olvasókönyvnek* nevezett *Camus napsütése* vallomásos kisesszével nyílik, ugyanazzal zárul. Az elsőben József Attilával, a másodikiként említettben Albert Camus-val keresi magát a szerző, mintegy megadva könyve hangütését, behatárolva annak értelmezési horizontját, kijelölve viszonyítási pontjait.

Nem, nem véletlen tollbotlás, önfeledt billentyűjáték az iménti fogalmazás: az olvasás általában önmagunk keresése, „irányított alkotás” – ahogy az elmúlt század további kikerülhetetlen létértelmezője, a József Attilával egyidős Jean-Paul Sartre mondja (tényleg, az ő centenáriuma-ról nem feledkeztünk meg vajon?) –, magunk megformázásának fontos eleme, eszköze, a világgal s önmagunkkal való szembesülésnek eszméltető terepe (kérdésre kérdés: ez az irodalom – veti papírra Tóth, s éppen a Sartre-t is eszünkbe juttató Camus kapcsán). Ezen belül is az írók, költők hivatásos önkeresők, azaz: hivatásos olvasók (nem, inkább legyen a szóismétlés, mintsem napjaink közbeszédének egyik divatos szószórnyét, a *professzionálist* pótyógtessem ide a papírra, ezt maga Tóth Erzsébet pécézné ki legelsőnek, hiszen kevesen dohognak oly, már-már anakronisztikusnak tűnhető hevülettel nyelvhasználatunk vadhajtsái miatt, mint teszi ezt – rámutatva „a globalizáció és a saját felelőtlenségünk által okozott nyelvromlásra” – egynémi helyen ő). Személyiség és önbecsülés, személyiség és értékékpéveslet, élet és minőség egybeülelkező fogalmak nála („emberi és állati emberről” beszél egy helyütt; figyelme minduntalan oda irányul, „ahol az ember összeér az állattal”; „lehet-e szabadság nélkül élni?” – teszi fel a kérdést másutt); József Attila az „áhított arányosság”, az „áhított méltányosság” elérésének lehetetlensége miatti méltatlankodásra ihleti, s a 20. századot – mintegy Camus szellemében – a megtévesztő módon „emberbaráti szólalmok” mögé rejtőző szolgálalkúság és konformizmus

évszázadának mondja. Ráadásul a kor – s jól tudja ezt írónk is – „önmagában nem lehet istentelen”: az ember teszi, az emberek teszik azzá. Kulcsmondatot ír le akkor, amikor az oly eltökélten istenkereső Ady kapcsán megkockáztatja, hogy nem az ő „szavai 'nagyok', hanem mi vagyunk kicsik”.

Tóth Erzsébet hivatásos elégedetlenkedő, dohogó, aki szomorúan tapasztalja kortársai „többségénél, milyen kétségbeeséssel hiányzik belőlük a kétségbeesés”. Jóllehet erre meg lehetne minden okuk, hiszen olyan világban élünk, melyben „hazugság a rend”, s meg-megvillanó iróniájával minden lehető alkalommal éleset suhint a beletnyugvók, a – nem az ő könyvéből való, hanem Bettess Istvántól kölcsönzött szóeleménnyel – *kompromisszionáriusok* felé. Élhető életet sze-

Tóth Erzsébet: *Camus napsütése. Olvasókönyv, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc 2005*

retne, s szétnézve maga körül, megjárta a szemét élő és halott barátain, körbehordozva tekintetét az általa megsemmisített könyvek, életek világán, reményt veszítve látja sokak hiábavaló küzdelmét, a személyiség sokszor kudarcra ítélt fogcsikorgató erőfeszítéseit ennek érdekében („Mire az ember rádöbben, hogy csak egy élete van, többnyire már tudja, hogy annyi is elég”; vagy, ugyanez más megfogalmazásban: „Mire az ember rádöbben, hogy valójában mást szeretne, jó esetben arra is rádöbben, hogy a 'változtasd meg életedet' követelménye teljesíthető”). Egyre kevésbé érzi jól magát a világban; egész katalógust lehetne összeszerkeszteni ilyen utalásából („média sújtotta világról”, elüzetiesedett értékszemléletről beszél, viszolyg az „fényesre glancolt etetőktől”, letaglózza a „lélekbudózerek” serénykedése, fanyalag a globalizáción, viszolyg az Európa-mániától – természetesen nem az európai látóterrel, világtávval van baja, hiszen vérbeli költő maga is, kinek alapvető lételeme és lételménye a nyitottság –, a polgárról szólva elsősorban a haza állapotáról mer és tud értekezni).

Tóth Erzsébet *olvasókönyvének* írásait általában az alkalom szülte, gerjesztette (mely irodalmi alkotást nem?), az általa ismertett könyveket gyakran megjelenésük idejének véletlen egybeesése s a szerkesztői ízlés önkényessége rendezte egymás mellé (általában napilap- és folyóirat-kritikákról lévén szó). Könyvével ő is jól példázza, hogy a világ folyásának és önmagunk reflexeinek, reflexióinak folyamatos figyelése, a mindennapok – így az irodalom mindennapjainak – eseményrögzítése, a naplójelleg megtervezhetetlen megtervezettsége is szolgálhat írói plánumként, az előre kiszámíthatatlan összehátráztatása is világot lobbantat addig homályban levő léttartományokra, összefüggésekre. Így kerül nála egyetlen íráson belül egymás mellé például József Attila, Márai Sándor, Németh László, T. S. Eliot és Albert Camus, Tadeusz Rózewicz és Borbély Szilárd, így követei Gozdsu Eleket Szentkuthy Miklós, ekképp lel párhuzamot a *Közöny* és az *Izony*, de például Camus és Csoóri

Sándor között is („Csoóri Sándor Camus magyarországi testvére”). Az értékek – essenek bár időben és térben mégly távol is egymástól – egymásmellettségükben léteznek. Írásainak nyelve pontos, célratoró – akár ha verset írta –, az elbeszélés kényelme, a próza körülményeskedése idegen tőle, az affektáló irodalomkritikusi távolságtartás helyett vállaltan személyes, mindenben a személyiséget keresi, s mindent a saját személyiségén enged át, egy-egy ráeszmélés téres tereket nyit magunk-kereső gondolatainknak. Jól tudja: az ember leginkább azzal teremődik, hogy terem; nem véletlenül vallja – természetesen Camus mellett – nagy eszményének Borgest („...van Borges és az összes többi költő”). S azt is: a stílus nemcsak maga az ember, a stílus: minden. S hogy modernnek és távlatosnak lenni mindenestül csak úgy érdemes, ha korszerűségünk értékszemléletünk és erkölcsiségünk szilárd alapjain bontódik ki. Ha az minőség, s nem olcsó, vándorcirkuszos mutatvány, nem vásári trükk vagy múltó divat. Az elidegenedettségből vissza az erkölcsiséghez – sugalmazza az irányt, újraértelmezve a vámos Rousseau-t, a 20. század végi, 21. század eleji ember számára valamennyi szövege. Amit már csak azért is egyre sürgetőbbnek vél, mert a dolog úgy áll, hogy „lassan sem a csillagos ég nem látszik fölöttünk, sem az erkölcsi törvény bennünk”. Márpedig az irodalom szerinte éppen ehhez: az emberhez, emberhez méltóhoz, emberhez segíthet vissza bennünket („Maradjunk az embereknél [...] olvasási távolságban”, hiszen „hajózni nem, de olvasni muszáj”). Ehhez pedig nincs, nem lehet mit hozzatennünk. Maradjunk hát ennyiben.

TÓTH LÁSZLÓ

Penckőfer János rendszeresen föladj a leckét az olvasónak: alakítson ki stratégiát arra, hogyan olvassa új verseskötetét. Egyenként negyven versnek, vagy egyetlen, negyven darabra fölcsabdalt nagykompozíciónak tekintse-e; keressen-e szorosabb – mondjuk – lineáris kapcsolatot az egyes szövegegységek (versek) között (találhat ilyen szálát, egy „történetet” is dekódolhat), vagy mindegyikhez szűz szemmel közelítsen. S egyáltalán, ha már megnézi a tartalomjegyzéket, amely címek meg kezdősorok szerint is föl sorolja a verseket, elbizonytalanodik, netán a helyes olvasat a könyv végéről kezdődne (vagy valamilyen rejtett kód szerint haladna), s visszafelé olvasva a verseket, többre jutna. És hogy a versek számozásának van-e jelentősége vagy nincsen stb.

A *Boldogasszony tenyere* című verseskötetnek jó cím: csak hogy magában a könyvben, az egyes versekben biztosan nem azt kapja az olvasó, amit a cím alapján várna – én legalábbis szakrális archaizálást sejtettem. Ehhez képest a versekben megjelenik ugyan a szakralizáció is, meg a folklorizáció is, de a szöveg alaptermészetét mégsem ez határozza meg. Inkább egy meghökkenítő alakzatokkal, lírikusi sejtélemmel átszótt, már-már szenttelen, tényrögzítő, ugyanakkor expresszív prózairói nyelvre emlékeztető a verstest maga. Az egyes versek hosszú, többsoros barokkos címmel vannak ellátva, amelyek nem biztos, hogy mindig megjelölik magukat a verseket (bár meg lehet, a címek mindig hagyományos funkcióval bírnak, pusztán az olvasó számára nem mindig dekódolhatók). S ha még azt is hozzávesszük, hogy Penckőfer János kárpátaljai („legkisebb sipočka”) költő, regényíró, valamint a kárpátaljai magyar irodalom kitűnő, elkötelezett monográfusa, végképp tanácsstalnok lehetünk, merthogy a *Boldogasszony tenyere* nem kifejezetten a „regionalitás” hagyományaihoz kapcsolható könyv, első olvasásra biztosan nem az, sokkal inkább tűnik *afféle* posztmodern „szöveg-halmaznak”, amelyben a káldeusoktól a Fehérszemű hőszi vírig árt a cyber-térig sok minden szóba kerül.

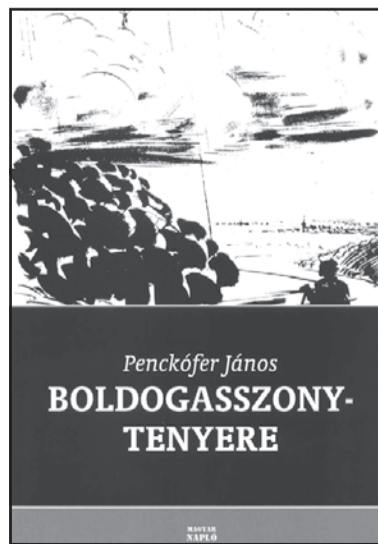
„Miféle emberek vagyok?”

Talán az eddigiekből is kitűnik, hogy Penckőfer János könyve nem egyszerűen egy újabb verseskötet, nem is csupán „rendhagyó” kötet, hanem nagyigényű kísérlet – kísérlet arra, hogy elszakadjon a költészet hagyományos megszólalási formáitól, s valamiképpen „tisztá lapot” teremtsen ahhoz, hogy a maga „itt és most” helyét kijelölje és meghatározza.

Nem könnyű olvasmány a *Boldogasszony tenyere*; rá kell hangolódni, szokni kell nyelvét, állandó vibrálását, szokni kell, hogy ne akarjunk *mindent*, pláne nem azonnal érteni, dekódolni, értelmezni, hanem hagyatkozzunk csak magára a lassan (és egyszerre izgágán) hömpölygő, áradó szövegre, fogadjuk el, hogy szöveglabirintusba kerültünk, amelyből vagy lesz kijárat (megoldás, végső üzenet, feloldás), vagy nem lesz (lesz). Ha a könyv hangulatára hagyatkozunk, egy idő után képesek leszünk fölvenni a szöveg ritmusát, s érzékeljük azt a hangulati-érzelmi-intellektuális-földrajzi stb. tér-idő koordinátát (képzavar, de szemléletes), amelyben egy különös, furcsa „narrátor” rója rendületlenül a maga „szövegszéleit”. Pontosabban nem is egy „narrátor”, „beszélő”, „lírai én” beszél/sétál, hanem (körülbelül) kettő, az „én” és egy másik „én”, tehát tudathasadásra, illetve tudatkettőzésre gyanakodhatunk, de hogy milyen az egyik én és milyen a másik én, azt inkább csak megsejthetjük, mert ez a tudatkettőződés nem a tudatos és a tudattalan, vagy a jobbik és a rosszabbik, az angyali és az evilági én tiszta kivetülése, vagy egymásba tükrözöttség, hanem mindegyik és egyik sem. Ez a narrációs síkban is megjelenő kettősség (hol egyes szám első személyben beszél önmagáról az én, hol – többnyire – a másik én beszél az egyikről egyes szám harmadik személyben [de melyik a másiktól?], majd megszólítja stb.) kétségtelen, zavaros, kaotikus, kusza létszituációt jelöl, s a kötet ebből a káoszról próbál meg kitörni a rend felé,

a szöveglabirintusból a tiszta (angyalhang) felé. Természetesen a káosz akkor győzhető le, ha ez a két(féle?) én egymásra talál, csak hogy azért sem találhat könnyen egymásra, mert mindkét ennek kérdéses a léte. Vagyok-e (én), van-e ő (másik én), avagy: „Miféle emberek vagyok?”, avagy: „ki az én a hangban, / hol a test az ében”.

Az én(ek) csak „dikció(k)”, s a versek egy nyomozás, (én)keresés történetét követik végig, amelyben a „verbális én(ek)” megpróbálnak egyetlen „valóságos én”-né összeállni. A nyomozás, keresés össze nem függő, nem értelmezhető emlékszilánkokat hoz felszínre, nem mon-

Penckőfer János: *Boldogasszony tenyere*, Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2005

danám, hogy „szabad asszociációs” technikával, inkább az esetlegesség, az ad hoc, vagy a számítógép „keresőrendszerének” az automatizmusával, ugyanakkor a szétesettségének tudatában lévő én(ek) mindig valóságos fájdalomával. A könyv végére „összeáll” a kép, az anyanyelvi kultúrában, a szellemi örökségben, a szülőföld személyes és tárgyi kötéseiben, s nem utolsósorban a transzcendenciában mégis csak valóságos eggyé válik a széthullott én. (S közben persze értelmeződik a könyv alcíme is: „Sétá-minta érc- és cimbalomhangzatban huszonegy számozott helymegjelöléssel” – ti. a Szent Pál-i szeretethimnuszra való utalással a keresztényi szeretet és metafizika és mitológia mintegy ernyőként befogja a vers tereit: hiányában, kuszaságában, majd eszményítésében.)

Természetesen az imént körvonalazott, igen vázlatos olvasatomtól eltérő más olvasatai is lehetségesek a könyvnek, s nem kerülhető meg a kérdés, valóban szükséges-e ennyire „szétírni” a szöveget, ahogy Penckőfer János tette. Szócs Géza *Párbaj, avagy a huszonharmadik hóhullás* című (rokon szerveződésű) kötete okozott megjelenése idején ilyesfajta tanácsstalanságot nekem: vonzott a szuverén, nem hasonlítható versnyelv, a kötet ezoterikusnak tetsző magánmitológija, de a kötet valódi olvasata csak a költő későbbi kötetei felől nyílt meg. A *Boldogasszony tenyere* kötet hasonlóan zavarba ejtő, ugyanakkor erőteljes, magánmitológiájában nem hasonlítható, s költőre valló nyelvi biztonssággal megírt verzlánc – talán még kísérlet, talán már állomás.

PÉCSI GYÖRGYI

A kolozsvári Polis könyvkiadó évek óta sorozatban jelenteti meg Bánffy Miklós írásait. Először két kiadásban adták ki rendkívül érdekes memoárjait, az *Emlékeimből*-t (ez felbecsülhetetlen s szarkasztikus is dokumentumértékű visszaemlékezést is tartalmaz az utolsó magyar király koronázási ünnepségeiről, a ceremóniamester maga a nagyhírű szerzőnk volt) és a *Huszonöt évét* s néhány rövidebb írást, a politikai Bánffy töredékes emlékiratait... Aztán az *Erdélyi történet* című regénytrilógia következett, majd egy leveleskönyv (*Bánffy Miklós estéje*) és az összegyűjtött novellái. Ebben szerepel egy 1944 júliusában az Erdélyi Helikonban közzétett hosszú elbeszélés is, *Tannhauser és a kis princess*, azzal a megjegyzéssel, hogy belőle Bánffy kisregényt írt, amelyet *Bűvös éjszaka* címmel 1947-ben Józsa Béla az Athenaeumban jelentetett meg, ami igaz, csak az nem, hogy kisregényt írt volna, a két szöveg, tanúsíthatom, mert összehasonlítottam, szóról szóra azonos, Bánffy csak a címét változtatta meg! Legújabb *Fortéjos Deák Boldizsár memorialéja* című, összefüggő novellafüzérét adták ki, amely először az Erdélyi Szépművés Céhnel jelent meg, a szerző iniciáléival és illusztrációival, másodsor a Révai életműsorozatában, 1943-ban, kiegészítve a *Kolozsvár ostroma (1704)* ciklus két elbeszélésével. Ezek is szerepelnek a Polis kiadványban, Bánffy a novellákat indító iniciáléival és kifejező, szatirikus illusztrációival együtt...

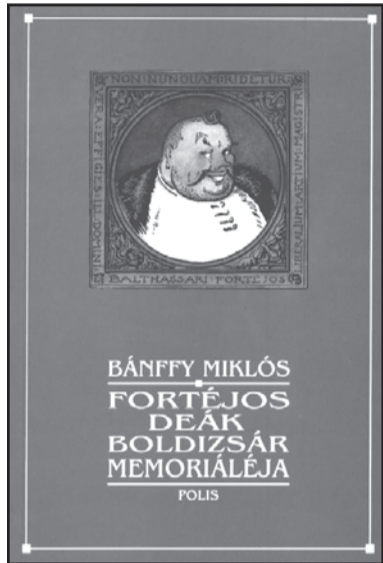
Bánffy *A kiadó előszava* című, sziporkázóan szellemes írásában hőséről megállapítja, hogy ugyan keveset tudunk róla, de minden valószínűség szerint a tizenhetedik század végén született, s bizonyosan Padovában is tanult. „Alighanem ott nyerte el a 'liberalium artium magister' címet, melynek a 'Deák' a magyar megfelelője.” Az életrajz még törökországi és későbbi itáliai utazásokat is említ, s leírja, hogy a 'memoriálét' – maga a tudós szerző „rendeztetten” küldte el egy közeli ismerősének, rokonának, bizonyos Zablya vagy Zabja, vagy Szablya Jánosnak (az sincsen kizárva, hogy törvénytelen fia lett volna?) egy igen érdekes levél kíséretében, amely a kiadó szerint érdemes a publikálásra, s mintegy fölvezeti Fortéjos reneszánszkorit történeteit, amelyeket „azokat a tanulságos és bizonyos életbölcseket is tanúsító” felismeréseket foglalják magukba, amelyeket Fortéjos „úti memoriálének” nevez, s bánatos

Magasles

Morál és életöröm

szívvel vallja meg öccsének, hogy kiadásra egyelőre nem is gondolhat, hiszen hol van már köreinkből az olyan fejedelem, mint Bethlen Gábor, vagy az öregebb Rákóczy György, Erdély főurai pedig tatár rabságban sínylődnek, s különben is „...manapság nincsen gazdája népünknek. Gyakran bég vagy spahoglán basáskodik rajtunk és mind csak szabad-kapzsira vagyunk és kápé-rátéra. Mégis azt mondom, békés szívvel kell lenni és nagy nagy furton-fúrás jóra nem vezet, mert ha nem is tészen rendet senki közöttünk, maga az élet rendet von, vagy elébb, vagy utóbb, ahogy nem is egy írásomban meg is olvashatod.” Es ezután következnek ezek a búbajos itáliai, reneszánszkorit történetek. Már az előbbi

idézetből is látszik, hogy Bánffy stílusa, modora külön színfoltja a könyvnek, azaz maga a könyv. Hiszen ez a tizenhatodik-tizenhetedik századbéli erdélyi memoárírók nyelvét bravúrosan imitáló s ezzel az imitációval Fortéjos és a hozzá hasonló „memoriálé-írók” észjárását is pazarul újja-remtő könyv stílusából teremti önmagát. Itt a forma a rendező elv, az elrendező erő. Fortéjos szemforgatóan erkölcsös hozzáállása különösen akkor vezet telitalálatokhoz, amikor éles ellentétben áll az elmesélt történetek Dekameronba illő, vaskos valóságával. A morálról, az erényeskedésről, az erkölcsösözsködésről van szó, s minden kiderül, amikor kibomlanak a pajzán történetek, az egyik búbajosabb és szarkasztikusabb, mint a másik. Bánffy láthatólag elemében van, teremt egy nyelvet, ami részben újja-remtése egy, így talán soha nem voltunk (még leginkább Apor Péter vagy Hermányi Dienes József stílusában valósul meg valami hasonló), másrészt újja-remtett egy észjárást, ami Erdélyben – fő a pragmatizmus! – azóta sem igen változott, s ezt nem véletlenül nevezhetjük, a hős nevéből kiindulva „fortéjos”-nak vagy furfangosnak. Mindazonáltal a játék nem önmagáért való. Bánffy üdvözölve Schöpflin Aladár kritikáját, amely szerint „...az apokrif Fortéjos Deák Boldizsár Ferenc memoriáléja kizárólag egy elmés formai ötlelet szüleménye...”, egy hosszú, „műhelytitkaiba” is bevezető magánlevélben így magyarázza novellaciklusa megírásának okát s körülményeit: „...Fortéjos uram igazában nem művészi kedvelésből keletkezett, hanem az eredete az, hogy burkolt formában válaszolni akartam némelyek támadásaira, mégpedig olyan módon, hogy csak az érdekelt támadók értsék a szót, de a megnyilatkozásnak olyan formája legyen, mely a be nem avatottaknak is élvezhető. Midőn román állampolgár lettem (1926-ban – B. L.) néhány itteni magyar vezető ember azt hitte, hogy politikai vezérségre aspirálok. Ezek korántsem örültek, hogy ide visszatértem, és elég ügyetlenül már román vezető emberek előtt is kifejezték ezt. – Ekkor írtam az Ellenzék kolozsvári napilap irodalmi

Bánffy Miklós: *Fortéjos Deák Boldizsár memorialéja*, Polis Kiadó, Kolozsvár, 2005

Vannak könyvek, melyeket, mint a jó bort, vétek gyorsan és mohó, türelmetlen habzsolással fogyasztani. Ezeknek gondolatmenetét, szavait, mondatfűzéseit és sorközeit, de olykor a papír zizzenését is apránként tanácsos ízlelgetni, mert csakis így adják ki igazán zamatakat.

Demeter Szilárd *Egérfelügyelő* című novelláskötete a maga különös és öntörvényű világával az ilyenfajta könyvek közé tartozik.

A kötetben szereplő tíz novella egy-egy mozaikként eleveníti fel a megidézett bányavidék lepusztult életterének történéseit és sajátosan groteszk szereplőinek alakját, hiteles képet rajzolva általuk erről a világról. „A romlás virágai ezek a »hősök«, akik halálos játéknak fogják fel az életet”, fogalmaz a szövegekről roppant találóan a kötet fülszövege.

Tulajdonképpen maguk a novellák is folyton tematizálják az elmúlást. Majdnem mindenik novellát belengi, vagy legalábbis megkísérti a halál, illetve az agresszivitás motívuma. Azonban kiemelt jelenlétük mögött talán mégis egészen másról van szó. A szerző előző, 2004-ben kiadott *Mondolat* című könyvében is megjelenő Orrbelefütty nevű fiúcska e kötetbeli történetében (*Egy nap*) – de nézhetnénk e tekintetben akár a többi novellát is – finom érzékkel hajlanak egymásba, a mítoszok világát idézve, az isteni és az emberi dimenziók, „mert Orrbelefütty isten volt, néha csak félisten, vagy félisten egyharmada”, a fény és az árnyéknak pokoli világa, a gyermeki önfeledt és örömteli hancúrozás, amely „virág-hieroglifeket” rajzol a tájban és a könyörtelen gyilkosság. A szerző rendkívül ügyes arányérzékkel mozog közöttük, és valójában mindig a határon maradva, sosem billenve át túlzottan, pártot foglalva egyik vagy másik oldalra. E „kijózanító” távolságtartást jelzi a szövegekben olykor fel-feltűnő ironikus él is.

Látszólag erőteljes a történetek *Sinistra körzetes* reminiscenciákkal való telítettsége, azonban a Bodor Ádám és Demeter Szilárd novellái közötti átjárást igazából a „zónázás” teremti, melyről Demeter a *Mondolat* című kötetében (*Zóna*) a következőképpen ír: „A Zónában, mint tudjuk, semmi sincs. Illetve nem az van, amiért az ember bemelegszik, hanem ő maga van, és

A zónázás természetrajzáról

radikálisan csak ő maga létezik. Még a kommunikáció, vagyis a dialógus sem működik rendesen: ezért merem azt állítani, hogy mind az olvasók (?), mind pedig a szerzők (?) tulajdonképpen önnön világukban zónáznak”.

Az *Egérfelügyelő* novellái a „puszta élet megjelenítése során” megteremtik a maguk Sinistra körzetét. De ez már más mint a Bodoré, nemcsak a térbeli távolságok következtében (ha egyáltalán lenne jelentősége vagy beszélhetnénk mindkét esetben létező és földrajzilag is pontosan behatárolható helyekről), hanem mert egy másfajta,

Demeter Szilárd: *Egérfelügyelő*, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005

sokszor gyermeki, illetve kamaszos szemléletmódot mutatnak. Folyton átjárja a novellákat egyfajta naiv érzelmi töltet, melynek mozgatórugója széles skálát jár be a dacon, fájdalom, bosszún, agresszivitáson, kétségbeesett kapaszkodáson, hontalanság érzeten és józan belátáson keresztül egészen a szertelen viháncoláson, a játékon és a szereteten át. Ezeknek túladását viszont megakadályozza a novellák nyelvi univerzumának fegyverzettsége, a szövegszervezés alapos, jól kidolgozott és tömör felépítése, így a szöveg is hitelesen adja vissza e megjelenített világ nyelvi jellegzetességeit.

Egymást követik az eredeti és ösztönösen sodró, sokszor sokkoló jelenetek (a földből kinőtt fiúk története, *Egyszemjankó*, amint az eltévedt labda után felkapaszkodik a trafóházba stb.). Viszont a szerző mindig tudja, hol kell megállni ahhoz, hogy igazán hatásosak, olykor pedig rejtélyesek vagy misztikusak lehessenek a megjelenített történetek.

A kötetkezdő szöveg (*Emlékeim a háborúról*) is már ezt teszi. Megelőlegezve az ősi hagyományok szellemét idéző, mégis egy sajátosan jelenkori teremtéstörténetnek a hangulatát, amely érvényes marad végig a kötet novella-füzérének egészében. „Bármiféle háborúról nagyon rossz emlékeim vannak, de erről az egyről különösen. Akkortájt történt, amikor Isten elválasztotta a Szellemet a Lélektől, és a Test lón az Ige. Íme, megszületett az Ember. / És az Ember jól fejbe verte a Másikat egy kővel. / Csak úgy. / Mert a kőkézhez-álló.” Ez a mítikusba csúszo világábrázolás azonban mindvégig a „zóna” határain belül marad. A bányatelepi, a kisvárosi, és többnyire a társadalom peremére szorult gyerekek groteszk, sokszor tragédiába torkolló életeseményein keresztül villan fel egy másik és egyben mélyebb valóság.

Kétségtelen, hogy stílusukat tekintve igen szorosak az átjárások a Demeter-novellák között. Mégis már első olvasásukkor is egyértelműen szembeötlők, hogy a kötet azon hat alkotása, melyek már a szerző 2001-ben megjelent első no-

mellékletébe az első Fortéjost, a Szent Ferencet, melynél az erdei vadak nagyon barátságosan fogadják a jövevényt és az öreg kuvasz az ő 'koslapockáját' félti tőle...” (Közli Marosi Ildikó, a *Bánffy Miklós estéje* című leveleskönyv bevezető tanulmányában...) És így tovább, minden írásról lerántva a leplet, elárulja fogantatásának okát, körülményeit. Allegóriák tehát ezek, de annyira sikerültek, hogy a „lokalizálások” nélkül is érthetőek, élvezhetőek, s csak sajnálhatja az olvasó, hogy Fortéjos uram csupán „úti memoriálékát” tett közzé, csak itáliai történeteket írt s nem nézett szét az előző bizonyos részleteit leszámítva, a kies Erdélyországban is...

Talán ezt pótolandó születnek a második ciklus, *Kolozsvár ostroma (1704)* szellemes „hazai” történetei. Ezek is bravúros stílusimitációk, Bánffy láthatólag otthonosan mozog mind az észjárásban, mind a nyelvben, s kolozsvári történeteit úgy is olvashatjuk, mint rövidke bevezetőjük egy tragikomikus, de Erdélyre mélyen jellemző megállapításának kibontását. Szól ez pedig imígyen: „...ameddig az üvegbutélia az ászokban fekszik, úgy látjuk, szintiszta benne a bor. De ha megrázzuk, hát akármiyen láthatatlan kicsi salak volna benne, fölzavarodik a teteje. Így van az embernél, midőn olyatén situációba jut, készületlen, kire békés életiben sohase jutott volna.” Mivelhogy ezek „háborús”, a kurucok világát fölelevenítő anekdoták, a történetek Kolozsvárjában hol a kuruc, hol a labanc az úr, s a „békés” civil-lakosság mit is tehetne mást, alkalmazkodik, hiszen ahogyan már Sütő András is megírta, itt mifelénk a virtus mindéig idomult a korszellemhez. Egyáltalán azért, hogy megmaradhasson... Bánffy „bosszúja” tehát nemes volt, támadóival, írja a Schöpflinnek írott levélben, mivel magyar emberekkel polémiába kezdeni nem akart, önfeledten és szellemesen tette tehát őket... nevétségessé.

BOGDÁN LÁSZLÓ

velláskötetében, a *Tempetőfi naplójában* is szerepeltek, sokkal inkább összetartanak. Az utánuk következő novellák (főleg a *Majális* és az *ötezer forintos bankjegy*) világa és beszédmódja kissé eltér az előzőektől, részben megbontva az *Egérfelügyelő* addigi egységes és sajátos hangvételét. Az így létrejött szétartást viszont enyhíti a kötetzáró és egyben annak címét adó írás, amely mintegy keretes szerkezetet biztosítva a könyvnek tér vissza a természet és a társadalom peremének határára, a feltartóztatathatlan ernyedés világába. Némiképp új szint is hozza az addigi írásokhoz képest, mivel a narrátor beszéde itt a görögök (és az apa) nyomán enyhén filozófiai elmélkedéssel is megspékelt: „a föld lefelé mozog és ez az elklönüléshez hasonlít; és így a természet szerint történő mozgásnak inkább a Viszály az oka, semmint a szeretet, úgyhogy a Szeretet általában inkább a természetellenes mozgás oka”.

Az *Egérfelügyelő* cím (és társulva hozzá a borító is) egyfajta önreflektív gesztust sejtet e szövegek felett, ugyanis bennük az eldöntetlenség határain való mozgás jut fontos szerephez, a megidézett világon belül levés vagy kint levés, a jelentéktelen dolgokon belül maradás vagy a tényleges összefüggések feltárásának dilemmája. Ha a borítón egy pillanatra eltekintünk a cipő talpának lenyomatától, akkor máris akár a rácson innen és túlvan kérdése is problematikusá válhat. De ezt már mindenki döntse el maga. Számomra nyilvánvaló tény, hogy rendkívül értékes novellák gyűjteménye ez a Demeter-kötet. Hiszen már indításkor ott van a *Medvevadászat*, a Tiszatáj folyóirat 2000-es novellapályázatnak elsődíjas alkotása, de a kötet többi írása is hasonlóan igényes színvonalú és eredeti megoldásokkal élő, maradandó olvasmányélményt biztosítva az olvasónak.

ZÓLYA ANDREA CSILLA

Az ügynökmúlt emlegetésétől a bombariadóig

A 37. Magyar Filmszemle elején, amikor úgymond még csak a lapok leosztásánál tartott a rendezvény, az is foglalkoztatott, hogy milyen külső hatások lehetnek, amelyek kedvezően vagy negatívan befolyásolhatják a filmes eseményeket. Nyilvánvalónak látszott, hogy Agárdy Gábor váratlan halála miatt még inkább ráirányul a figyelem az immár világhírű Márai-regény adaptációjára (A gyertyák csonkig égnék, rendezte: Ig-lódi István, 90'), és a ki tudja hányadik ügynök-botrány miatt Szabó István személye és az ő rendezésében bemutatandó alkotás is (Rokonok, 110 perc) ugyancsak az érdeklődés középpontjába kerül(het). Egyébként nagyon ízléstelen dolog volt ez a leleplezéses dolog, nem ide való téma, és most erről szól ez a mustra.

Nem érintkeztem különösebben az alkotókkal, és ugyancsak elkerültem az újságírókkal, meg a különböző filmes szakemberekkel való beszélgetéseket is. A kapcsolattartást minimálisra csökkentve, saját ösztöneimre szorítkoztam, csak az egyes produkciókhoz tartozó sajtóanyagokat, a rövid ismertetőket, a katalógusokat olvastam át, hogy mindvégig rákényszerüljek a személyes tájékozódásra. Jól látszott, hogy a szervezők ez alkalommal négy kategóriát különítettek el: a játékfilmekét (versenyben: 24), a kísérleti- és kisjátékfilmekét (így, együtt, összesen: 28), a dokumentumfilmekét (38) és a tudományos-ismeretterjesztő alkotásokat (12). Nyolc nap alatt ez összesen 102 produkciót jelentett, összesen mintegy 6086 perccel, azaz valamivel több, mint 101 órát. Ez az összesítés nem tartalmazza az itt-ott még ugyan vetített, de a versenyből valamilyen kimaradt filmeket. Egyébként megjegyzendő, hogy más források alapján 104 versenymű összeszámlálása is lehetséges volt, de én a hivatalos katalógust vettem alapul.

Korábbi tapasztalataim alapján most is már az elején észleltem, hogy a teljes anyagban csak akkor tudja átrágni magát egy hagyományos szerkesztőségi

Taxidermia

csapat, ha legalább hárman, szerencsésebb esetben négyen vesznek részt a szemlén, mondjuk úgy, hogy három elszánt ember a vetítéseket követi, egy fő pedig a sajtójelenségeket, a pletykákat és a párhuzamosan szervezett szakmai tanácskozásokat figyeli. Így, magányosan dolgozva nem volt más választásom, mint a véletlenre, illetve a játékfilmek és a dokumentumfilmek iránti természetes érdeklődésemre bízni magam, és néztem, néztem, csak néztem, hiszen moziban voltam. A játékfilmek közül összesen nyolcat (77 perc), a kísérleti filmek közül egyet (77 perc), a dokumentumfilmek közül hatot (374 perc), a tudományos és/vagy ismeretterjesztő filmek közül négyet (211 perc). Összesítve: mintegy 24 órát töltöttem a vetítéseken, nagyjából egynegyedét látva a felhozatalnak. Néha sikerült egy-egy fél filmet elkapnom, csak úgy, menetközben, ha véletlenül akadt üresjáratú félórám, de ezeket most nem számítom oda a többihez.

Stílszerűen Szabó István filmjével kezdtem. Valahogy úgy éreztem, hogy ezúttal a rendezőnek nem sikerült igazán nagyot alkotnia, mintha felületesen elnagyolt maradt volna egy-egy jelenet, mintha nem tudta volna Móricz írói világát teljességgel felidézni. Én így láttam. Pedig olyan kiváló színészekkel dolgozott, mint Csányi Sándor (aki egyébként a Csak szex és más semmi című filmben alakított szerepéért kapta a legjobb férfiszereplőnek járó díjat), mint Tóth Ildikó vagy Eperjes Károly, és a vezető operatőr pedig maga Koltai Lajos volt.

A Fej vagy írás (játékfilm, rendező: Lengyel Andor) egy tipikusan újgenerációs produkciónak mutatkozott. Viszonylag kis költségvetéssel és gyorsan készült. Egy félénk, szerényen és átlagos körülmények között élő műgyememi hallgató, András (Keller János) reménytelenül szerelmes a pletyka- és bulvárlapok címloldalán szereplő Mariann nevű szépségbe (Görög Zita). Azonkívül, hogy rendszeresen böngészheti a modellről szóló weboldalakat, semmi esélye sincs arra, hogy valaha is beszámolhasson érzelmeiről a tőle oly távol, egy egészen más világban élő lánynak. Igen ám, de az élet (illetve annak itteni forgatókönyve) produkálhat meglepetéseket. Valami matematika-vizsga után a fiatalember és barátai arra kényszerülnek, hogy az egyre inkább fenyegető tandíj végett átmenetileg munkát vállaljanak, és véletlenül éppen abban az étteremben, illetve rendezvény-szolgáltatásnál mosogassanak, ahol a modell is előfordul. Itt aztán min-

den összjön. Mariann elgázolja a szerelmi bántatából kifolyólag ittas Andrást, akit aztán felvisz a lakására, de mindvégig velük tart Tamás (Varju Károly), mint a fiú legjobb barátja, aki gondoskodik arról, hogy rejtett felvételek készüljenek e teljesen ártalmatlan együttlétről, amely csak arról szól, hogy az egyébként sértetlen diákot a lány kikúrálja a részegségből. Aztán a másnap! Sajtó. Címoldal. Botrány. Mariann menedzsere, Károly (Pindroch Csaba ismét), az a jampec frizurás törtető, anyagi és egyéb megfontolásokból együtt él a lánnyal – illetve élne, ha annak húga, Barbara (Lipcsei Betta) nem kavarva, s nem ajánlkozna közben teljes mellbedobással –, fantáziát (Mit? Pénzt!) lát abban, ha ügyfelét a diákkal futtatja, ha kiengedi a városba, hadd csámcsogjon a sajtó ezen az új kapcsolaton. Zajlik a zélet. András hamar rádöbben, hogy csupán eszköz, egy ügyes PR-húzás szenvedő alanya. Ha nem moziban lennénk, akkor szinte természetes, hogy tragikus fordulatot is vehetne itt a történet, talán az lenne a szerencsésebb és a drámaibb. Mariann azonban – csodák csodájára – a szerelmet, a benne hirtelen feltámadó igazi és mélyen őszinte érzelmet választja. Meglepő, de nem ismeretlen fordulat – ha egy kicsit másképpen is –, gyakran lehetett ilyen boldogító fordulatokat látni a '30-as és a '40-es évek magyar filmjeiben; nem kellett volna amerikai mintákat idecipelni, kis vizsgálódással akár helyben is fellelhetők lehettek volna ehhez a kellő eszközök.

E könnyed és felejthetően vidám játék után ajánlatos lenne azonnal beülni az Egy nap című (dokumentum)filmre, hogy visszazökkenjünk. Nekem véletlenül sikerült így, s a hatás annál nagyobb volt.

Ugyanaz a Budapest volt látható, ugyanazok a hidak, ugyanazok a középületek, szinte ugyanazok a tájak, csak az előzőekben észlelt glanc nélkül. Itt nem az volt a fontos, hogy jólöltözött emberek mozogjanak divatos helyszíneken. Nem vadonatúj autók suhantak tova az egyébként valószínűtlenül sima sugárutakon. Egyébként: hol van az az Andrásy út, amelyen ezerrel lehet végigszárguldan, csak úgy? Itt nem holmi rivaldafény vonzotta az embereket, hogy a jelen talmi fényében csillogva megmártózzanak! Pesty László egyebet mutatott nekünk, egy másik Budapestet, a mocskos és valós életet, amelyben évek óta követi néhány ember cseppet sem irigyelhető óráját.

Folytatása a 25. oldalon

A 37. Magyar Filmszemle díjazottjai

A JÁTÉKFILMES ZSÚRI DÖNTÉSE

Fődíj: *Taxidermia*

Rendezői díj: Hajdu Szabolcs – *Fehér tenyér*

Rendezői látvány-díj: Szemző Tibor – *Az élet vendége – Csoma-legendárium*

Operatóri díj /megosztva/: Nagy András – *Johanna, Fehér tenyér*; Máthé Tibor – *Vadászat angolokra*

Elsőfilmes rendezői, Simó Sándor-díj: Kocsis Ágnes – *Friss levegő*

Forgatókönyvírói díj: Goda Krisztina, Heller Gábor, Divinyi Réka – *Csak szex és más semmi*

Legjobb női alakítás díja: Tóth Orsi – *Johanna és az Egyetlenem*

Legjobb férfi alakítás díja: Csányi Sándor: *Csak szex és más semmi*

Legjobb női epizódszerep: Stanczel Adél – *Taxidermia*

Legjobb férfi epizódszerep: Czene Csaba – *Taxidermia és Miraq*

Produceri díj: Angelusz Iván, Kovács Gábor, Pataki Ágnes, Reich Péter – *Fehér tenyér*

Legjobb eredeti filmzene díj: Tallér Zsófia – *Johanna*

Látványtervezői díj: a *Taxidermia* látványtervezői gárdája

Arany olló díj: Politzer Péter – *Fehér tenyér*

Aranymikrofon díj: Zányi Tamás – *Az élet vendége – Csoma-legendárium*

A DOKUMENTUMFILMES ZSÚRI DÖNTÉSE

Fődíj: Forgács Péter: *Fekete kutya – Történetek a spanyol polgárháborúból*

Rendezői díj – megosztva: Dobray György: *Gólyamese*; Litauzsky János: *Céfnaszálon*

Operatóri díj: Bálint Arthur – *Ikrek, Moszny, Józsi nővér és a sárgea bicikli*

Schiffer-Pál-díj: Szalay Péter – *Határeset*

Elismerő oklevél: *Egy ember Munkácsról – Jávor Ferenc portréja*. Rendező: Yale Strom

Esélyegyenlőség díja: Tóth Artin – *Érintettek II.* – Patrik

A TUDOMÁNYOS-ISMERETTERJESZTŐ FILMES ZSÚRI DÖNTÉSE

Fődíj: Lakatos Iván – *A Casus-Belli ember*

Rendezői díj: Mosonyi Szabolcs – *Gyapjaspille – Hernyók a pokolból*

A KÍSÉRLETI – KISJÁTÉKFILMES ZSÚRI DÖNTÉSE

Kisjátékfilmes kategória fődíj: Buvári Tamás – *Kivégzés*

Elismerő oklevél: Török Ferenc – *Csodálatos vadállatok*

Kísérleti film kategória fődíja: Halász Péter – *Herminamező – Szellemjárás*

Elismerő oklevél: Pater Sparrow – *RECYCLED/Pro-Reo-Neo*

KÜLÖNDÍJAK

Zöld holló fődíj/diákzsúri díja: Pálfi György – *Taxidermia*

Mozisok országos szövetségének díja: *Sorstalanság*

Az országos- rádió és televízió testület különdíja: *Sorstalanság*

Magyar filmplakát 2005. kiállítás és verseny: Herczeg Fanni – *Fekete kefe*

A közönség szavazatai alapján – 2006-ban az év plakátja: Mezei Zsolt – *József és testvérei*

Nyakkendő-díj: Bárdos András.

Gene Moskowicz-díj: *Fehér tenyér* és *Taxidermia*

KÖZÖNSÉGDÍJ:

Az internetes közönségszavazatok alapján a legjobb nagyjátékfilmnek járó filmhu-díj: Hajdú Szabolcs – *Fehér tenyér*

ÉLETMŰDÍJASOK:

Agárdy Gábor színművész

Dargay Attila rajzfilmrendező

György István filmrendező

Szalontay Árpádné naplóvezető

A MAGYAR MOZGÓKÉP MESTEREI KATEGÓRIA

DÍJAZOTTJA:

Nepp József rajzfilmrendező

A játékfilm zsűri tagjai:

Dimitri Eipides

Mike Goodridge

Manuel Grosso Galván

Szász János

Balog Gábor

A kísérleti és kisjátékfilmes kategória zsűrije:

Hirsch Tibor filmesztéta

Kardos Sándor operatőr, rendező

Podmaniczky Szilárd író

Dokumentumfilm zsűri:

Dér András rendező, operatőr

Veress József filmkritikus

H. Sas Judit szociológus

A Tudományos és ismeretterjesztő filmek zsűrije:

Lugossy László filmrendező

Simon Károly ipari formatervező, egyetemi tanár

Petróczy Sándor mozis

Folytatás a 24. oldalról

Főhőse, Balázs huszonhét éves magyar junkie, aki ez idő tájt (most éppen) másfél éves büntetését tölti. Ez a napja csak annyiban különbözik a többitől, hogy másnap reggel kilenc órakor be kell vonulnia a börtönbe. Találkozik néhány barátjával, tudni lehet, hogy jó anyagot szereztek, s azt okosan és beosztással akarják felhasználni. Fű is van, hígító, cigi, alkohol, minden, mi szem szájnak ingere, ami kell ehhez a léthez, még szerelem is, csak azt nem tudni róla, hogy mire jó, és a pillanatnyi önámítás túl, mire való? Ez az utolsó huszonnégy óra meg egyfajta számvetés, ha úgy vesszük. Megmutatkoznak Balázs életének különböző helyszínei. Az Árpád-kilátó és környéke, az erdő, mint lakóhely; egy-két Budapest vonzaskörzetében lévő község, ahonnan indulni lehetett, s ahová visszatérni nem lehet; lepusztult lakás a dzsumbujban, tele rosszhiszemű és elnyűtt arcú lakásfoglalókkal, narkós haverokkal; temető, ahol az eltávozott sorstársak nyugszanak. A bevonuló (némi rendezői segédlettel) emlékezik, tervez, bár nem bízik abban, hogy a mögötte becsapódó kapu egyben vízvázalást jelentene, túl sokan vannak, akik már onnan is visszajöttek és visszaestek ebbe/abba a perspektívában világba, ahol harmincöt év körüli lehet az emberi élet legfelső határa. A vége-főcím előtt – mintha ígérne valamit Pesty – sötét valósággal fenyeget a szereplők sorsát illetően. Ez van. Egyszer majd a folytatást is bemutatja, de addig még sokat kell aludni, és jobb, ha nem kíváncsiskodik.

Mindez már a szemle harmadik napján történhetett. Este volt, jó késő. Ilyenkor sietni kell, hogy elérje az ember az utolsó villamost. Ki a *Mammut*-ból, el jobbra, a Moszkva tér irányába. Szinte ismerős arcú alakok támolyognak felém. Vajon csak a film miatt láttam így, ilyenek őket? Az egyik alak felvesz egy csikket. Másik társa húgoyzik a fal mellett. – Aggyál mán egy húszast! – kunyerál agresszíven a harmadik – Kajára kell! – teszi hozzá foghíjas vigyorral. Azon a helyen esténként eléggé gyér a világítás, és különben is: egy fölöttül kivilágított üvegkötetből jövők kifelé szórakozó és bevásárlói minőségben. Nem tudok a szemébe nézni ekkor, és különben is: nem vagyok képes belezni az ilyen emberbe. Tudom, hogy fényes nappal, a Pestyék kamerája elől is elhajoltak, magukba zártak az előbbi megszólalók, akik igencsak hasonlóak lehetnek ezekhez, és érveik alapján logikusnak, szinte elfogadhatónak tűnt az állapot, amelyben voltak, majd hógynem tudományosan magyarázták a szer iránti vágyukat, s azt is, hogy normális esetben naponta három gramm kell nekik. Ez hatezer forint, s csak akkor érzik biztonságban magukat, ha egy adagot tartalékolnak. Így jön ki a kilencezer naponta, csak anyagra... Úgy kerültem el őket, hogy leléptem az úttestre, és átmentem a másik oldalra. Nem adtam nekik egy húszast, semmit. Ezt né! Éjfélre járt. Az utolsó 59-es már ott állt a vágányon.

A következő napra (szombat) már sokkal felkészültebben mentem. Előre beszereztem a jegyeket (vasárnapra is előre terveztem), mert úgy láttam, hogy a *Filmunió* által kiadott szakmai belépő nem annyira erős, hogy azzal simán be lehessen sétálni bármelyik előadásra. Egyébként voltak a kiadottól eltérő időpontokban, más helyszíneken is vetítések, ettől gabalyodott össze egy délelőtti programom. Sokkal szerencsésebbnek látszott, ha ejtem a *Millenárist* és az *Urániát*, s a *Mammut* mozijában maradvá veszem sorra a megnézhetőket.

A dokumentumfilmek közül inkább azokra vadásztam, amelyekhez akár személyes közöm is lehetne (közvetve vagy közvetlenül), és ennek a szándékknak alárendeltem a játék- és az esetleg szóba jöhető ismeretterjesztő filmeket. Kellemes emlékem volt vagy két nappal azelőtt az *Ikre* című (dokumentumfilm, rendező-operatőr *Bálint Arthur*). Megragadó volt, ahogyan megközelítette a két márfalvi vénlegényt, és emlékezetes, szokatlanul igényes kamerakezelésről árulkodott. Érezhető volt, hogy az alkotó sokkal többet foglalkozott a témával, mint amennyi szokványosan elvárható egy-egy rutinfilmzés során. Még azt is feltételeztem, hogy évek óta készült a képi megfogalmazásokra, egyaránt jól ismerte

a szereplőket és a helyszíneket, s ebben az alkotói folyamatban az sem érdekelte különösebben, hogy mi mennyibe kerül, hány órát kell forgatással vagy előkészületekkel eltöltenie, csak az lehetett fontos számára, hogy minél eredetibb és őszintébb legyen, hogy életszerű szituációkban (és sosem a kamera kedvéért) mozduljanak a hősei. Mert az a nagy öröm, ha a hétköznapot a maga egyszerűségében rögzítjük és tárjuk fel mások előtt. És ekkor a lélek is ünneplhet. Kapott is Bálint aztán operatőri díjat a dokumentumfilmfesztiválon ezéért és két másik munkáért (*Mosny* és a *Jósi nővér és a sárga bicikli*).

Szóval: hét újabb dokumentumfilm következett. Részben erdélyi témák, részben magyarországiak. A *Szoboszlay-perről* olvastam ugyan egy-két visszaemlékezést, számomra nem volt ismeretlen, de ideje volt, hogy fél évszázad után nyilvánosan is beszélni lehessen arról a megtorló-hadjáratról, amely során a romániai kommunista vezetés mindenképp ura kívánt maradni a helyzetnek, és nemzetiségre való tekintet nélkül, vasszigorral torolta meg a másikképp gondolkodókat (*Képzelt forradalom – avagy Osztrák-Magyar-Románia*, rendezte: *Zágoni Balázs*, 40 perc). Meglepett, hogy a fiatal alkotók, akik többnyire inkább az 1956-ot átéltek emberek unokáival megegyező korúak, nem személyes érintettségük okán, hanem a múltból folytatott tiszta beszéd komoly igényével közelednek a témához. Zágoni és a történelemszaktól Kelet-Közép-Európában dolgozó *Stefano Bottoni* is ehhez a generációhoz tartozik. Döbbenetes volt azonosulni a fél évszázad előtti lázadókkal, fájdalommal volt a felismerés, hogy az ötlet kivitelezhetetlen, de ugyanakkor mennyire egyszerű (!), és olyan aktualitásokat tartalmaz, amelyekkel ez a nemzetállamok utáni Európai Unió sem tud helyesen bánni... Az ELTE Bölcsészka tanárainak és diákjainak '56-os visszaemlékezéseiről és a forradalmat közvetlenül megelőző élményeiről szóló filmet (*Eötvöshat*, rendezte: *Nagy Ernő*, 65 perc) tulajdonképpen egy korábbi interjúorozat indukálta, amelyben – mintegy húsz évvel ezelőtt – *Péterffy András* szolgáltatta meg a szereplőket, de csak (még) félig-meddig hivatalosan, s nem a nyilvánosságnak szánt beszélgetések formájában. Péterffy ezúttal (mint tanár) a tanítvány rendelkezésére bocsátotta ezeket a régi felvételeket, és így, a korábbi nyilatkozatok ismeretében, közösen vették rá az egykori megszólalókat (akik éltek közülük és elérhetőek voltak), hogy át gondoltabban revidéálják, immár szabadabban idézzék fel azt az időt. Így derült ki, hogy tulajdonképpen eltévesztették az *Andrássy úton*

a 60-as házszaót (egy közönséges bérház előtt demonstráltak, és talán ezért maradt el a megtorlás), a Sztálin szobornál pedig nem mertek ugyan hangosan énekelni, de annyi biztos, hogy a talapatot sikeresen körbevezelték. Ezt ma is vállalják. Szomorú eseményként idézték fel azokból régi októberi napokból *I. Tóth Zoltán* alakját, aki személyesen vitte volna a Parlamentbe az egyetemisták petícióját, ha közben le nem lövik a Széchenyi utcában levő pártszékház közelében. A jeles Erdély-szakértőt nem a lázadók, hanem a vaktában lövöldöző karhatalmisták ölték meg. Ide vonatkozóan *Szabad György* emlékezett arra a pillanatra is, amikor – immár a rendszerváltás utáni első szabadon választott országgyűlés elnökeként – kivizsgáltatta ezt az ügyet, és tisztázta egykori kollégája értelmetlen halálának körülményeit... Ezek a dokumentumfilmek – általában – nem annyira a képi megoldásokról emlékeztetnek. Sokkal fontosabb mindennél itt is az emberi hozzáállás – mind az alkotók, mind a szereplők részéről –, a többi csak egyfajta szélmalomharc-szerűség, amelyben gyakran dacolni kell a rendelkezésre álló idővel, a szűkössé, a mindig kevés anyagiakkal, hogy minél komolyabb legyen az átadható üzenet. Ilyen helyzetekben egyáltalán nem másodlagos a szöveg, illetve az a rendezői/szerkesztői képesség, amely érzékenyen tud bánni a valósággal... Szintén egyéni perverzitásból fakadt a *menekülő egyetem* című film iránti érdeklődésem (rendezte: *Papp Gábor Zsigmond*, 52 perc). Ebben a témában ez a második opusa a rendezőnek, korábbi művegyetemi filmjének címe: *Hamvázószersza*, az 2004-ben készült. Ezúttal Dániáig követi a diákokat. 1945 januárját és februárját, meg a későbbi néhány hónapot idézi fel néhány túlélővel – a kinti tartózkodás ideje és a hazatérés hetei –, akik immár hatvan év után térnek vissza (fizikailag is) azokra az ifjúkori helyszínekre... A *szibériai halott* készítői a baruzini Petőfi-legendát számolják fel (rendezte: *Lakatos István*, 63 perc). Módszerük hiteles és meggyőző. Szakértőket szólaltatnak meg, akik a legújabb genetikai vizsgálatok alapján egyértelműen megállapítják, hogy a távoli helyszínen eltemetett Petrovics nevű egyén maradványai semmiképp sem lehetnek *Petőfi Sándoréi*. Európai jellegű ugyan a vizsgált csontváz, de női! Ezzel párhuzamosan a helyszíni kutatásai is erről győzködik a nézőt, az orosz kutatók is elmondják, hogy bármennyire is megszerették időközben a nagy magyar költőt, s annak ellenére, hogy ma már egyfajta Petőfi-turizmus tapasztalható a környéken, kizárt dolog, hogy költőnk Szibériában halt volna meg, maradványait továbbra is a fehéregyházi csata helyén kell keresni... A *fekete kutya* egy többéves kutatómunka eredménye, amelyben *Forgács Péter* egyre inkább elmerült a *film-ásatásokban*. (Ezért kapta meg a kategória fődíját.) Fekete-fehér archív képek és amatőr filmek sokaságából növekszik látomássá az előtte sosem látott kép. (Szakértők, operatőrök és segítőtársak: *Joan Salvans* és *Ernesto Noriega*, 84 perc.)

Itt megint egy olyan szemle-szakasz következett, amikor egyre súlyosbodó időzavarba kerültem. Rohanni kellett volna egyik teremből a másikba, s közben higgadtan választani és úgy dönteni, hogy később semmit se bányak. Így került sor az *építészet Bartókja* (rendezte: *Zajti Gábor*, 52 perc) és az *Országépítő* (rendezte: *Duló Károly*, 35 perc) című filmekre. Egyik *Medgyaszay István*, a másik *Kós Károly* alakját

és munkásságát idézte. Bevallom, azért néztem meg ezt a kettőt, mert kiemelkedően fontosnak tartom a nemzeti építészetet. Azért is megérte, mert általuk megismertem még néhány olyan épületet, amelyek mellett ezután nem megyek el érdektelenül. Ilyenkor azt a kételyt szoktam megfogalmazni, hogy vajon eljutnak-e valaha is ezek a produkciók egy szélesebb közönséghez? Mit ér, ha egyáltalán másorra is tűzik? Mire jó egy-egy éjjeli utáni vetítés valamelyik kulturális csatornán? Vajon hányan nézik a Duna TV-t vagy az m2-t – mondjuk – hajnali kettőkor?

A *Taxidermia*, a *Friss levegő* és a *Johanna* című nagyjátékfilmek ekkor még hátra voltak, de arra is készültem, hogy végre látni fogom a Márai-filmet is, nem maradok azzal a húszpernyi részlettel, amennyit sikerült elkapnom még valamikor a szemle elején.

Nyolc-tíz film után egyébként az ember hirtelen öregnek és avatott szakértőnek érzi magát, abban a hitben megy haza, hogy valóban látott is, nemcsak nézett! Ha nem írja le azonnal a benyomásait, reggelre elfelejti az élmények többségét, csak pár kép, pár mondat marad az egészéből. De ennyi a lényeg!

Érezni lehetett, hogy a *Taxidermia* (rendezte: *Pálfi György*, 90 perc) című film körül valami szinte betegesen túlteng. Három generáció mutatkozott be. Három idő. Három látásmód. Az életről. A boldogulásról. Az önmegvalósításról. Várható volt itt valami. Emlékeztem P. Gy. *Hukkle* című 2002-es alkotására. Meglepően érdekes volt ez a műve is, bár azt nem mondhatom, hogy különösebben megérintett volna. Nem így gondolkodott a zsűri: a kategória fődíjával jutalmazta aztán, és hasonlóan cselekedtek a diákírtészek is... Sokkal jobban és szívesebben emlékszem vissza *Mundruczó Kornél* filmjére, s benne a Johannát alakító *Tóth Orsira* (a legjobb női alakítás díja járt ezért a szerepért)... A *Friss levegő* még mindig szép véccésnéni-jének, *Violának* (*Hegyi Izabella*) és lányának (*Nyokó Júlia*) kilátástalan sorsa is megérintett. A szürke betonrengteteg, a sivár külváros, ahol élnek, ennél pocskébb nem is lehetne. Szinte semmi szépség nincsen a történetben, sem a képből, sem a szövegben, sem a mozdulatokban, olyan sivár, mint az a panel-lakás, amelybe nem vásároltak egyetlenegy új tárgyat sem vagy húsz év óta. És megdöbbentő az a kontinuitás is, az a felvállalt sors, az a cselekvés, ahogyan a fiatal középispolás lány elfoglalja az anyja helyét, és kényszerűen munkába áll a metróállomás illemhelyén, hiszen ez az egyetlen biztos pont kettejük életében. *Kocsis Ágnes*nek ez volt az első nagyjátékfilmje, „konzekvens, képi és dramaturgiai eszközökkel megteremtett hitelességért, atmoszférájáért” *Simó Sándor-díj*ban részesült...

A gyertyák aztán nem égtek. Azt hiszem, kialudtak. És számomra több fel sem lobbantak a szemle ürügyén. Hétfőn este ezt az élményt elsodorta egy bombariadó. Úgy látszik, hogy erre a filmre is az a sors vár, mint pár másik ígéretes alkotásra, amelyeket mindenképp meg fogok nézni. Ilyen a *Fehér tenyér*, és ilyen az *élet vendége* is. És nem a díjaik miatt, hanem pusztán egyéni elszántságból. Előbb vagy utóbb kiválgatom őket a programkínálatból, és megnézem még egyszer a Rokonokat is, mert mindennek ellenére sokkal több rejtőzik ebben a moziban, mint amennyi most/itt látszott.

Ezen a 37. Magyar Filmszemlén azt vettem észre, hogy új szelek fújnak a magyar filmgyártásban, meglepően sok színvonalas játékfilm készült, és a dokumentumfilmek kínálat is bőséges volt, plusz a kísérletek és a tudományos dolgok. Talán még sok is így, együtt ez a négy kategória. Van itt kommersz, kísérlet, dráma, minden, pedig – érdekes módon – ebben az esztendőben a közönséggeneráció, a rendezők derékhadja szinte teljességgel hiányzott a szemléről.

Kicsit rosszindulatú is vagyok ebben a pillanatban, de azért ideírom, hogy el ne felejtsem: vajon lesz-e a *Taxidermiának* 449 240 nézője?

Láttam én még karón varjút! Előfordult, hogy a későbbiekben visszhangtalan maradt egy-egy igencsak magabiztos döntés, és a közönség sem észlelte azt a fene nagy minőséget. Bár ne lenne igazam!

SIMÓ MÁRTON

Rokonok – Szabó István

A gyertyák csomkig égnek – Iglódi István

Milyenek kell lennie egy jó gyerekelőadásnak? Elsősorban rövidnek. Háromnegyed órnyi-egy órnyi időtartamú. És humorosnak, poénosnak, jó (a későbbiekben akár vissza is idézhető) szövegekkel, el- és beszólásokkal. Pergő ritmusú, mely lekötí a csöppségek figyelmét azon a bizonyos háromnegyed-egy órán keresztül. És ami a legfontosabb: varázslatosnak... Hogy megszülethesen az ezer évek óta idézett színházi csoda, a világsávok végtelen gazdagságának korai és soha sem eléggé korai megtapasztalása. A bábok, szereplők, figurák, mesék, tündérek és boszorkányok, sárkányok és vízimanók életre szóló misztériuma – a színpadi és lélekmélyen szunynyadó istenség varázslata, a színházi mennyezet zsinórpadjai fölött startoló, idegenbe repülő képzelet. Amelynek kezdősebessége egyre lassul az évek folyamán, hogy a továbbiakban csak mint szép álmom, meleg sötétbe burkoló emléktérjen vissza esztendő, széksorok és gondolatok közé.

Több ilyen starthelyet ismerünk a lélekhorizontok alatt. Vannak tradicionális starthelyek, formáikban kétdimenziós helyek, ahol tú, cerna, kreativitás, művészi érzék és rajztudás a titka a gyakran mégis megfajthetetlen varázslatnak. És vannak szintén hagyományos, de az ismert színházi formára alapozó, azt továbbfejlesztő-rokonító-egyediesítő helyek is. A továbbiakban két ilyen starthelyet foglalkozunk. A cerna és a test, a rejtőző lényeg és a megmutatózó, új valóságot építő forma, színház, színdarab evidenciáival, misztériumaival. És miközben az álmom visszalapozik a széksorok közé, megpróbáljuk megfejteni a megfajthetlent.

A budapesti Honvéd Kamaraszínház és a marosvásárhelyi Ariel Színház két tárgyalandó előadása között – kivéve a tényt, hogy mindkettő elsődleges nézőrétege a 3-13 éves korosztály – első látásra (hallásra), semmi közös nincs. Két mesehős barangol saját, kicsi, mégis univerzális világában, gyereknyelvre fordított nagy igazságok, hamisságok, tévedések és bűnbocsánatok között. Tészik azt jókedvvel, poénosan, kacagatóan, néhol elbűvölően. Egyikük nagyon ismert, másikuk nem annyira (legalábbis a mi tájainkon). Egyikük lány, másikuk kevésbé. Egyikük maga a megtestesült ártatlanság, másikuk rabló. Igaz, jóléklő rabló, de rabló. Mindez azonban itt nem számít (Robin Hoodot is kis híján szentté avatta a szépítő emlékezés). Rumcájsz, a cseh bandita és Hamupipőke, a világhírű álprimadonna története között párhuzamot vonni talán röhejesnek tűnik. Lehet, az is. És mégsem az, hiszen mindkettő mögött produkciós-kalkaság rejtezik. Közülük emelünk ki most kettőt. Erdélyit és magyarországit, marionett-színházat és hagyományos színházi formát, két dimenziót a három mellett, illetve ellenében, szótlán és beszédesebb transzcendenciát. Megteremtett gyermekvilágot, egy megcáfolhatatlan – ki tudja hányadik – létdimenzióban.

A két produkció létezésének legalapvetőbb formájában is eltér egymástól. Mint említettük, a Honvéd *Rumcájsz a rablója* a hagyományos színházi forma jegyében fogant. Egy kivétellel (Csibészke), nincsenek bábok. A színészek öltik magukra a jellegzetes bábvilági formát. A nem túl fordultatos, ám mindenképp mulattató események sorozatában megjelenik Rumcájsz (Káta István) és kis családja, Manka (Gecse Noémi) Csibészkével (ki, mint említettük, báb). Rumcájsz cipész-mester volt hajdanán, ám az uradalom fura ura, a Gróf (Bor László), valamint annak nem kevésbé fura nője, a Grófné (M. Simon Andrea) kiűzte a városból. Azóta egy erdőben tengődnek, illetve nem tengődnek, hiszen barlangjukban erdei klubot nyitott a nagyszakállú mesehős: sziklaportájukon mindennapos vendégek az állatok, a manók, a tündérek, extrém mocsári lények. Egy napon azonban idegen szag – francia kölnibűz – szagatja szét e békés harmóniát: a Gróf, vadászat közben a rumcájszi barlangban hajítja le fejét édesded álomra. Manka természetesen kiebrudalja onnan. És kezdődik az előadás. Tündérmesék lényvilága keveredik a francia (és nem csak) barokk késői, Novák Eszter rendezte paródiájával, amelyben az udvari, kötelező intrikák egy óshonos módon agresszív

medve köré fonódnak. Amely óshonosan agresszív medve (György András Botond) tudatlan feladata Rumcájszék barlangjába költözni, őket ott csendesen megenni, esetleg elűzni heveny morgások közepette... A mézeskaláccsal történő csalogatás zseniális ötlete természetesen nem jön össze unatkozó arisztokratáinknak, az erdő népe

könnyeztető poénon közepette mind mentális, mind fizikai mivoltában sem megvetendő harcra kél. Az eredmény: medvének a kastélyba költözik, ott riogatja az összeesküvő fehércselédeket, majd jólnevelt lakájja, lánglelkű szoknyavadásszá változik. Csibészke úrifüvé és Manka grófkisasszonnyá alakítása sem sikerül a varázslatos elengyökérnek köszönhetően, melynek áldásos hatása igen sokoldalú: a fura úr és neje válik rablónvá tőle – miután pedig kirabolják egész uradalmukat, a tömlőben töprenghetnek életük tanulságos voltáról.

Vaclav Cvrtek meséje minálunk kevésbé ismerős (annak idején a No zájec pagagy! volt errefelé a sláger), Magyarországon annál inkább. A közönséget azonban megfogta a produkció, lett légyen szó gyermek-, avagy felnőtt publikumról (mindkettőből akadt bőven), annak ellenére, hogy – ellentétben a magyarországi előadásokkal – nem sikerült interaktívra venni a figurát. Ennek oka nem a közönségben, és nem a darabban keresendő, hanem a nagyterem valóban hatalmas méreteiben. A játszóknak megpróbáltuk ugyan együttműködni apró nézőikkel, és ez az együttműködés, ahol lehetett, sikeres is volt. A medve nézőtéri cammogását hangos ováció kísérte, a szokásos figyelmeztetések („Vigyázz, a hátad mögött van...!”) nem maradtak el, és Hírnárc jelenéseit sem hagyta tetszésnyilvánító figyelmen kívül a társaság. Mint a legtöbb gyerekelőadás, a Rumcájsz is a helyzet- és jellemkomikumra épít elsősorban. A színészek, és a pergő, egyszerűségében is látványdús rendezés érdeme, hogy a figurákat (amelyek nyilván könnyebben összevethetőek egy emberi lényvel, mint egy báb), és a léthelyzetet képesek elfogadtatni könnyörtelenül szókimondó közönségükkel. A gyerekszemre szabott látvány, gyerekfülnak írt szöveg, a pár díszlet ide-oda tologatásával megoldott helyszínváltás ezáltal nem sablonos, összecsapott produkciót szült – hanem komoly koreográfiával, jó zenével, pazar jellemkomikummal tűzdelt előadást, amelyben ezáltal nem a hagyományos Jó és Gonosz világokon átívelő összecsapását érzékeltük (amint az a Hamupipőkében történik), hanem a gyanús előéletű (mégiscsak rabló), jószívű erdőlakó és az ügyefogyott, gonoszkodó, sutaságában mégis szimpatikus sznobizmus gyermekded csetepatéját. Nem volt nyomasztó, mint oly sok gyermek-mese, a könnyű történet könnyed előadómódja pedig már a kezdet kezdetén meg-

Nyomok a meseporban

teremtette az átjárást ezen elővarázslott és elvarázslott mesevilágba.

A Hamupipőke ezzel szemben a lehető legradicionálisabb bábszínházi vonalat képviseli. Az Ariel Színház előadásának eredeti történetét mindenki ismeri, a dramatizált produkció sem változtatott sokat rajta. Kihagytak ugyan néhány, esetleges réműletet keltő elemet (mint például a mostohatestvérek sarkainak saját anyjuk keze által történő levágódása), ám a cselekmény nem sokat változott. Ahogyan a Hamupipőke-sztorihoz fűződő kényszerképzetek legtöbbje sem. Hagyományos, „kétdimenziós” játéktér fogad, középen derékig érő fallal (ezen mozognak a bábok) a háttérben ott a mágikus mogoróbokor, körülötte a sötét teremben igencsak hatásos, foszforeszkáló madarak repkednek, majd megjelenik a főhős, a hosszú szőke hajú ártatlanság archetípus jó barátai, egy kutya és néhány fenomenálisan idióta (a jelző ez esetben pozitív) egér társaságában. Egy nem kimondottan brechti song után elszabadul a pokol: megérkezik az újdonsült családtagok. Az Oana Leahu által dramatizált és rendezett Grimm-mese varázslatos világot, gyerekkori emlékeket felidéző misztériumot teremt egyszerű eszközökkel az Ariel színpadon. A mogoróbokor, a madarak, az állatok és emberformájú szereplők egy síkban, a sötét háttér előtt adják elő közös történetüket, a szélesség és magasság dimenzióját pedig csak a bohóc (jelen esetben a herceg udvari bolondja) megjelenése töri meg. A bohóc (Puskás György), pedig hús-vér, emberi figura, ő a kivétel a marionett-társaságban (ahogyan Csibészke a Rumcájszék színészvilágában). A bohóc esetét a színpadról (ő minden titkok tudója, az egyetlen, aki ezt megteheti), elvegyül a sivalkodó tömegben, báli meghívókat osztogat és táncra kéri a gyerekeket, majd hanyatt vágja magát – ő is, nézői is remekül szórakoznak. Szokatlan megoldás egy ennyire hagyományos dramaturgiában az igaz, a közvetlen kapcsolat viszont ezáltal meg-

teremtett. A játék és misztérium kilépett abból a bizonyos két dimenzióból, amelyre – rendezési módjánál fogva – ítéltette volt. Oana Leahu persze mindent elkövetett azért, hogy a játék izgalmas legyen. Élénk színek parázslanak a szükségszerűen sötét háttér előtt, és a bábtervező (Eustátiu Gregorian) is kitett magáért egyszerű, de jópofa bábjaival. A háromnegyed órás előadás jól sikerült archetípusokat használ: nem távolodik el az egykori és mai gyerekvilág feltételezett fantazmagóriáitól és ezek prototípusaitól (hagyományos Hamupipőke, évszázadok formálta herceg-alak), ugyanakkor a mai világ egy-két vonása is fölűnik. Árnyaltan és pillanatnyira ugyan, de ott van, és épp feltűnésmentessége teszi igazán hitelessé (például a két mostohanővér pár másodpercnyi diszkózása a táncstanulás kudarcá után). A rendező láthatóan nem törekedett semmiféle modernizálásra, valami új látásmódnak a közönségre erőltetésére, a sztori aktualizálására, és ez így is van jól. Mit aktualizálhatnánk egy mesén? Meghagyta közönségének azt az élvezetet, hogy rég elfogadott képleteken alapuló előadást kínált nekik, amelyet színesített, fűszerezett csupán, de nem erőszakolta meg azt. Hiszen a gyermek egy idő után elhisi, hogy az a világ létezik, hogy azok a bábok valóban élnek és ott élnek le szemvillanásnyi életük a deszkán – annyira, hogy még az előbukkanó kézfaj, vagy színészfejből sem tudja kizökkenteni őt ebből a mára szép emlékké változott, ám örök varázslatból. És egy rossz előadás éppen az esetleges, szó szerinti szentségtörés következtében képes őt nagyon hosszú időre elrettenteni bármilyen színházi produkciótól. A Hamupipőke esetében ez a veszély nem áll fenn.

Milyenek kell egy jó gyerekelőadásnak lennie? Varázslatosnak. És rövidnek. A Hamupipőke háromnegyed órás, a Rumcájsz másfél, tehát épp túréshatár, de mindenki kibírta, a tetszési index igencsak magas volt. A színrevitel sajátosságaitól és különbségeitől eltekintve pedig mindkét előadás ugyanazon témát boncolgatja, ugyanolyan elemekre épít, hasonló vonásokkal rendelkező hősöket állít komolytalan vagy komoly csatasorba. A kiindulópontra a furfangos vagy báránylelkű „legkisebb fiú” elnyomott helyzete, amely megváltozik a történet folyamán. Megváltozik, mert meg kell változnia, ez a mesebeli élet rendje és örök igazsága. Ebben a változásban pedig a hős segítségére siet a tündérvilág, a természetfeletti, a Fennvaló és csodák sorozatának következtében a helyzet megváltozik, a nap kisüt, mindenki boldog. A színházat „csupán” játszani kell, a bábszínház világa azonban semmihez sem hasonlítható, önmagát formáló és őt a gyermeki képzelet által alakító, transzcendens közeg, amelyben apró lények vívják gigászi harcukat a világmindenséggel. Végül itt is – ott is győzedelmeskedik a Jó, a dolgok a rendes kerékvágásba térnek. A figurák és történetek lassan elpárolognak, ujjlenyomatuk azonban valahol mélyen, mégis megmarad. Bennük és mögöttük rejtezik a megfajthetetlen Valószerű.

NAGY BOTOND

(*Rumcájsz a rabló, avagy tánc és illemlecke*. Honvéd Kamaraszínház, Budapest. Káta István, Gecse Noémi, Bor László, M. Simon Andrea, Domokos László, Fazakas Júlia, György András Botond, Dióssi Gábor. *Rendező*: Novák Eszter.)

(*Hamupipőke*. Ariel Színház, Marosvásárhely. Balogh Annamária, Cseke Péter, Gönczy Katalin, Lőrinczi Rozália, Molnár József, Puskás György, Szélyes Andrea, Szőlősi-Pénzes Szilárd, Zselér Enikő. *Színpadra írta és rendezte*: Oana Leahu.)

Távolról, a maga idegenségében szemlélni az emberi testet, alkotóelemeire bontani, leleplezni mindennapi mozdulatait, felderíteni, hogy milyen izmok és érzelmek hozzák létre ezeket a mozdulatokat, egyszerűbben szólva, az emberi létezés fizikai hordozóját – és így magát a létezést is megkísérelni-megfejtani: ez tűnik közös kiindulópontnak a kortárs táncszínházi előadások javarésze esetében. Chris Haring osztrák koreográfus és táncos új előadásában, az emberi testre irányuló figyelem egy külső nézőpontot és kontextust választ magának, a sci-fi világát, amelyre mind konceptuálisan, mind képi szinten reflektál. A *Fremdkörper* esetében ez a választás elsősorban az alapszituáció meghatározását jelenti: táncosai olyan idegen, földönkívüli lények, akik emberi testekben ébrednek fel, és mivel senki nem magyarázta el számukra a testek használatát, maguknak kell kitapasztalniuk mindent. A *Fremdkörper* tehát kísérleti történet, amit feltehetően egy számítógép indít el, amely, bár magához látszik kapcsolni ezeket a lényeket, az ellenőrzés feladatát nem vállalja egészében magára; ahogyan egy, a színpadon látható monitorról származó szöveginstrukció is jelzi: „A program majdnem ismeretlen volt. Egyetlen darab információt tartalmazott: indítsd be a programot, majd derítsd ki, mi is ez a program.”

A Trafó színpadának fokozatosan erősödő megvilágításával tűnnek elő a sötétből a majdnem meztelen táncosok: három férfit és két nőt láthatunk, mindegyikük egy-egy élesen fehér, kör alakú anyagon áll. Külön reflektorfény világítja meg őket, a hatodik körön pedig egy monitor található: az előadás folyamán egy beszélő, de elhomályosított arcot, valamint gyorsított felvételeket mutat egy szobában mozgó alakokról, és ennek megfelelően párbeszédtréféket, tagolt (angol nyelvű) szöveget, és néhol az elviselhetlenségig felerősödő zaj-kollázsokat hallani. Az előadás magával a mozdulatlansággal kezdődik, amit hosszú percekig ki is tart, olyannyira, hogy a kissé torz és kényelmetlen pozíciókban álló táncosokról idővel a monitorra terelődik a figyelem, majd vissza az alakokra, a fekete, minimalista térre. A szemlélődés ideje kíváncsisággal, feszültséggel és unalommal keveredik: egyrészt gyorsan felderíthető terep az előadás helyszíne, másfelől a fényben álló alakok végképp nem árulnak el semmit arról, ami történni fog a továbbiakban: egészen egyszerűen ott vannak és nem tükröznek semmit, hiába próbál a néző látása fogást, kapaszkodót találni a látványon.

Hogy semmi kétségünk ne legyen afelől, vajon hol és mikor játszódik Sándor János rendező értelmezésében a tán legismertebb Shakespeare-darab, Polonius a Francia-honba távozó fiának, Laertesnek a kezébe magyar útlevelet nyom. A szerető fiú ujjai közül még egy biztosítási kötvény is becsusszan a kopott bőr aktatáskába – jobb félni, mint... S nyilván az sem véletlen, hogy Hamlet a meghatározó irodalmi-közéleti hitelap be a széletét olvasgatja, mikor a fürkész Polonius az útját állja (a papiros ezután a királyfi „örületét” jelképezni hivatott csákóként végzi). A média, a propaganda, ha úgy tetszik, a negyedik (Hamlet önkörében vajon hányadik?) hatalmi ág színi megjelenítése egyébként is meghatározó lesz és marad mindvégig. Zúgó tapsvihart játszanak be a nyitóképben, Claudiusnak az istenadta néphez intézett beszédét halljuk bömbölni a hangszórókból, aki – kettő az egyben – az országos gyász mellett saját nászát is bejelenti az üdvrivalgó plebsnek. S a díszlet is sulykolja a kötelező médiaszereplések korát: Mira János sem gazdagságával, sem összetettségével, de még kivitelezésével sem éppen szemképrázlató minimáldíszletet installált a Tivoli terébe, melynek jelentékeny részei a helyiségben kényszerűen jelen lévő oszlopokat takaró, kitépelt újságlapokból épülő, így alkalomadtán átvilágítható álfalak, féloszlopok. A kizárólag fehér-szürkés árnyalatú, szögletes mértani testekből, egy hosszú, az emeletre vezető lépcsősorból, valamint egy oldalt feketéllő sírgödörből meg négy tonettszékkel álló alacsony költségvetésű díszletet remekül kiegészítik Jánoskutí Márta jellegtelen jelmezei. (Utóbbiak közül a mélypont Opheliának várandós apródra emlékeztető ruhácskaja volt, de a kétsoros, csíkos,

Idegen testek

Mozgás csupán a villogó, fekete-fehér monitoron látható: amikor figyelmünk visszatéved a táncosokra, akkor észlelni, hogy valamennyire elmozdultak, hogy a lehető legintenzívebb lassúsággal mozdulnak el, mindannyian egy adott irányba, és eközben az arcuk tökéletesen kifejezéstelen. A lassúságból fokozatosan váltanak át gyors mozdulatokba, egymástól elkülönülve és mégis szimultán módon kapcsolódva össze: mintha egyidejűleg volnának egyedi lények és egyformák, ennek a kísérletnek különböző kivetülései. A felfedezés érzélemmentes mozdulatsorai ezek: eleinte csak egy-egy testrészt koncentrálván. A kézfejet mozgatni csupán csuklóból, megrázni, majd kicsavarni, mindezt felgyorsítani és oly módon, hogy a kar alig mozduljon – erőteljes koncentrációt igénylő feladat. Aztán szemügyre venni a lábat, ami kicsavarodik, a fej, amit csak egy bizonyos szögig lehet lehajtani, félretűrni az elszabaduló kezek gyors csapolásának útjából, megfogni a hátán a bőrt, a haját, lehullani a fehér körre, hídban állni föl, az izmokat megfeszíteni, összegömbölyödni, az arc mimikáját felderíteni, nevetni, kiáltani, nézni – egyetlen hang kibocsátása nélkül. Felállni, lefeküdni, fokozni a mozgás sebességét, viszonyulni a gravitációhoz. Körbejárni a testet belülről, megnézni a határait. A határai pedig korlátozottak tűnnek, akár csak mozgás- és léterük, a fehér kör.

Amire a táncosok lefekszenek. Majd újrakezdek, és úgy mozognak, hogy a hasuk, a hátuk, a combjuk, a fejük érintse a földet. Mintha aludnának és álmukban fordulnának oldalra. Aztán hátukra fekszenek, a zajok elhalkulnak, a tér pedig elsötétül. Nem tudjuk, meddig jutottak a megismerésben.

Az előadást alatt hallható kommentárok, amelyeket Katherina Zakravsky filozófus és sci-fi szakértő állított össze, egy program menetét követik: ebben pedig a mozdulatsorok végrehajtása, felderítése a központi tényező, ez határozza meg a táncosok lényegét. Hadd idézzünk ezekből a szövegekből: „Legyünk őszinték / Mi nem pazarolhatjuk el az időnket / Mi nem lehetünk unottak / Nekünk fogalmunk sincs, milyen az üresen hagyott időköz / A mi időfogalmunk tökéletesen ki van töltve a saját cselekedeteinkkel / És ha mi nem vagyunk aktívak / Egészen egyszerűen ki vagyunk kapcsolva / Ez egy dolog, amit tudunk / De aminek nem vagyunk tudatában / Bocsásanak meg nekünk, nem szolgálhatunk / Histririkus rohamokkal és vég nélküli depresszióval / És sem a TV-nézés / Sem a tréfálkozás nem az erős pontunk.” És ennek a programnak megvan a monotonája: „Soha nem fogunk kétségbeesni a jövőt illetően, ameddig életünk egyetlen, folyamatos cselekvéssorozat.”

A *Fremdkörper* koreográfiája pontos és összehangolt mozgássorozat, és bár egyszerűnek

tűnő gesztusokat hoz játékba és játszát ki majdnem végletesen, mégis rendkívüli koncentrációt igénylő feladat a táncosok számára, amit ők maradéktalanul és magas színvonalon teljesítenek. Stephanie Cumming, Julia Mach, Olaf Reinecke, Robert Tirpak és végül maga a koreográfus, Chris Haring tánc a emberi test mozdulatainak magányosságáról szól, egy idegen lény szemszögéből. Ebben sem humor, sem erotika, sem érzelmi töltet nincs. Maguk a mozdulatok vannak, amelyek emlékeztetnek a sajátjainkra, és ebből lehet kiindulnunk. Abból az élményből, ahogyan olykor magunk számára is idegenek vagyunk.

VARGA ANIKÓ

(*Fremdkörper* – Idegen testek. Trafó, Budapest. Koreográfia: Chris Haring. Hang: Peter Rehberg / Mego. Konceptió: Katherina Zakravsky. Videó: Julia Willms. Monitorinstalláció: Oliver Bokan. Kosztüm: Max Wohlköni. Konzultáns: Thomas Jelinek. Tánc: Stephanie Cumming, Julia Mach, Olaf Reinecke, Robert Tirpak, Chris Haring)

A többi néma

már varrassukkor elnyűttnek gondolható öltönyöket, a koponyára zselével ráerősített hajzatokat sem illetheti sokszor tekintet...) Mi, nézők L alakban ülünk körbe a színpadot, a kevésbé szerencsések az oszlopok mögött rosszban sántikáló alakokat elképzelni kénytelenek, mert látni biztosan nem fogják őket. Bár az is lehet, hogy ők sem maradnak le semmiről: a rendezés (a zárlat merész és kissé váratlan elferdítésétől eltekintve) ugyanis nem újdonságkodik, nem csavarja ki, szedi szét alkotóelemeire a textust, hogy aztán a mozaikkockákat új rendbe önkényeskedje. Ezt jelzi már a szöveg megválasztása is: az Arany János-féle, közel másfélszázados fordítás bravúros, porosodni nem tudó sorait majd minden játszó szájából pontosan – és ami ennél is ritkább – értelmesen és értelmezve halljuk. Ha akadnak üresjáratok, mert az előadás három órája alatt bizony van jó néhány ilyen pillanat, akkor is mindvégig élvezhetők maradnak a többnyire nagy gonddal kezelt versek.

Sándor János előadása mindent egy lapra tesz fel: ez pedig a címszereplő Bertók Lajos személye. Hozzá képest a többiek jórészt – rendezői szándék vagy a társulat jelen felkészültségéről szóló látélet? – olyannyira jellegtelenek és szürkék, hogy a tapsrendnél a seregnyi szereplő némelyikét meglepetten nézhetjük: ő vajon mikor volt színen? Törköly Levente Claudiusa nem látszik megrögzött gonosztevőnek, hataloméhes akarnoknak, számító intrikusnak. A földön ha-

salva imádkozik, amikor Hamlet a megölésére készül – az előadás egyik ritka, nagy pillanata. Szilágyi Zsuzsa játssza Gertrudot: szinte végig szép maszok csupán, a Polonius utóbb ledőfő Hamletnek sikerül csak néhány pillanatra előbbé tenni karakterét. Rosencrantz (Dolmány Attila) és Guildenstern (Kovács Ferenc) a királyi fütttyentésre a közönség soraiból felugró napszemüveges maffiózók, kidobóemberek, spiclik, mindig jókor és jó helyen, amennyiben önérdékűkről van szó. Körtvélyessy Zsolt Poloniusa inkább kisstílusú aktatologató, kevésbé fókamarás. Két gyermeke, Laertes (Bozsó Péter) és Ophelia (Verebes Linda) alig észlelhetők a színpadon. Sajnos erre a sorsra jutnak még itt sokan mások: tisztek, katonák, sírásók, valamint a színészkirály és teljes pereputtya (őket onnan lehet felismerni, hogy megjelenésükkor ha épp nem játsszák be cédéről Fellini Nyolc és fél című filmjének világhíres motívumát, akkor rögvest ők füttyöreszik-dúdolóják azt el).

Vissza Bertókhoz: Zsámbékon 2004-ben már volt egyszer Hamlet (Jámbor József rendezte akkor), újratálalkozása a szereppel nyilvánvalóan nem véletlen. Idejekorán elárult, mindenben csalatkozott királyfiának az udvarnyikok által bomlottak tételezett agyában fénysebességgel száguldanak a gondolatok, nyelve persze alig-alig képes szavakká formálni őket. Felkorbácsolt és a nézői érzelmeket felkorbácsoló mimikája, lángoló tekintete hátborzongató pontossággal tükrözi lelke mélységeinek háborgását. Vibrál,

izzik körülötte a levegő: légnemű, mellette pillanatok alatt áttetszővé tűnő játszótársaival vité szócatait, magányos monológjait nézve-hallgatva érezni, hogy az utolsó szótagig belülről épült, minden gesztusában megszenvedett, nagy alakítást látunk. Az, hogy körülötte nem épül fel egy hasonlóan nagy formátumú előadás, nem az ő hibája.

Az egyetlen, markáns rendezői változtatást némi kétkedéssel fogadtam. Az ötödik felvonást záró látványos, ám a premieren bekövetkezett baleset szemtanújaként állíthatom, korántsem veszélytelen (Pintér Tamás betanította) vívójelenet végeztével a haldokló Hamlet zárósora torzóban marad: „A többi néma...” A jóbarát Horatio (Zámbori Soma) szállóigévé vált búcsúszavait már gúny marja, s az értetlen néző mindjárt rádöbben, miért: a köpönyegforgatónak bizonyuló Horatio a színre érkező Fortinbras (Mesterházy Gyula m.v.) talpnyalója lesz (a konspirációk iránt fogékonyak a drámában visszafelé keresgélhetnek utalásokat arra, hogy mindez netán a kezdetektől így volna). Az új nagyúr tehát nem hozza el a kimondatlanul is áhított világrendet: csalás, korrupció, összeesküvés, nemtelen alkuk – minden marad a régiben. A két újsütetű cimbor a halott Rosencrantz és Guildenstern napszemüvegét orrára tolvá foglal helyet az elárult trónszékeken. Miközben lemennék a fények, együtt hallgatjuk velük, ahogy harsog a zene...

JÁSZAY TAMÁS

*Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.*

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

Sándorirtás

Sz. L.

„Írva vagyok, annyi szent, / Bis repetita placet. / A jóléthez pénz és vagyon, / *Conditio sine qua non.* / Igazamat sírva mondom, / *Pecunia regit mundum.* / Sok, csak saját kárán hiszi. / *Servus servorum Domini.* / Fülíg éró szájjal írom, / *Ridendo dicere verum.* / Érzy Ruanda, Burundi, / *Sic transit gloria mundi.*” (Előhang)

Ruandában meg Burundiban verseskönyve bizonyára ínyencfalatnak számítana. A Kárpát-medencében – maximo calculo – a középszert gyarapítaná. *Sine ira et studio.*

T. J. M.

„...Egy reggel felkelt a Nap... / És csak 'énram' nézett... / Úgy éreztem, ez a végzet... / Azóta vágyom elérni a Napot... / – Mi lehet az »Az« vajon? – Hogy hangzik reá a kérdés? / – Lehet-e a »Cél« – Nagyon! / – S elég lesz-e az az érzés? („Az”)

Attól függ, mihez. A versírásához nem elég. A közlés napja nem ragyog Önre.

B. G.

„Ha tehetném, megtenném, / Átölelném világot, / Hirdetnék szeretetet, / *Osztanék szét virágot.* / A Föld minden sarkába, / *Jusson el az üzenet,* / *Hallgassanak fegyverek,* / *Üssön tanyát szeretet.* / *Ha látsz elesett embert,* / *Segítsed fel, gyámolítsd,* / *Ha látsz síró gyereket,* / *Töröljed le könnyeit.*” (Karácsonyi üzenet)

Reméljük, jókivánságai valóra válnak. Az elesett embereket gyámolítjuk, letöröljük a könnyeket a gyerekek arcáról, de a rossz versek ellen tehetetlenek vagyunk.

O. K.

„Valami szörny / a belső sűrűben, / a lélek útvesztőjében / *döngeti a falakat,* / *kitörne, kijönne,* / *megölne, de nem mer.* / *Tenné, mi dolga,* / az ő ősi joga. / *Lehetne, de nem mered.* / *Kellene, de nem teszed,* / *Ó a legvadabb rémed,* / a saját félelmed.” (Elmémbe zárva ülök teszem rejtekén)

Igen, ő a versszörny. Avagy a szörnyű vers?

C. R. M.

„Sűrű erdőn keresztül / *Sötétség leselkedik rád* / *Árnyak szemei: figyelnek / Senki sem menekül / Tekintetének haragja lát / Csend van, s hirtelen a neszek / Zajt csapnak! Már tudod / Kit keresnek, üldöznek / S álmaidban élő fenevad, / Nem más mint önmagad.*” (Fenevad)

Ah, micsoda affinitás támadt a belső horrorra a kortárs „költészetben”. A fenti válasz egy az egyben Önre is érvényes.

D. J. P.

„Nem tudom többé érezni soha már, / *mikor a szívem izgatottan, vadul kalapál.* / *Nem tudom érezni kedvesem testének rejtekét,* / *s a szeméből szüntelen áradó mély szeretetét.*” (Szomorú)

Nagyon sajnáljuk Önt, hogy aránylag ifjan erre a szomorú sorsra jutott. De keresse föl az orvosokat, manapság a férfúú képtelenséget legtöbb esetben orvosolni tudják, és hátha újra érezheti a kedves testének zugait. A versképtelenséggel meg ne törődjön, az előbbi sokkal fontosabb.

B. S.

„December 6. is egy jeles dátum / *Minden gyermek mondja télapó vártunk / Szakállas a Mikulás / Lesz most kicsit csitulás / Nevét az összes apróság kiejti / Sok ajándékot nagy zsákja*

rejti / Megijedsz, ha rossz voltál / Attól félsz, hogy megdorgál.”

Legyen szíves ezt a verset inkább a Mikulásnak elküldeni. Hadd tétje ő is a haját, szakállát s szarvasok fülét, ha már ilyen ihletet adott.

Sz. Z.

„Le kellene már egyszer ülni végre, / *fohászt, vagy verset írni fel az égre / Mindenkinél mindent sorra elmondani, / és zokogva is, mindenkire mosolyogni.*” (Csendben kiáltok!)

„Az emberi lélek finom rezdülései és a természet szépségeinek leírása foglalkoztatnak... Hiszek az ÍRÁS jobbító erejében!”

Persze. És bizonyára abban is, hogy minden egyes sora remekbeszabott újítás. S még csak véletlenül sem érdektelen, tízezrek által elcsépelet közhely.

M. K.

„megrántom a fonalat, / *nagymama kiesik a fotelből, / foltot a légnadrágra! – ordítom, / mert még szinte ember voltam, / toporzékoltam, / super nanny nevelj embert belőlem, / állíts a naughty cornerbe*” (Vízipók Csodapók)

Megnézné kérem, hogy a super nanny nem állított-e valamiféle tárolóeszközt a naughty cornerbe?

O. P.

„Csalódott gesztusok. / *Öblös pohárból / vörös bort ivott a Művész. / Két korty között / átkozta a nőket: / »Ilyenek!« – legyintett, / s kivett / a lány teli kosarából / egy hervadt virágot...” (c. n.)*

Majd írt hozzá néhány hervadt verset, melyeket egy egyre hervadóbb mosolyú szerkesztő egy másik teli kosárba tett, melyet egy lány kivitt. Talán ugyanaz a lány volt...

K. N.

„Vágyakozva fordulok hozzád a nap minden pillanatában. / *Kiáltva szólítalak téged nagy ismeretlen. / Életet adok neked az életemért. / Kutatva kereslek téged önmagamban és benned önmagamat.*” (Kétség)

Legyen résen! Fennebb láthatta, hogy két kollégája mit talált az önmagában való kutakodás során...

K. M.

„történelmet szoptató idő, / *üvölts úgy, hogy megsüketüljek!*” (Buli után)

Jó kis költői kép... A tizenéves lány abortuszáról szóló tragikus hangvételű poemája borzalmas, minden szempontból. Az Apa és fia c. verseik azonban nagyon édes, azt leközöljük.

Ketten megyünk végre, végre; Apu és én, el, vidékre! Olyan régen, és úgy vártam, Autózzunk a nyári tájban.

Kaptam sütit, csokit, fagyit, De a legjobb, hogy ő van itt, Három napig együtt leszünk, Csomó vidám dolgot teszünk!

Duda harsan, fél csikordul Mint oroszán apu mordul; Lőtték volna le anyádat! Indexelj, ha savot váltasz!

A torkomból egy jégdarab A hasam felé leszalad;

*Ha lesz pénzem, pisztolyt veszek
Lelővöm a szemeteket!*

Sz. A.

„Egy kávéházi kis zugban / *Ülök az életem megunva. / Kezembem a forró fekete, / Szívemben a jelen szigete. / Előttem egy darabka papír, / Melyre a lelkem ördöge ír.*” (Kávéház)

Nem szabad hallgatni az ördög incselkedésire. Ne adjon tollat a kezébe, mert galád, megbízhatatlan teremtés.

Zs. Gy.

„Kóbor macska csinál a járdára / – *nem tudom, talán mégsem kellett volna enni lefekvés előtt. / Giccses volt, a macskák nem hazudnak.*” (Aranyillatú kakeoesthetika)

Egy igaz, szigorú esztéta még a macskaszart is giccsesnek találja. És levele minő telitalálat! Hadd idézzünk, sokaknak okulására:

„Tisztában vagyok elfoglaltságukkal és azzal is, mennyi exhibicionista és dilettáns zargatja Önöket saját verseivel és prózáival, hogy mennyien küldözgetik különféle folyóiratoknak saját »munkáikat«, hogy azokat valami perverz indoktól vezelve minél előbb nyomtatásban láthassák maguk előtt (...). Bár nincsenek illúzióm annak kapcsán sem, hogy amióta Mária Terézia kötelezővé tette a közoktatást, azóta mindenki, aki ismeri az ABC-t és összerakott már a fejében legalább két rímes sort, az egyszersmind költőnek is nevezi magát, és éppen ezért, Dunát lehetne rekeszteni velü(n)k, de mégis, tesztek egy próbát.”

Milyen nagyon igaza van! Bár arra, őszintén, még nem gondoltunk, hogy mindezért Mária Terézia a hibás. Ó, drága Nagyasszony, mondj, mit tettél velünk?

B. D.

A sün útja c. verse osztatlan sikert aratott és a Parnasszusra vezeti Önt.

Sündörög az apró, picike sündiszónó. Alatta a fűszálak csendesen szétválnak, ő csak megy tovább, nem tudni hová.

Hirtelen egy macska s annak nagy tappancsa Elétoppan nem várva, útját így elállja. Mit tesz a tüskés? Várja az útést.

Tüskéit mutatja, szándékát tudatja. A nagy mancs csak rácsap de szúrás támadja. Fájdalma lila, így elfut a cica.

A kis sün még vár, nem mozdul mindjárt Majd lassan elindul, bandukol, megindul Folytatja útját s cipeli múltját.

Cs. F.

„Kopott dallamok tömkelegét rakom le eléd, / *s arra kérlek: színezd át lelkemet, s ha lopott / dallamot vissza már nem is adok, új fényt / adok lelkednek helyette.*” (Dallamok)

Bár csábító az ajánlata, inkább Önre bízunk a valóban kopott versek kiszínezését, bár nem biztos, hogy megéri fáradoznia velük.

P. L.

„Meztelen tested a takaróm, / *Kettőnk egybeforr / Én Te vagyok, s Te én. / Kívánságom lenne bár száz, / Kilencvenkilenc Te volna. / S a századik mi lehetne több?*” (c. n.)

Egy szép és nemes rítus. A versek elégetése.

N. O. I.

„Ha meggyúlnak a gyertyák, és felhangzik az ének, / *Mennék..., mennék..., dalolnék imát,*

Mondanék meséket, s mennék közetek / Szent Karácsony este... ezért szól az ének.” (Karácsonyi ének)

Lehetséges volna, hogy ne közénk jöjjön az ilyen irományokkal?

K. T.

„Fáradtan roskad belém a roppant vad harag, / *Nem hallja senki csak a süket falak. / Elmémet pusztítja kízó férgek hada, / Senki sem jő, s mondja: Hagyják abba!*” (Ifjú gondolat...)

Dehogynem, dehogynem jó. Itt vagyok máris én: Kínzó, gonosz férgei a versírasi kényszernek, hagyjátok abba eme derék ifjú elméjének furmányos pusztítását!

S. G.

„Lehunyt szemgolyóim takarásában, / *A gonosz oltár elé vezetni képzeletem. / Nélkülem zajlik a ceremónia. / Nincsen elmém harmónia...” (Visszatekintés egy éjszakára)*

Ne hagyja, hogy a fentebbi urat is kízó férgek a versírás gonosz ceremóniájára kényszerítsék Önt!

K. Sz. É.

Ön e havi lapszámunk nyertese a hangos-csapkodós mosoly kategóriában. Sajnos helyhiány miatt nem közölhetjük minden versét, holott igazgyöngyszemei a redaktor-könnyeztető műfajnak.

Kisbabához

Észrevetted? Megszülettél.

Nagy itt most a sürgés. Ez a nap most nagyon izgi.

Mérlegre kerültél. Éppen csak most kerültél a világra

a pocakból máris kézről kézre járva a doktor bácsinál landolsz.

Következik mindenféle vizsgálat, hálstennek minden szervet épen rendbe találunk.

Csak a súlyomra tesznek egy két megjegyzést, de mért baj az ha az ember egy kicsikét kövérkés.

Már nem értem ezt a kinti világot, hisz odabent minden jóval ellátott.

Vége aztán ami órahossznak tűnt puha, meleg karjaiba emelt egy kedves hölgy.

Megismertem illatáról, kedves dallamos hangjáról,

s kapaszkodtam rendesen, hogy onnan soha senki nehogy elvigyen.

A Föld

Több ezer évvel ezelőtt készült egy nagy torta,

A világegyetem egy kicsiny bolygója. Készültek a szeletek: Amerika, Ázsia és így szépen sorba

földrészeken hegyek, folyók, tengerek, ezen kívül állatok és emberek.

Te mit gondolsz? Mi lehet ez a csodatorta, gömbölyű, bár felülete csupa hegy és borda?

Milliónyi apró csoda benne a töltelék, fűszerezik találmányok

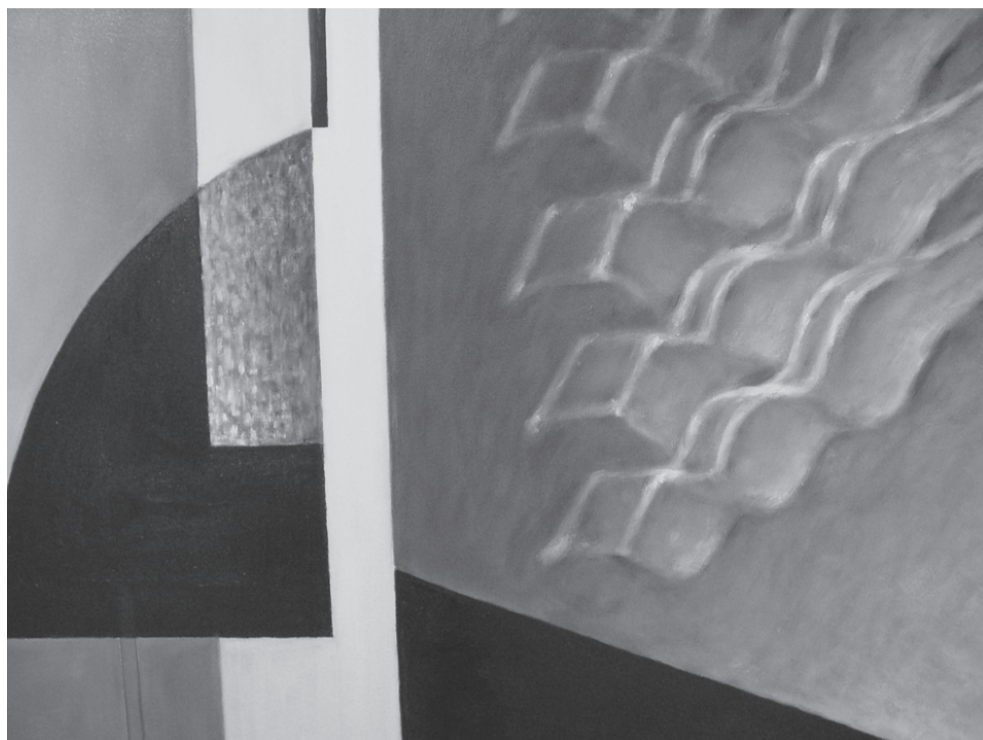
és még sok más egyéb, bevonják az erdők és a sivatagok,

a marcipán figurák mi magunk vagyunk. Sorolhatnám egész nap a hozzávalókat

egy szóval csak annyit mondom: kedves Földünk, boldog szülinapot!

JOHANN VON KRONSTADT

VAGYOK ÉN IS!

Lonovics László: Ég és föld

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Pártközép

(részletek)

A minap elképzelttem, mi történt volna, ha folytatódik a kommunizmus. És mi is pártköltők leszünk. Barátaim és jómagam, kiket a transzközép nemzedéknek neveznek. Meg a legifjabbak, a poszttranszközépek. Egy, egyetlen irányzat lett volna, a pártközép, és valahogy így hangzottak volna a versek:

Álmomban KISz-tag lettem

Írta Márkus Andriska elvtárska verse

Álmomban KISz-tag lettem én,
de olyan volt az álmom,
hogy órák hosszat kellett állnom
a pionírság és a KISz-ség
közötti furcsa sávon.

A farkammal kezemben.

De pardon,
egy KISz-tag
kezébe, szájába
már nem dukál
hímtag.

A verse' hát többé nem kakálok,
ó, ti gyönyörű, piros álmok!

És többé nem, nem maszturbálok,
és anyámat sem... s a mogyoróm
tartalma piros vérré válik,
hogy olyan legyen, mint az Eszme,
és párttag leszek, hö-hö-hö.

Pártmanók

Írta László Noémi elvtársnő verse

Fölvettek tíz manót a Pártba.
Tíz lelkes, dolgos kis manót.
Kezükből piciny kalapácska,
zsebükből kandikált a drót.

Mint ujjongtak a kicsikék!
S hogy örült nekik a Párt!
Ilyen, ilyen a kommunizmus:
meleg és szelíd és piros,
s a manókra is rátalált.

Fölvettek tíz manót a Pártba.
Tíz lelkes, icipic manót,
s a tizedik javaslatára
holnap veszik föl kis Nonót.

Pisti párttag lesz

Írta Sántha Attila elvtárs verse

Viritt künn a veres zászló,
alatta pusmog Pisti:
„Aj, a guruzsmás imperialistik!
Hogy a nyű rágná szét azannyuk
csecsit az ilyeneknek,
mit nekik sarló, kalapács,
csak guluttvolják a viskít.

Bezzeg én itt mind dógozok,
a zászló alól a pityókát nezem,
hogy ne szabotálják,
s gülü lesz tőle a szemem.
Mégsem vesznek a Pártba fel!”

Ahajt jó egy bünagy traktor,
burrog s vontat egy szekeret.
Rajta a kollektíveknök s a titkár
repdesnek a forradalmi lobtól,
s mind aztat harsogtatják, hogy:
„Ejszen, éljen a Párt!”

Ahogy a titkár rejanéz
a magát turáló Pistire,
tudja egyből, hogy merről is
fú a Nemere.

„Ne gebeszd magad, te paraszt,
a proletár mellett haza oszlopa,
jer, felveszünk a Pártba,
épp most menyünk oda!”

Szökik Pisti a szekérre fel,
s húzza a traktor a szekeret,
burrogva húzza a traktor,
a Párt felé, a föld felett.

Így lett hát Pisti párttag,
mert ez ilyen szép
és eccerü.

KIRÁLY FARKAS

Erdélyi spanyol versek és rímes próza

fordította Váry Kolos

Francesco Breda

nemo mumut mond

nem hagyom elvinni
tánca többé magam
én a nemo-ország
antracitoyenje

tudd meg nekem is volt
hajam és bajuszom
de elvirágzott az
antracitroplazmám

gyere édes vár az
antracitadellám
csak ne bántsad az én
antracitromfámat

ha igen hát lesz kapsz
kesztyűbe dudálás
juppiteri mumu
antraciterázás

de leginkább mumu

Andrés Francesco Herrero

ars poetica

Volt egyszer, hol nem volt, ott meg itt...
Tollamból ömlik a limerick.
Testrészek, dugások,
jó mélyre leások –
a témát nem bírom kimerít’.

Atiliano Cojo

Csikita és a biztüre

Fájintos lejány Csikita,
vizet mer a viderbe.
Ázik az ing s a rokolya,
meredezik büh csöcsén a bigyó.

Esztebán Károlsz Álbéto Fidé
– akít Pistának hínak –
szeme gúvad, neki a lejányanak
vele a csürbe bé, a hijúba fel s úgy.
S ott erőssen.

Este a hasadt lajbit megsünyölte.
A biztüret Pistába beléeresztette.
Annak kampec. Mind kifojt belőle.

Fájintos lejány,
mossa, mossa, s mondja:
Haszomba, Csikita. Csikidam.

Barátom, Gaetano

Folytatás a 13. oldalról

...Vártam a legközelebbi kutatási alkalmat. Két évvel később ismét Vicenzába, Palladio városába vetődtem. Két könyvtárban is kerestem a Del Balzo-antológiát, eredménytelenül. De az egyikben tanulmányozhattam a *La Gioventù* egész 1865-ös évfolyamát. (A lap különben 1862–1869 között jelent meg, havonta). A március–áprilisi számban rá is bukkantam egy szerkesztőségi közleményre, amely a *külföldi költők Dante-verseinek összegyűjtését* javasolja, mint első lépést egy nagy világirodalmi *ablaknyitás felé*... Az akció háttérében Gaetano Ghivizzani *rovatvezető* állott. Lelkes és korszerű gondolkodású ember lehetett, ha az alig-alig egyesült Olaszországban már a világirodalmi kapcsolatok megteremtését kereste. Szerettem volna tudni, hogy a Dante-ünnepségek körül volt-e valami szerepe, ezért átnéztem a *Giornale del Centenario di Dante Alighieri celebrato in Firenze nel 1865* (ez volt a Dante-ünnepség hivatalos lapja, mindössze egy évig jelent meg) teljes gyűjteményét, de Ghivizzani neve nem bukkant fel benne. Tële van szervezési hírekkel, felhívásokkal stb., csak éppen a hivatalos verspályázatot és az albumot nem említi.

1992 tavasza. Rómában, és nemcsak átutazóként a Termini-pályaudvaron vagy a fiumicinói repülőtéren... Egykori diákszállásomtól nem messze, a Nemzeti Könyvtár közelében laktam, így a napom mindig egy szép sétával kezdődött a ragyogó kék ég alatt. A Nemzeti Könyvtárban szigorú ügyrend szabályozza a könyvek kiadását. Kétóránként lehet könyvet igényelni, egyszerre csak egyet.

Az előcsarnokban van egy bibliográfiai kutatórészleg, ahol a polcokon lévő könyveket szabadon lehet használni, és komputer is segíti a munkát. Nos, miközben a pistoiái kötetet vártam, a komputer Giovanni Casati *Dizionario degli scrittori italiani* (olasz írók lexikona) című, több kötetes, 1934-ben megjelent művéhez irányított; s csakugyan, találtam benne néhány sort Ghivizzaniról is. Az első és legmeghökkenőbb adat az volt, hogy barátunk 1843-ban született Luccában (mh. 1903, Róma). Tehát a „szerkesztő úr”, aki Arany Jánossal levelezett, egy huszonkét éves fiatal ember volt! A rokonszenvem nyomban megnőtt iránta... Ez a legény szövögetett világirodalmi szálakat kicsiny rovatában! Megérthetjük újságíró hantáit is... Hogy például azonnal *bellissimának* nevezte Arany költeményét, holott még egy kukkot sem értett belőle; s hogy aszongya, mennyire örvend Toldy Ferenc készülő tanulmányának; meg hogy óriási elfoglaltságára hivatkozik. Egyébként – a lexikon szerint – mint költő főként alkalmi verseket írt, közben tanárkodott, s van egy prózai kötete is 1882-ből.

Aztán kézbe vehettem pistoiái verseskötetét. Igen, Carlo del Balzo innen vette át Gaetano Ghivizzani „fordítását” a magyar szöveggel együtt (218–220. old.), ám ez itt – néhány ékezetből eltekintve – hibátlan. A del Balzótól közölt zagyvaságról tehát nem Ghivizzani a felelős.

Arany költeménye mellett ott van egész fi-
renzei gyűjtése. Rámenős egy gyerek volt! Írt például Victor Hugónak, Alfred Tennysonnak (hogy csak ezt a két nevet említsem), és kapott is tőlük kedves válaszokat és szép verseket. Az ezekhez fűzött jegyzeteiben (a válaszlevelek mellett) közli, hogy kinek a segítségével készült a fordítása – kivéve éppen az Aranyét, amelynek a fordítási körülményeiről hallgat! Talán Pulszky tiltotta meg, hogy a nevét egy ilyen piti ügyben említse? Elképzelhető, de... marad a titok.

Elo olvastam az egész kötetet. Ghivizzani briliáns verselőként indult kamaszkorában, majd – érthetetlenül – hanyatlani kezdett. Családi, válásos, történelmi vonatkozású ódákra, elégiákra, köszöntőkre szorítkozott, igazi költő nem lett belőle. Végigböngésztem 1882-es prózai kötetét is, minden haszon nélkül. De verseinek, írásainak a keltezéséből megértettem, hogy középiskolai tanárként ide-oda hányódott; Firenzében, Maceratában, Pistoiában, Reggio Emiliában és L'Aquilában tanított, ha ugyan teljes a lajstromom.

Természetesen – másnap – del Balzo XIV. kötetét is újra kivettem, hogy elolvashassam Ghivizzaniról írt életrajzi jegyzetét.

Furcsa és megrázó emberi sors rajzolódott ki előttem! Del Balzo szerint Ghivizzani 1840 táján született Firenzében. A pisai egyetemen jogot tanult, majd Firenzében újságíróskodott. Később tanári pályára lépett, és – ahogy azt én is megállapítottam – egyik iskolától a másikig vándorolt Közép-Olaszországban. Végül bizonyos „fatti di vita” (életbeli dolgok) miatt eltávolították a tanügyből. Élete utolsó éveiben munkásként dolgozott a római ásatásoknál, két és fél lírás napi-bérért. Szegényen, elhagyatottan halt meg, 1903 márciusában.

Nem érte meg, hogy 1908-ban, negyven esztendő múltán, viszontláthassa fiatalkori fordításait Carlo del Balzo világirodalmi antológiájában... Mert del Balzo – természetesen – nemcsak Arany költeményét, hanem Ghivizzani teljes Dante-anyagát átvette 1867-es kötetéből.

Egy évvel később ismét Rómában járva, a Via del Male-ban lévő Központi Anyakönyvi Hivaltól megszereztem Gaetano Ghivizzani halotti bizonyítványát. 1903. augusztus 2-án halt meg. A felesége által bediktált adatok szerint Luccában született és 63 éves volt, amikor elhalálozott. Foglalkozására nézve ügyvédnek vallotta magát. Szülei Antonio Gh. és Adelaide Marcucci voltak; feleségének a neve Elisa Solari. Letettem a tollat.

*

Nem mulaszthatom el, hogy megköszönjem Dánielisz Endre barátom szívélyes levélbeli közreműködését a bibliográfiai pontosításokban. Utolsó római utam után a bukaresti Tudományegyetem Hungarológiai katedrájának a hallgatói előtt is beszéltem Ghivizzanikutatásaimról. Üdvözlöm őket, immár tanári katedrájukon!

Settimo San Pietro, 2005

A száz év magány üzenete

Gabriel García Márquez egészségi okokból visszavonult a nyilvánosságtól (nyirokrákja van). Úgy tűnik, egyre súlyosabb. Búcsúlevelet küldött barátainak, ez az Internet segítségével is terjed.

Íme:

a. Ha Isten egy pillanatra elfelejtene, hogy én csak egy rongybábu vagyok és még egy kis étellel ajándékozna meg, azt maximálisan kihasználnám. Talán nem mondanék ki mindent, amit gondolok, de meggondolnám azt, amit kimondok. Értéket tulajdonítanék a dolgoknak, nem azért, amit érnek, hanem azért, amit jelentenek.

b. Keveset álmodnék, többet álmodnék, hiszen minden becsukott szemmel töltött perccel hatvan másodperc fényt veszítünk.

c. Akkor járnék, amikor mások megállnak, és akkor ébrednék, amikor mások alszanak.

d. Ha Isten megajándékozna még egy darab étellel, egyszerű ruhába öltöznék, hanyatt fekdülnék a napon, fedetlenül hagyva nemcsak a testemet, hanem a lelkemet is.

e. A férfiaknak bebizonyítanám, mennyire tévednek, amikor azt hiszik, az öregedés okozza a szerelem hiányát, pedig valójában a szerelem hiánya okozza az öregedést!

f. Szárnyakat adnék egy kisgyereknek, de hagynám, hogy magától tanuljon meg repülni.

g. Az öregeknek megtanítanám, hogy a halál nem az öregséggel, hanem a feledéssel jön.

h. Annyi mindent tanultam tőletek, emberek... Megtanultam, hogy mindenki a hegytetőn akar élni, anélkül hogy tudná, hogy a boldogság a meredély megmászásában rejlik.

i. Megtanultam, hogy amikor egy újszülött először szorítja meg parányi öklével az apja ujját, örökre megragadja azt.

j. Megtanultam, hogy egy embernek csak akkor van joga lenézni egy másikra, amikor segítenie kell neki felállni.

k. Annyi mindent tanulhattam tőletek, de valójában már nem megyek vele sokra, hiszen amikor betesznek abba a ládába, már halott leszek.

l. Mindig mondd azt, amit érzel és tedd azt, amit gondolsz.

m. Ha tudnám, hogy ma látlak utoljára, erősen átölelnék, és imádkoznék az Úrhoz, hogy a lelked öre lehessek.

n. Ha tudnám, hogy ezek az utolsó percek, hogy láthatlak, azt mondanám neked, „szeretlek”, és nem tenném hozzá ostobán, hogy „hiszen tudod”.

o. Mindig van másnap, és az élet lehetőséget ad nekünk arra, hogy jóvátégyük a dolgokat, de ha tévedek, és csak a mai nap van nekünk, szeretném elmondani neked, mennyire szeretlek, és hogy sosem felejtetek el.

p. Senkinek sem biztos a holnapja, sem öregnek, sem fiatalnak. Lehet, hogy ma látod utoljára azokat, akiket szeretsz. Ezért ne várj tovább, tedd meg ma, mert ha sosem jön el a holnap, sajnálni fogod azt a napot, amikor nem jutott időd egy mosolyra, egy ölelésre, egy csókra, és amikor túlságosan elfoglalt voltál ahhoz, hogy teljesítsd egy utolsó kérést.

q. Tartsd magad közelében azokat, akiket szeretsz, mondd a fülükbe, mennyire szükség van rájuk, szeresd őket és bánj velük jól, jusson időd arra, hogy azt mondd nekik, „sajnálom”, „bocsáss meg”, „kérlek”, „köszönöm” és mindazokat a szerelmes szavakat, amelyeket ismersz.

r. Senki sem fog emlékezni rád a titkos gondolataidért. Kérj az Úrtól erőt és bölcsességet, hogy kifejezhesd őket.

s. Mutasd ki barátaidnak és szeretteidnek, mennyire fontosak neked.

Művészet határtalanul

Ezzel a címmel rendeztek az aradi Delta Nemzeti Galériában kiállítást az Oroszházhoz kötődő képzőművészek alkotásaiból. A színvonalas és változatos bemutatkozási anyagból válogattuk márciusi lapszámunk illusztrációit.

IJK Irodalmi Jelen Könyvek

Ferencz Zsuzsanna

Kik és Mik ügyei

Ferencz Zsuzsanna legújabb kötete – a *Kik és Mik* (2003) bővített kiadása – szervesen illeszkedik a hagyományba, amelynek kezdeteit Örkény István egypercesei fémjeleznek leginkább. Szerzőnk rövid történeteket ír, azonban ezeknek a történeteknek nagyon is mélyről jövő mondanivalója van, hiszen a kötetborítón megjelenő két vidám, háromszemű gyermekarc Ferencz Zsuzsanna egyedi stílusának csak egyik arcát mutatja meg.

A 222 rövidprózát tartalmazó könyv előszavában Bodor Pál így jellemzi a kötetet: „Igen, kicsit sértegeti sémáinkat. Igen, még a szerelem is karikatúrában jelenik meg e könyvben.”

Jancsó Miklós

Kandi Kamera

Vidám utazásra hívja az olvasót a kolozsvári színművész, író és tanár, Jancsó Miklós. Rövid, humoros írásai emberi gyengeségeinket veszik célba. Nem maró gúnyval, hanem megértő „megmosolygással” figyelni mindennapi életünk jelenségeit, körtüneteket fedez fel, magatartás- és gondolkodásbeli „zavarokat”, miközben állítja, hogy az értelmesek kiváltsága a józan gondolkodás. A szereplők, többnyire kisemberek élnek és nem „megjártassák” az egyes történetekben rájuk bízott szerepeket. Ezért sikerül hiteles, vérbeli mai írásokat nyújtania az olvasóknak. Az is előfordulhat, hogy nevetve ismerünk saját gyengeségeinkre, s ez által „belépünk” az élet nagy színjátékának küzdőterére, ahol a „kandi kamera” figyel ránk és figyelmeztet.

Irházi János

Mórczika levelei anyósának

Sztorik, viccgolyók, bölcseszavak ötleltára ez a kötet. A modern idők fonákosságait veszi pellengérré a szerénység maszkjában tetszelgő főhős és a realitás érzékével megáldott barátja. A háttér-információk birtokában értelmezi, kommentálja a valóságot, amelyben sokszor megfordult, pörül járt, megégette magát az olvasó is.

Bágyoni Szabó István

Elszabadult konténerek – Naplóregény 1986–89

A romániai magyar értelmiség kálváriájának dokumentuma ez a naplóregény. Az otthonról a hazába kívándorló író és szerkesztő átéli a korszak értelemsorvasztó, testet és lelket roncsoló diktatúrájának poklát, a múlt század utolsó két évtizedében. Az átélte valóságot nem lehet közömbösen a történelem szemétkosarába seperni, hiszen az akkor megtörténtek utóhatásait még maig sem tudta kiheverni a létéért, nemzeti megmaradásáért küzdő értelmiség.

Nagyálmos Ildikó

Félmozdulat

A szerelmet vágyó, a társat kereső, a lelket be- és kitaró lírai mag újszerű megfogalmazásának lehet tanúja az, aki kezébe veszi Nagyálmos Ildikó második verskötetét. A fiatal költő a képzelet és az érzelm félreeső, be nem látott tájaira kalauzol. Verseinek hangulatával tüzet szít, őszinteségével maradandóan felkavar.

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR ÍRÓSZÖVEVSÉG LAPJA

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magynaplo.hu

A Magyar Napló márciusi számában a Nyitott műhely vendége Ferenczes István költő. A Világirodalmi figyelő Joanne Lowery amerikai költőnő cigány témájú verseiből közöl összeállítást. A folyóiratban Csoóri Sándor, Dobai Péter, Lehoczky Ágnes versei, Csenger Levente, Kontra Ferenc prózai szerepelnek. Sneé Péter március idusáról az 1970-es években, Kovács István március mai tanulságairól, Bíró Zoltán Gombos Gyuláról közöl jegyzetet. A Szepesség világról Ábrahám Barna és Sturm László írt tanulmányt.

HIRDESSZEN

az IRODALMI JELEN-ben

Megrendeléseket a kiadó címén
veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;
Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu
tel.: 0040/257/280-751,
fax: 0040/257/280-596
Occident Média Kft.

Kiadja a Marosvidék Baráti Társaság

A **MAROSVIDÉK**

Makó és térsége kulturális folyóirata
aktuális számából:

Néprajz
Markos Gyöngyi: Keczer Tamás karikás-
ostorai

Mesterségek
Lenhardt Béla: Egy szíjgyártó család
története
Siket István László: Szikvízgyártás az
Arany János utcában

Múltunk
Gilicze István: Betyárvilág Lelén

Irodalmi kalandozások
Bogoly József Ágoston: Új törvényt vés
Klio (Juhász Gyula makói háborús esszéje
és versei)
Németiné Kodrán Erzsébet: A látha-
tlatlan ember (olvasmányélmény)

A Marosvidék következő száma április
elején jelenik meg.

IRODALMI JELEN

Kiadja az **Irodalmi Jelen** Kft.
és az **Occident Média** Kft.
Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €
+ kézbesítési díj
egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Nagyálmos Ildikó felelős szerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irházi János (Interjú), Faludy György, Méhes György, Szócs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).
Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a
hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális
Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 23 000 példányban jelent meg.

Hirdetéseket
a kiadó címén veszünk fel.

Áprilisban dunántúli turnén az IRODALMI JELEN

Az Irodalmi Jelen szerkesztői – Szócs Géza, Orbán János Dénes, Kukorelly Endre, Faludy György és Böszörményi Zoltán – áprilisban író-olvasó találkozókat szerveznek a Dunántúlon, melyekre szeretettel várnak minden érdeklődőt.

A turné programja a következő:

április 19. 16 óra: Dombóvár – Városi Könyvtár
18 óra: Kaposvár – Megyei és Városi Könyvtár

április 20. 16 óra: Szekszárd – Illyés Gyula Megyei Könyvtár
18 óra: Pécs – Városi Könyvtár

április 21. 18 óra: Székesfehérvár – Vörösmarty Megyei Könyvtár

április 24. 17 óra: Tata – Mórincz Zsigmond Városi Könyvtár

április 25. : Komárom – Selye János Egyetem
18 óra: Pozsony – Pozsonyi Casino

április 26. 17 óra: Győr – Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár

április 27. 13 óra: Szombathely – Berzsényi Dániel Főiskola
18 óra: Tapolca – Városi Könyvtár

április 28. 16 óra: Devecser – Kastélykönyvtár
18 óra: Veszprém – Eötvös Károly Megyei Könyvtár

Kulturális hírek

Nagy Imre Érdemrend Fejtő Ferencnek

Párizsban átvette a Nagy Imre Érdemrendet Fejtő Ferenc. Sólyom László tavaly október 23-án adományozta a 97 éves írónak a kitüntetést példamutató hazafias elkötelezettségért, valamint a magyar függetlenség kivívásában és a békés rendszerváltásban vállalt szerepért.

Balassi-kard Csoórinak

Csoóri Sándor Kossuth-díjas költő, író, forgatókönyvíró kapta az idei év rangos irodalmi elismerését, a Balassi-kardot. A tizedszerre megrendezett, Bálint-napi díjátadó ünnepségen részt vettek a kuratórium tagjai, valamint az eddigi díjazottak is. Lucie Szymanowska cseh műfordító külföldi vendégként Balassi fordításaiért részesült elismerésben. A Balassi-kardot az író betegsége miatt fia, ifj. Csoóri Sándor vette át.

Látó-nívódíj 2005

Tizenötödöszöre díjazta a Látó szépirodalmi folyóirat azokat az alkotókat, akik a Látóban vagy más (elsősorban)

irodalmi folyóiratokban, lapokban közölt írásaikkal ezt kiérdemlik.

2005-ös Látó-nívódíjasok: Hajdú Farkas Zoltán író, Demény Péter költő, Molnár Vilmos író. Debütdíjas Visky Zsolt, aki verseivel érdemelte ki a kitüntetést.

XIV. Quasimodo-költőverseny

Ismét meghirdetik a Salvatore Quasimodo nemzetközi verspályázatát, a pályamunkákat május 31-ig várják – jelentette be Balatonfüred városvezetése Budapesten. A Nobel-díjas olasz költő nevét viselő, immár 14. alkalommal meghirdetett pályázatra magyar nyelvű, leközületlen költeményekkel lehet nevezni. A legjobbnak ítélt alkotást ösztöndíjjal jutalmazza a zsűri. Salvatore Quasimodo 1961-ben a Balaton-parti városban, a helyi szívkórházban nyerte vissza egészségét, ennek emlékére alapították a költőversenyt.

Díjak

A Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségének 2005-ös díját – a tavaly szemlézett művek szerzői közül – Nagy Gáspárnak és Imreh Andrásnak ítélte oda a kuratórium. A lap állandó munkatársai közül színvonalas recenzióiért, interjúiért Dukay Nagy Ádámot a szerkesztőség díszoklevelével jutalmazta.

Megújult Kölcsey egykori lakóhelye

A Hajdú-Bihar megyei Álmosdon áll a Kölcsey-kúria, ahol a 60-as évek végén létrehozták a Himnusz költőjének életét bemutató kiállítást. Az elmúlt évtizedekben több százezer keresték fel az immár zarándokhelyévé vált kis falut. A lakhely mostanra megérett a felújításra, ezért a helybeliek pályázatokat írtak és adtak be, s az így nyert pénzt erre a célra fordították. Az emlékhely felújításában a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Nemzeti Kulturális Alap segített.

UNITER-jelölések

Az UNITER közzétette (Román Színházi Szövetség) a 2005-ös évre szóló jelöléseit. Több magyar rendező, színész, más szakember neve szerepel a jelöltek listán.

A legjobb előadás címért a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház *Godot-avárva*, a Kolozsvári Állami Magyar Színház *Woyzeck* és a Bukaresti Nemzeti Színház *Kutyaszív* produkciója verseng.

A legjobb női főszereplő díjára a kolozsvári Kézdi Imola, a legjobb férfi mellékszereplő kitüntetésre a szintén kolozsvári Hatházi András, a legjobb női mellékszereplő címre a sepsiszentgyörgyi Péter Hilda, a legjobb női epizód-szereplő címre a temesvári Tokay Andrea is pályázhat.

Debütdíjra javasolt a marosvásárhelyi Tompa Miklós Társulat ifjú tagja, Bodolai Balázs. Díszleteikért kaptak jelölést: Bartha József (bukaresti Nottara Színház *Nem tudni, hogyan*) és Juliana Válsan (Tompa Miklós Társulat *Cserecsenyéskert*).

Márai-darab Londonban

Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* (Embers) című regényéből írt színpadi művet a nagy hírű angol drámaíró, Christopher Hampton. A Michael Blakemore rendezte darabot, Jeremy Irons főszereplésével a Duke of York's színházban adják elő.

Heller Ágnesé a Sonning-díj

Heller Ágnes nyerte el idén az egymillió dán koronával (134 ezer euró) dotált Sonning-díjat az európai kultúra kutatásában szerzett érdemeiért. A díj odaítéléséről döntő bizottság indoklása szerint a magyar filozófus-író „fél évszázadon át kreatív tehetséggel, politikai intelligenciával, erkölcsi energiával és értelmiségi tisztességgel írta le Európa kultúráját”.

A koppenhágai egyetem által alapított, Carl Johan Sonning dán íróról elnevezett díjat 1950 óta kétevente ítélik oda olyan személyiségeknek, akik sokat tettek az európai kultúra előmozdításáért és kutatásáért. A díjátadási ünnepség április 19-én lesz a koppenhágai egyetemen.

Pályázat

A „Bipolar német-magyar kulturális együttműködések” program 2006. március 31-ig várja olyan német és magyar alkotók, kulturális szervezetek és intézmények pályázatait, amelyek kortárs művészeti és kulturális projekteket kívánnak együtt megvalósítani. A projektek támogatására 2 millió euró áll rendelkezésre. A támogatás a 2006/2007-es kulturális évadban használható fel.

Derkovits-ösztöndíjasok

Idén immár 51. alkalommal írták ki a Derkovits Gyuláról elnevezett ösztöndíjat. A jól bevált szokásnak megfelelően az Ernst Múzeum ad helyet a korábban az ösztöndíjban részesülő alkotók bemutatkozásának. A kiállítás 2006. március 2-től öt héten keresztül látható.

Forrás: Új Könyvpiac, Litera.hu, hírügynökségek

Lapszámunk szerzői

Ármos Lóránd – 1980-ban született Nagyváradon, jogász, költő. Első verseskötete: *Rózsahús* (2005).

Barabás Zoltán – 1953-ban született Nagyváradon, költő, újságíró, jelenleg a Partiumi Közönségfőszerkesztője és a KRÉ Tá-
jékoztatási Szolgálatának vezetője. Legutóbbi kötete: *Balkáni szürkület* (2002).

Bálint Tamás – 1985-ben született Székelyudvarhelyen. Közgazdaságtan-hallgató Kolozsvárott.

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, költő, újságíró, a Háromszék főmunkatársa, akinek munkáját számtalan irodalmi kitüntetéssel ismerték el. Legutóbbi kötete: *Bűbájosok* (2005).

Bokros László – 1972-ben született Budapesten, író, filmes, zenész. Legutóbbi kötete: *Összetört* (2005).

Bozsik Péter – 1963. szeptember 5-én született a vajdasági Csantavéren. Az Ex Symposium folyóirat szerkesztője.

Cséplő Éva – 1980-ban született Kecskeméten. Szigetszentmiklóson él, üzemadminisztrátor.

Dalos László – 1924-ben született Pesterzsébeten, bölcsész, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Nemecsek a Lánchídon* (2004).

Farkas Wellmann Endre – 1975-ben született Marosvásárhelyen, író, költő. Legutóbbi kötete: *Az Anna-ézés, avagy a bérgyíkos éjszakája* (2004).

Földényi F. László – 1952-ben született Debrecenben, esztéta, író, kritikus, műfordító.

Füzi László – 1955-ben született Lővön, irodalomtörténész, kritikus, a Forrás folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *A semmi közelében* (2003).

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten. Angliában él. Legutóbbi kötete: *A tél illata* (2003).

Gyukics Gábor – 1958-ban született Budapesten, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Gypsy Drill – Attila Balogh versei* (angolul, St. Louis, 2005).

Jász Attila – 1966. március 26-án született Szőnyön, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *A szökés gyakorlása* (2004).

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Kemenes Géfin László – 1937-ben született Szombathelyen, jelenleg Montrealban él. Legutóbbi kötete: *Krisztina könyve* (2005).

Kovács katáng Ferenc – 1949-ben született Nyíregyházán. 1982 óta él Norvégiában, az Oslo-i Egyetem médiamezőnöke. Filmes, író, műfordító, képzőművész, irodalmi szervező. Legutóbbi kötete: *Soha ne kérj bocsánatot!* (2005).

Lőrinczi László – 1919-ben született Pusztacelán, író, műfordító, jelenleg Szardínia szigetén él.

Maros András – 1971-ben született, a budapesti Radnóti Színház ösztöndíjas drámaírója. Legutóbbi kötete: *Neveket akarok hallani* (2003).

Márkus Béla – 1945-ben született Bükkaranyoson, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Tények és képzetek* (2005).

Oberten János – 1944-ben született Aranyágon (Temes megye), író, újságíró, színikritikus. Legutóbbi kötete: *Bádogszemüveg*.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszántóon, az Új Könyvpiac felelős szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Olvasópróbák 2.* (2003).

Pollágh Péter – 1979-ben született, költő, író, kritikus. Legutóbbi verseskötete: *Fogalom* (2005).

Rácz Gergely – 1976. augusztus 12-én született Pécsen. Jelenleg ingatlanmanager Torontóban, illetve a Kanadai Magyar Televíziónál bemondó, riporter és program koordinátori funkciókat lát el.

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, író, Londonban negyven éven át volt a BBC magyar adásának munkatársa, Angliában él. Legújabb könyve: *A Király utcán végestelen végig*.

Schiff Júlia – 1940-ben született Dettán, tanár, műfordító, 1981-től Németországban él. Számos német-magyar-román műfordítása és saját irodalmi műve jelent meg, ezen kívül kultúrtörténeti tanulmányokat is írt magyar és német nyelven. Több irodalmi díj birtokosa.

Simó Márton – 1963-ban született Urikányban, vállalkozó, az Erdélyi (könyv) Műhely szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Bozgor* (2004).

Szálinger Balázs – 1978-ban született Keszthelyen, költő. Legutóbbi kötete: *Első Pesti Vérkarabé* (2002).

Szekernyés János – 1941-ben született Kajántón, újságíró, szerkesztő, műkritikus, dramaturg, jelenleg Temesváron él. Irodalomtörténeti, helytörténeti, művészeti tanulmányokat közöl.

Tar Károly – 1935-ben született Kolozsváron, író, újságíró, szerkesztő, fordító, jelenleg Svédországban él és alapítója a Lundi Lap, Magyar Liget újságoknak, valamint az Aghegy c. internetes irodalmi lapnak. Legutóbbi kötete: *Kutyatár* (2005).

Tódor János – 1952-ben született Budapesten, író, újságíró, szociográfus. Legutóbbi kötete: *Aluljárók népe* (2005).

Tóth László – 1949-ben született Budapesten, költő, író, szerkesztő, az Ister Kiadó vezetője. Legutóbbi kötete: *Aváltozás, avagy az „itt” és az „ott”* (2003).

Tranströmer Tomas – 1931-ben született Stockholmban. Svéd költő, szakmáját tekintve pszichiáter.

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Vári Csaba – 1977-ben született Székelykeresztúron, költő, kritikus, a kolozsvári BBTE hallgatója.

Zemlényi Zoltán – 1970-ben született Budapesten, író, legismertebb kötete a *Hoppárizimi!*, amelyet németre is lefordítottak.

Zoltán Gábor – 1960-ban született Budapesten, író, rendező, szerkesztő. Kötete: *Szólót venni* (2001).

Zólya Andrea Csilla – 1978-ban született Székelyudvarhelyen, doktorandus a kolozsvári BBTE-n.

Zudor János – 1955-ben született Nagyváradon, költő. Legutóbbi kötete: *És egy kicsit tovább...* (2001).

Egy lap a könyvek világáról –
egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonságok – hírek

ÚJ KÖNYVPIAC

Márciusi számunkból

Hangzókönyvek
Interjú Palya Beával
Harry Potter és a félvér herceg
A többiek évszázada: A Nagyvilág Kiadó bestsellere
Kritikák Ferencz Győző, Rónay László, Bertók László,
Samuel Beckett és mások könyvéről
Tudományos ismeretterjesztő könyvek
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben,
a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's,
az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu